

KYMMENYSLAISTA

Reijo Siipola

Kalajoella

20.02.2015

TIIVISTELMÄ

KYMMENYSLAISTA

Reijo Siipola

Kalajoella

20.02.2015

Kymmenykset veron käsitteenä näyttää syntyneen Mooseksen annettua Siinain vuorella niitä koskevan lain israelilaisia varten. Veron osamäärä voidaan johtaa maksajien ja saajien lukumäärien suhteesta verotaloudessa.

Moosekseen vedoten tapahtuva kymmenysten kerääminen pakanakristityiltä rikkoo Mooseksen lakia. Laissa veron saajiksi määrätään leeviläiset, joiden on sitten maksettava tuloistaan kymmenesosa papeille. Verovelvollisiksi laki määrää israelilaiset, paitsi pappeja. Pappi uhraa kokonaisuhrin voitelpäivänensä.

Uudessa liitossa kaikki ovat pappeja. Kristittyjen alkuseurakunnan vanhimmistojen Jerusalemissa antoi kirjallisen lausunnon pakanakristittyjen suhteesta Mooseksen lakiin. Kymmenyslakiakaan ei siinä heihin ulotettu.

Myöskään Abram ei noudattanut israelilaisten kymmenyslakia. Hän ei ollut israelilainen. Jumala katsoi Abramia vanhurskaaksi tämän uskottua hänen lupauksensa.

Vanhan liiton tarjoamat esikuvat Uuden liiton hengellisestä todellisuudesta eivät johda kuvaamaansa todellisuuteen jäljittelemisen kautta. Jumalan tahto alkaa aidosti toteutua ihmisessä vasta asetuttuaan asumaan tämän sisimpään. Vain liha pyrkii pyhittymään jäljittelemisen ja tottelemisen kautta, mutta sen osa on siirtyä syrjään ja kuolla.

Kymmenyslaki ei säädi kymmenyksiä vapaaehtoisiksi. Lahjoitusten keräämisestä Mooses on säättänyt erikseen. Mooseksen lakiin vetoava joka ei noudata sitä kirjaimellisesti, uhmaa lain kirousta. Uuden liiton ja Vanhan liiton toisiinsa sekoittumisessa toteutuu Jeesuksen sana: ”Te eksytte koska ette tunne kirjoituksia”

Sisällys

1. Johdanto	6
1.2. Kymmenyslain soveltamisen ongelma	6
1.3. Uuden liiton kumousluonne	7
1.4. Tutkimusaineisto	7
1.4. Tutkimuksen kulku	8
2. Kymmenykset ennen Siinain lakia	10
2.1. Kymmenesosa veron käsitteenä	10
2.1.1. Historialliset esimerkit	10
2.1.2. Matemaattinen todistus	12
2.1.2.1. Laskelmia tulonjaon mukaan	12
2.1.2.2. Laskelmia tulon jakajien lukusuhteen mukaan	15
2.2. Kaksi arvoituksellista tapausta	16
2.2.1. Abramian anti Melkisedekille	16
2.2.2. Jaakobin ehdollinen lahjalupaus	17
2.2.3. Kymmenykset eivät kuuluneet liittoon	19
2.2.4. Jumalan ehdollinen lupaus	19
2.2.5. Markkinoiden tuolle puolelle	20
2.3. Historian kirjoitusta Mooseksen termein	22
2.4. Abrahamin ja sivistyksen yhteisiä juuria	24
3. Siinai, laki ja kolme uhrimuotoa	29
3.1. Lakiliitto	29
3.2. Uhrit	30
3.2.1. Eläin- tai muu ruokauhri	30
3.2.2. Uhrilahja	33
3.2.3. Kymmenysvero	33
3.3. ...Kymmenykset kymmenyksistä	35
3.4. Vanhan liiton papin kokonaisuuhri	37

4.	Uusi liito kumouksena	39
4.1.	Kumouksen käsite	39
	(a) Kopernikus	40
	(b) Kuhn ja Popper	40
	(b) Kant	41
	(c) Paavali	41
4.1.2.	Kumouksen paluuliike	42
4.2.	Melkisedekin järjestys	44
	(a) Lain ajallisuus	44
	(b) Lain vaihtuminen	44
	(c) Lain täyttymys	45
4.3.	Uhrin ja lain kumous	46
4.3.1.	Laki sisäisenä ja ulkoisena	46
4.3.1.1.	Muoto vai sisältö ?	46
	(a) Totteleeko luonto itseään?	46
	(b) Ihmislunnon muodot	47
	(c) Hengen muodot	48
4.3.1.2.	Orjuus ulkoa, vapaus sisältä	48
	(a) Tekstin suomennoksen kritiikki	49
	(b) Hengellinen lapseus yhteytenä	50
	(c) Lain noudattaminen moraalin jäljittelynä	50
	(d) Naamion valhe	51
4.3.1.3.	Lain tarkoitus	52
	(a) Varsinainen ja epävarsinainen	53
	(b) Valtio; Platon, Augustinus, Kant jne.	55
	(c) Lain kolmas käyttö	59
..4.3.2.	Uhri sisäisenä ja ulkoisena	62
4.3.2.1	Uusi käsky	62
4.3.2.2.	Uusi vapaus	65
4.3.2.3.	Uusi uhri	67
4.4.	Jeesuksen opetus	68
4.4.1.	Siirtymä	68
	(a) Mooseksen laki koskee jokaista israelilaista	69

(b) Suurempi kuin Mooses	70
(c) Uuden liiton välimies	71
4.4.2. Jeesuksen kaksi mainintaa kymmenyksistä	72
4.5. Uuden liiton käytäntö	73
4.5.1. Uhrit Jumalalle	73
4.5.2. Kymmenysvero	75
4.5.2.1. Siinailla säädetty vero	75
(a) Jerusalemin vanhimmistopäätös	75
(b) Mooseksen vapaaksi jättämät	76
4.5.2.2 Luther kymmenyksistä	77
4.5.2.3. Pakanamailla omat verolakinsa	77
4.5.3. Vapaaehtoiset uhrit	80
4.5.4. Vastakohtat uhrikäsityksessä	81
4.5.4.1. Kaksi vanhurkautta	81
(a) Abramien vanhurskaus ennen lakia	81
(b) Jaakob ja tekovanhurskaus	84
(c) Hyveen filosofia	87
(d) Kumous kääntymyksenä	89
4.5.4.2. Uuden liiton lupaus uskottavaksi	91
5. Yhteenveto	94
5.1. Kymmenysten esiintymisen ajallinen rajaus	94
5.2. Veron osamäärän israelilainen peruste	94
5.3. Kymmenysveron verovelvollisten laillinen rajaus	95
5.4. Kumous kääntymyksenä	95
5.5. Kumous muodosta sisältöön	95
5.6. Vanhan ja uuden sekaannus hämärässä	96
5.7. Rahan tarve ei enää puolla kymmenysveroa	96
5.8. Jeesuksen maininnat kymmenyksistä	96
5.9. Luopumusta ei voi parantaa lakiin vetoamalla	97
5.10 Te eksytte koska ette tunne kirjoituksia	97
Luvun ”2.4. Abrahamin ja sivistyksen yhteisiä juuria” viitteet	98
Kirjallisuus	100

1. Johdanto

Ei pitäisi olla mitään epätietoisuutta siitä kuka, missä ja keitä varten antoi Mooseksen kautta lain. Kaikkiin kolmeen kysymykseen vastaa 3. Mooseksen kirjan viimeinen virke, jota edeltää kymmenyskäsky.

1.1. Kymmenyslain soveltamisen ongelma

Nykyinen kristinuskoa tunnustava osa uskonnollista maailmaa on monenkirjavien virtausten kenttä, jossa raamatullisuuttaan korostavatkaan eivät aina tunne kirjansa sisältöä. Näyttää siltä, että Vanhan liiton ja Uuden liiton sanomat sekoitetaan jopa tarkoituksellisestikin toisiinsa tavalla, joka edustaa vastavallankumousta Uuden liiton tuomalle kumoukselle.

Ilmeisimpiin tarkoituksellisiin Vanhan ja Uuden liiton toisiinsa sekoittamisiin kuuluu kymmenyslain soveltaminen pakanoihin. Kymmenysten keräämisestä käytävässä keskustelussa vedotaan useimmiten rahan tarpeisiin. Tämä näkökulma on omiaan tuomaan yksipuolisuutta verolain ja sen aseman tulkintaan. Niinpä tässä pyritään palauttamaan lain tulkinta tapahtumaan sen tekstistä käsin – tekstistä jonka olemassaoloon verottajat itse vetoavat. Lisäksi kymmenysveron käsitteen syntyä yritetään etsiä Mooseksen tekstien vaikutuspiirin ulkopuolelta.

Sitä, keräävätkö jotkut kymmenyslakia saarnaavat rahaa itselleen, ei tässä tutkimuksessa pyritä selvittämään. Valtakunnallisten, voimassaolevien verotusoikeutta koskevien lakien suhdetta tässä tarkasteltuun veron keräämiseen ei niin ikään selvitetä. Laillisuuden kriteerinä on tässä vain Mooseksen laki.

Tämä tutkimus hakee vastauksia muiden muassa seuraaviin hyvin yksinkertaisiin kysymyksiin: Milloin kymmenesosa vakiintui veron määräksi? Keille kymmenyslaki Siinailla annettiin, ketkä siinä määrättiin verovelvollisiksi, ketkä veron saajiksi ja ketkä jätettiin veronmaksusta vapaiksi? Mikä on kyseisen veron tarkoitus? Mihin veron osamäärä perustui?

Oleellinen osa tutkimusaihetta on kysymys kymmenysveron ja kokonaisuhrin suhteesta joka ei ole pelkästään matemaattinen, vaan jopa niin perustavanlaatuinen, että noiden uhrien vertailtavuuskin voidaan asettaa kyseenalaiseksi. Kysymystä lähestytään lakiliiton ja armoliiton suhteen selvittelyn avulla. Pappouden määräytymistä tarkastellaan eräänä avaimena asetetun kysymyksen ymmärtämiseen.

1.2. Uuden liiton kumousluonne

Tutkimusongelmana kymmenyksien asema on siis osaa laajempaa kysymystä siitä, mitkä Mooseksen Israelilaisille antamista määräyksistä voidaan ulottaa koskemaan myös pakanoita. Kristillisestä näkökulmasta kysymys on siitä, mitkä Vanhan liiton tavat, kuvat ja kirjoitukset on otettava vastaan vertauskuvasina ja mitkä toteutuvat sellaisinaan myös Uudessa liitossa.

Tarkasteltaessa vanhan sekoittumista uuteen, voidaan nähdä yhtä vakava erottamisen ongelma, kuin oli kyseessä Mooseksen tai Hesekielin vaatiessa pyhän ja epäpyhän erottamista. Tuon erottamisen sovelluksista Uusi testamentti esittää monia esimerkkejä. Lakivanhurskauden ja uskosta tulevan vanhurskauden seoksesta näyttää erityisesti varoittavan apostoli Paavali. Martti Lutherin mielestä, sekoitettaessa lupaukseen lakia saadaan tulokseksi pelkkää lakia.

Kristinuskon historia on luopumusten ja herätysten historiaa. Historioitsijat eivät sitä kuitenkaan aina näytä tiedostaneen, kuten tieteen historian kirjoittajat eivät aina tiedosta tieteen edistymisen herätyshistorialuonnetta. Kumouksien tarkastelu voi auttaa näkemään Uuden liiton suhdetta Vanhaan liittoon. Välttämättömien uskonpuhdistusten aito ilmiö on kuitenkin hengellinen herätys. Tiedollinen tutkimus ei voi sitä synnyttää, mutta voi auttaa tiedostamaan tämän ajan kristinuskon muotojen suhdetta alkuperusteisiinsa.

1.3. Tutkimusaineisto

Tärkein tässä tutkistelussa käytetty kirja on Raamattu. Teologinen kirjallisuus on käsitellyt näitä kysymyksiä, ja siinä esiintyneitä ajatuksia tuodaan tässä esiin vertailun, esimerkkien ja havainnollistusten tähden. Varhaista kristinuskon historiaa on selvitetty myös

Eusebiuksen 300-luvulla julkaisemasta historiategoksesta. Koska Raamatusta esiin tulevat kysymykset kattavat suurella määrällä sellaisen universaalisen kysymyksenasettelun, mitä ajattelijat kautta aikain ovat tuoneet esiin, ulotetaan tarkastelu myös filosofiseen kirjallisuuteen eri aikakausilta.

1.4. Tutkimuksen kulku

Toisessa luvussa etsitään aluksi jokseenkin laihoin tuloksin kymmenysveron esiintymistä ennen Siinain kymmenyslakia Raamatusta ja sen ulkopuolelta sekä selvitetään kymmenesosa-veron matemaattista perustaa Israelin verovelvollisten ja veroa keräävien lukumäärien suhteesta, sukukuntien lukumäärän tarkkuudella. Toiseksi tarkastellaan lahjojen ja uhrien antamiseen liittyvää ehdollisuutta ja Vanhaan testamenttiin sisältyvää menestysteologista juonetta. Lopuksi todetaan Uuden liiton toiminnan ylittävän markkinataloudellisen määräytymisen ja luodaan vielä liitteenomainen katsaus Abrahamin ja hänen matkansa alueiden ja ajankohdan kirjasisivestykselliseen ulottuvuuteen.

Kolmas luku käsittelee Siinain lakiliittoa, erityisesti Mooseksen tekstien esittämiä kolmea uhrimuotoa: eläin- tai muuta ruokauhria, vapaaehtoista uhrilahjaa ja kymmenysveroa. Siinä esitetään myös kymmenykset kymmenyksistä määräävä säännös ja papin kokonaisuuhri, mikä viimeksi mainittu nähdään vertauskuvana Uuden liiton pappeuden kokonaisuuhriluonteelle.

Neljännessä luvussa esitetään Uusi liitto kumouksena ja verrataan sitä tunnettuihin kumouksiin politiikan, talouden, luonnontieteen ja moraaliopin alueilla, pyrkien havainnollistamaan kumoustyyppiä joka jättää vanhan tuhoamatta. Luvussa tarkastellaan myös Melkisedekin järjestystä, lain ajallisuutta, sen vaihtumista ja sen täyttymistä. Uhrin ja lain kumouksen tarkastelussa tutkitaan totteleeko luonto itseään vai onko luonnonlaki vain kuvaus, sekä verrataan ihmisluontoa ja Hengen muotoa. Orjuuden nähdään määräytyvän ulkoa ja vapauden sisältä. Tuhlaajapojan päätyminen ottolapseksi kiistetään, tekstiin syvennyttään ja käännoiksi kritisoidaan. Hengellinen lapseus kuvataan yhteytenä ja lain noudattaminen moraalin jäljittelynä.

Edelleen neljännessä luvussa tarkastellaan lain ilmiön luonnetta Heideggerin määrittelemien varsinaisen ja epävarsinaisen suhteen, sekä eri filosofien ja luterilaisuuden lain kolmannen käytön valossa. Luvussa myös verrataan uhria sisäisenä ja ulkoisena ja

käsitellään käskyä, vapautta ja uhria Uuden liiton ymmärryksestä käsin. Lisäksi tarkastellaan siirtymää Israelin Messiaasta koko maailman vapahtajaksi Jeesuksen opetuksissa, ja Jeesuksen kahta mainintaa kymmenyksien maksajista.

Lopuksi neljännessä luvussa selvitetään Uuden liiton käytäntöjen suhdetta Vanhan liiton käytäntöihin erityisesti uhrin, verojen ja lahjoitusten osalta. Todetaan sekaannuksen mahdollisuus kahden vanhurskauden kesken, Jaakobin kirjeen vaikea sovittaminen Abrahamin uskonvanhurskauteen ja Uuden liiton edustamaan vanhurskauteen. Lisäksi verrataan antiikin hyveen filosofian suhdetta Uuden liiton ideaan.

Viides luku on lyhyt yhteenveto.

Nimeä Abraham käytetään tässä myös tekstin viitatessa aikaan, jolloin kyseisen henkilön nimi oli vielä Abram, ellei muu tekstiyhteys vahvasti toisin edellytä.

2. Kymmenykset ennen Siinain lakia

Kymmenyskäskyt ”jotka Herra antoi Siinainvuorella Moosekselle israelilaisia varten” (3. Moos. 27:30-34) näyttävät olevan koko kymmenysvero-käsitteen alkulähde. Mooseksen kirjoista löytyy kuitenkin kaksi mainintaa kymmenyksistä, jotka viittaavat aikaan ennen Mooseksen lakia. Aluksi on yritettävä selvittää, voiko varhaisemmilla tapauksilla perustella Mooseksen lakia vai käytettiinkö Mooseksen kirjoissa takautuvasti niihin nimitystä kymmenykset.

2.1. Kymmenesosa veron käsitteenä

Tottumuksesta kymmenyskäsitteeseen useimmista saattaa tuntua, että kymmenykset on luonnollinen veron osamäärä. Tuo kymmenyskäytännöstä juontuva ajatustottumus ei kuitenkaan voi olla saman käytännön alkuperuste. On siis pyrittävä löytämään tunteen ja kehäpäätelmän ulkopuolinen kymmenysveron käsitteen peruste.

2.1.1. Historialliset esimerkit

Epäilemättä jo esihistoriallisina aikoina on tapahtunut veroluonteisia suorituksia. Onko sitten kymmenesosa sellainen luonnollinen ja siksi yleisin veron määrä, että siitä sen vuoksi olisi vakiintunut veroon viittaava käsite ”kymmenykset”? Ihmisellä on kymmenen sormea. Niiden käyttäminen lukumäärien laskemiseen on luonut kymmenjärjestelmän. Osamäärä on usein määritelty kymmenesosina tai kymmenen kerrannaisosina.

Muita käytössä olleita jakotoimituksen jakajia ovat binäärinen järjestelmä: ”sulle, mulle, sulle, mulle...” tai yleensä jako niiden lukumäärällä, joiden kesken jokin jaetaan. Englannissa on vieläkin käytössä myös 12-järjestelmä. Ajanlaskussa sitä käytetään globaalisti. Sen alkuperusteen selvittäminen tässä ohitetaan.

Kymmenesosa tuloista on helppo laskea jo pelkillä sormilla. Määrä on myös helppo muistaa. Se voi maksajasta tuntua pienimmältä mahdolliselta verolta, koska sormia on vain

kymmenen. Näin voisimme selitellä ilmiötä, jos kymmenen olisi ollut yleinen luku erityisesti veron määräytymisessä esi-Abrahamilaisessa maailmassa. Kymmenesosaveron yleisyydelle ei kuitenkaan tunnu helposti löytyvän tukea noilta ajoilta säilyneessä aineistossa. Eipä muutamilla Google-hauilla sattunut löytymään yhtä ainoatakaan esimerkkitapausta tuollaisesta verosta. Historialliseksi dokumentiksi ei voine kelpuuttaa Uuteen Suomeen 12.02.2011 kirjoittaneen, eduskuntaan pyrkineen poliitikon kolumnia, jossa verotuksen arveltiin kehittyneen faraoiden keräämistä viljasadon kymmenyksistä. Raamattu kertoo faraon keränneen viidesosaveron:

Joosef sääti Egyptin maahan lain, joka on voimassa tänäkin päivänä: faraolle on annettava viidesosa sadosta. Ainoastaan pappien maat eivät joutuneet faraolle. (1. Moos. 47:26.)

Näyttää siltä, että kymmenesosaverosta ei esi-abrahamilaisesta historiasta löydy esimerkkejä joiden yleisyyden perusteella voisi päätellä kymmenyksen vakiintuneen veron käsitteeksi ennen Siinailla annettua kymmenyskäskyä.

Tässä herää kysymys: Miksi edes yritämme etsiä Jumalan israelilaisille antamalle laille muuta perustelua, kuin Jumalan käsky? Onko syynä pyrkimys laajentaa kymmenyslakia koskemaan juutalaisten lisäksi myös pakanoita etsimällä sille perustetta israelilaisille säädetyin lain ulkopuolelta? Maailman tapakulttuurin ei kaikeksi kuitenkaan voisi katsoa riittävän ylittämään Jumalan Mooseksella kirjoituttaman lain tekstin muotoa, edustamatta luopumusta.

Siinan lain jälkeisenä aikana kymmenyskäytäntöä esiintyi myös pakanoiden keskuudessa. Suunnilleen 900 vuotta Siinailla annetun lain jälkeen määräsi Ateenan tyranni Peististratos, että jokainen ateenalainen maksaa kymmenyksen omaisuudestaan rahastoon julkisia uhreja, yleisiä menoja ja mahdollista sotaa varten (Diogenes Laertios /2003, 29).

Raamatunhistorian tuotua kymmenyskäsitteen tutuksi myös Suomessa, sana kymmenykset alkoi vähitellen merkitä samaa kuin vero. Uuden testamentin alkukielen, kreikan sanan *deka* (kymmenen) muoto *dekatos*, (kymmenes) tarkoittaa järjestyksessä kymmenettä ja muoto *dekatoos* (ottaa kymmenykset) voidaankin samastaa jo veroon. Kymmenyksien käsite verotuksen terminä Suomessa voidaan siis ongelmitta johtaa Raamatun kymmenyskäsitteestä. Sen alkuperä on Siinailla annetussa käskyssä, jonka

”Herra antoi Siinainvuorella israelilaisia varten.” (3. Moos. 27:34.) Sitä varhaisempia, Abrahamin ja Jaakobin kymmenyksiä tarkastellaan luvussa 2.2.

Koska Raamattu ei osoita alkuseurakunnissa kerätyn kymmenysveroa, tavan aloittaminen on ajoitettava myöhäisemmäksi. Tässä ei kuitenkaan syvennytä selvittämään Paavin kirkon osuutta israelilaisille määrätyn kymmenysveron muuntamisessa kirkollisveroksi, koska tarkoitus ei ole etsiä syntipukkia käärmeen tilalle.

2.1.2. Matemaattinen todistus

Jumala ei veron määrää säätäessään liene noudattanut vain vanhaa tapaa kahdestakaan syystä. Ensinnäkään kymmenysveron periminen ei näytä olleen yleinen tapa, koskapa sitä osoittavia esimerkkitapauksia ei yleisesti – jos lainkaan – löydy. Toiseksi Jumala on käsitteensä mukaan kaiken alku, eikä tuohon käsitteeseen voi sisällyttää jäljittelijän käsitettä.

Oliko vero-osuuden määrän peruste siis vain tasapuolisuus ja sen matemaattinen toteuttaja? Matematiikka puoltaa käsitystä, että kymmenen määräytyi jakajaksi sukukuntien lukumäärän, tietyn tasapuolisuuden ja kansan käytettävissä olleiden laskentatoimen resurssien perustella. On hyvin helppo päätellä, että samanlainen sukukunta-asetelma valtion perustana ei todennäköisesti ollut esiintynyt aikaisempina vuosisatoina niin paljon muita asetelmia useammin, että kymmenesosa veron käsitteenä olisi voinutkaan ennen Siinain lakia vakiintua.

Kaksitoistalapsista perhettä valtion perustajasuvun alkuna voidaan siis pitää harvinaisempana, kuin kaikkia muita perhekokoja yhteensä. Mutta miten luku 12 sukukuntiin jakajana sitten tuottaa veron jakajaksi 10?

2.1.2.1. Laskelmia tulonjaon mukaan

Israelilaisten maa oli jaettu 11 sukukunnan kesken, kahdennentoista sukukunnan jäädessä toisten maksaman veron varaan. Jotta leeviäiset olisivat saaneet samansuuruisen osan kansan kokonaisvuositulosta kuin toisetkin sukukunnat keskimäärin, veroa olisi kunkin vuositulosta tullut maksaa $1/12$ eli 8,33...%. Jumala tahtoi kuitenkin, että leeviläisten,

jotka huolehtivat veron keräämisestä tuli huolehtia pappien toimeentulosta. Papit olivat Aaronin jälkeläisiä. Niinpä leeviläisten tuli saada veroa enemmän kuin oma osuutensa. Lisäksi näyttää johdonmukaiselta ajatella, että pappien ja ilmestysmajan/temppelin palvelijoiden tuli Jumalan tehtäviinsä erottamina saada asemansa osoitukseksi vähintään sama, mieluummin nimellisesti hieman korkeampi tulo, kuin muiden keskimäärin. Tarvittiin yksinkertainen vero-osamäärä, joka toteuttaa noin monimutkaisen tulonjaon. Kokeilemalla eri murtolukuja voidaan etsiä veron osamääräksi sopivin.

Sopisiko 1/9 tuloista?

Jos veroksi olisi määrätty 1/9 osa tulosta (n. 11,11%), olisi leeviläisille – maksettuaan papeille 1/9 osan saamastaan 1/9 osasta – jäänyt n. 10 % kansan vuositulosta ja muille sukukunnille kullekin vain n. 8 % saamastaan vuositulosta. Vero olisi näin suhteettoman suuri.

Sopisiko 1/11?

Jos veroksi on määrätty 1/11 ja se peritään jokaiselta 11:lta maksajasuvulta, jää kullekin suvulle n. 8,264 %. Myös leeviläisille jää sama n. 8,264 %, mutta papeille n. 0,8264 %. Jos oletetaan, että pappissuvun lukumäärä vastaa kymmentä prosenttia muiden leeviläisten lukumäärästä, tämä vero-osamäärä tuottaa täysin tasapuolisen tulonjaon, $0,8264...% + (12 \times 8,264...%) = 100\%$.

Miksi veroa ei määrätty 1/11:ksi?

Tämän selvittämiseksi ei tässä ryhdytä etsimään kahdentoista sukukunnan muonavahvuuksista sellaista tietoa, joka puoltaisi 1/10 –veroa. Niinpä etsitään muuta perustelua.

Tärkein syy siihen, ettei osamäärää 1/11 määrätty veroksi voisi olla laskentatoimen käytännön ongelma. Kymmenjärjestelmää ja 12-järjestelmää hallitsevaa kansaa ei ollut järkevää vaatia verotuksessa noudattamaan yksitoistajärjestelmää. Yksitoista mielletään jossain numero-opissa epäjärjestyksen luvuksi. Pappien yhdestoistaosa leeviläisten yhdestoistaosasta joka lasketaan yhdentoista suvun kesken jaetusta tulosta, on yksitoistajärjestelmän matematiikkaa. Kymmenjärjestelmä oli tuttu esim. kuiva-aineen tilavuus- eli vetomitoista, joissa 1 homer oli 10 eefaa ja 1 eefa 10 omeria. Muita kertoimiakin esiintyi. Nesteen mitoissa esim. $\log = 1/12$ hin-mittaa ja $\text{hin} = 1/6$ bat-mittaa. Murtoluku 1/11 taas ei ole jaollinen millään käytössä olleella kertoimella, eikä millään

kokonaisluvulla. Sama pätee siihen Israelin sukukuntien osuuteen, 8,26446...%, joka on yhdestoistaosa yhdestoistaosasta. Tällaisten osamäärien jatkuvaan laskentatoimeen olisi pitänyt perustaa erityinen verovirasto. Aiheuttaahan jo se seikka, että veroa maksavia sukukuntia oli 11 kiusallisen virhelähteen matematiikkaan harjaantumattomalle prosentuaalisen osuuden määrän pohdiskelijalle.

Tässä ei kuitenkaan ole esitettävissä näyttöä, etteivätkö maksajasukujen väestömäärät olisi olleet sellaisessa suhteessa leeviläisten väestömäärään, että 1/10 olisi laskennallisestikin ihanteellinen veron osamäärä.

Miten 1/10 sopi veroksi?

Kymmenesosa kansan kokonaisvuosituotosta on yhtä kuin kymmenesosa jokaisen yhdentoista omistajasukukunnan vastaavasta tuotosta. Jakautuipa kokonaistuotanto kunkin 11 suvun kesken kuinka epätasaisesti tahansa, leeviläisten heiltä perimät kymmenesosat olivat yhteenlaskettuna kymmenesosa kansan kokonaistuotannosta. Verotetuille 11 sukukunnalle jäi kullekin tasan 90 % omista tuloistaan mutta keskimäärin 8,181818...% kansan kokonaistuotannosta. Luku voi näyttää kummalliselta koska se on 9/10 yhdestä yhdestoistaosasta. Mutta käytännössä tarvitsi vain osata jakaminen kymmenellä.

Leeviläiset siis perivät veroa 1/10 kultakin sukukunnalta, saaden 11 veroerää, jotka yhteensä olivat 1/10 koko kansan kokonaistuotannosta.

On huomattava, että maksavien sukukuntien keskinäiset väestösuhteet eivät pysyneet vakioina mutta sillä ei ollut vero-osuuden kannalta mitään merkitystä koska vero kohdistui tuotantoyksikköihin. Myös vuosituohtojen määrät vaihtelivat maan eri osissa eri aikoina. Koska vero oli prosentuaalinen, sen reaolimäärä vaihteli tuoton mukaan.

1/10-veron seurauksena tuottavien 11:n sukukunnan keskimääräinen tulo-osuus kansantuotannosta oli reilut 8% kullekin, leeviläisten tasan 9% . Aaronilaisten tulo-osuus oli 10% leeviläisten bruttotulosta. Ei liene syytä epäillä, etteikö tulonjako aaronilaisten ja leeviläisten lukumäärien suhteen ja leeviläisten lukumäärän suhteessa kansalaisten lukumäärään nähden ollut optimaalinen kuten edellä on todettu.

Se, että edellä päädyttiin 1/10 veroon, vahvistaa sitä käsitystä, että kymmenysvero syntyi Israelin poikien lukumäärän funktiona. Mutta vaikka se vahvistaa tuota käsitystä, se ei vielä varmista sitä. Tarvitaan lisää laskelmia.

2.1.2.2. Laskelmia tulonjakajien lukusuhteen mukaan

Jos Jaakobin poikia olisi ollut jokin muu määrä, veroprosentti olisi tullut sovittaa sen mukaan. Kun maksavien määrä kasvaa, veroprosentti laskee, ja päinvastoin.

Jos sukukuntia olisi ollut 10, joista veroa maksavia 9, sopivin veroprosentti olisi 12%
Jos sukukuntia olisi ollut 8, joista veroa maksavia 7, sopiva veroprosentti olisi ollut 15%.
Jos sukukuntia olisi ollut 6, joista veroa maksavia 5, sopiva veroprosentti olisi ollut 20%.

Jos sukukuntia olisi kolme joista yksi leeviläisten suku, vero voisi olla puolet tuloista. Silloin maksajille jäisi 50% ja leeviläisten maksettua puolet saamastaan verosta papeille, kaikilla neljällä osapuolella olisi 25% kansan kokonaistuotosta.

Riippuen papiston lukumääräisestä koosta veroprosenttia voi vastaavasti korjata. Matematiikka kuitenkin todistaa, että tapauksissa, joissa yksi veljeksistä palvelee vaikkapa temppeleitä toisilta saamallaan verolla, ei ole olemassa sellaista vakio-veroprosenttia joka veljesten lukumäärästä riippumatta johtaisi kohtuullisen tasaiseen jakoon. Vahvan kymmenysuskon omaava voi toki ajatella, että Jumalan oli säätänyt Jaakobin poikien luvun kymmenysveroon sopivaksi. Perustelua ei voi kumota; kaikkien kansojen lukumäärät on voitu säätää, veroäyriensä sopiviksi.

Myös Suomessa julkisen sektorin (”leeviläiset”) prosentuaalinen osuus kansasta on suunnilleen sama kuin kokonaisveroprosentti. Veroprosentti olisi yli 100, ellei veroa perittäisi myös julkisen sektorin toimijoilta. Veromatematiikka on lahjomaton eikä vero voi olla mikä tahansa pyhä luku. Veron tulee riittää saajilleen ja olla kohtuullinen maksajilleen.

Siihen aikaan (n. 1940 – 1950), kun Suomen kuntien veroäyri oli keskimäärin 10%, kuntatyöntekijöiden lukumäärä lienee ollut alle kymmenesosa verovelvollisista. Veroäyri näyttää jokseenkin seuranneen kunnan kulutusmenojen kasvua suhteessa bruttokansantuotteeseen, ja julkisen sektorin kokoa. (Solakivi ja Viren 2006, 33-35.) Talouselämä-lehden mukaan: ”Kunta-alalla työskenteli vuoden 2012 lokakuussa 437000 henkilöä eli viidennes palkansaajista.” (Talouselämä 22.10.2013) Nykyisin kunnallisvero onkin jo lähellä kahtakymmentä prosenttia veronmaksajan tuloista.

Kaikesta esitetystä huolimatta on kuitenkin ehdottoman tärkeää huomata, että matematiikalla ei ole mitään sitä vastaan, jos joku lahjoittaa yhden kymmenesosan tai jonkin muun osamäärän nettotuloistaan johonkin tiettyyn tarkoitukseen.

2.2. Kaksi arvoituksellista tapausta

Jos kymmenesosa tuli vero-osuudeksi Jaakobin poikien luvun määräämänä, miksi sitten jo Jaakobin ja hänen isoisänsä Abrahamin lahjanlupauksen ja erään lahjan yhteydessä mainitaan sana kymmenykset? Abrahamin pojasta eli Jaakobin isästä sellaista ei mainita.

2.2.1 Abramın anti Melkisedekille

Asuessaan Mamren tammistossa, Hebronin lähellä, Abram lähti 318:n luotettavimman palvelijansa kanssa pelastamaan veljenpoikaansa Lootia tämän kaapanneelta sotajoukolta. Onnistuneen operaation jälkeen Abram oli paluumatkalla ehkä jossain nykyisen Jerusalemin tienoilla, kun hän tapasi Melkisedekin. Tämä oli Saalemin kuningas ja korkeimman Jumalan pappi. Melkisedek toi leipää ja viiniä, ja siunasi Abramın, joka sitten antoi hänelle kymmenykset kaikesta” (1. Moos. 14:20).

On helppo löytää monia vaihtoehtoisia selityksiä tuolle maksutapahtumalle. Voihan vaikka ajatella, että eri heimojen, sukujen, kuningaskuntien läpi sotasaaaliineen kulkevalla oli kolme vaihtoehtoa: tulla ryöstetyksi, ryöstää lisää tai mennä rauhassa, antaen lahjan, tullimaksun, suojelumaksun tms. Ei ole kuitenkaan erityistä tarvetta yrittää keksiä Abramın antamalle osuudelle muuta syytä, kuin ystävyuden ja liittolaisuuden osoittaminen. Melkisedek oli pappi, mutta kymmenyslakia ei ollut vielä Siinailla annettu.

Paitsi suomennoksessa, myös alkutekstissä puhutaan kirjaimellisesti kymmenyksistä. Teksti: ”Ja Abram antoi Melkisedekille kymmenykset kaikesta” sisältää alkukielessä sanan: מעשר. Sana tarkoittaa kymmenesosaa. Abram antoi siis kymmenesosan.

”Kymmenesosan kaikesta” voi tietysti käsittää niinkin, että Abram maksoi Melkisedekille osan myös kaikesta muusta, kuin sotasaaaliistaan. Jopa sellaisen tulkinta on mahdollinen, että kyseessä oli Saalemin kuninkaan alueellaan perimä, säännöllisesti suoritettava vero. Abram asuikin vain muutaman kymmenen kilometrin päässä Jerusalemistä, eikä Salim-niminen paikka ollut paljonkaan kauempana. Molempia on arvailtu Saalemin kuninkaan hallintopaikaksi.

Abrahamin elämänvaiheita kuvaavat toistakymmentä Raamatun lukua eivät kuitenkaan näytä mitenkään tukevan käsitystä säännöllisestä veronmaksusta Melkisedekille. Jumala oli lähettänyt Abrahamin uuden kansan kantaisäksi, kansan joka aikanaan perustaisi valtion. Näyttäisi sopivalta, että Abraham ei olisi tunnustautunut minkään pakanavaltion kansalaiseksi maksamalla veroa tässä mielessä. Täysin mahdotonta hänen lahjoitustaan on perustella Siinailta Israelin kansalle annetulla kymmenysverolailla. Abraham ei edes ollut israelilainen, ja lain antamiseenkin oli vielä aikaa puoli vuosituhatta. Kymmenykset eivät myöskään voineet liittyä Abrahamin ja Jumalan väliseen liittoon (2.2.3).

Mooseksen lakiin asia voi liittyä siten, että Abrahamista kertovat luvut, siinä muodossa kuin ne ovat käytettävissämme, ovat saaneet kirjoitusasunsa aikana, jolloin Mooseksen säätämä kymmenesosan vero oli jo muodostunut veron käsitteeksi, ja tuolla sanalla tarkoitettiin veroon rinnastettavia anteja yleensä – myös ajalta ennen lakia.

2.2.2. Jaakobin ehdollinen lahjalupaus

Jaakob oli veljeään paetessaan nähnyt yöllä unessa taivaaseen johtavat tikapuut, enkeleitä ja Jumalan. Hän totesi siitä paikasta, missä oli yöksi leiriytynyt: ”Tämä ei ole mikään muu kuin Jumalan huone.” Hän pystytti kiven, antoi paikalle nimen Beetel ja lausui lupauksensa kymmenesosan antamisesta Jumalalle. Myöhemmin Jaakob palasi Beeteliin asumaan ja rakensi sinne alttarin Jumalalle (1. Moos. 28:17 ja 35:1).

Alkukielisessä tekstissä on tässä sana *שבע*, jota käytetään kymmenesosan ottamisen merkityksessä. Kyse oli siis kymmenesosasta, eikä esim. uhrilahjasta, kuten lauman esikoisesta, jollaisen Aabel uhrasi (1. Moos. 4:4).

Jaakobin luovutuslupaus oli muodoltaan ehdollinen; se alkoi sanalla jos, ja näytti edellyttävän Jumalalta suoritusta ensin:

Jos Jumala on minun kansani ja varjelee minut tällä tiellä, jota kuljen, ja antaa minulle leipää syötäväksi ja vaatetta päälle pantavaksi, niin että saan palata rauhassa isäni kotiin, on Herra oleva minun Jumalani. Ja tämä kivi, jonka olen asettanut patsaaksi, on oleva Jumalan huone, ja kaikesta, mitä minulle suot, minä annan sinulle kymmenykset. (1. Moos. 28:20-22.)

Sanamuoto voi kuitenkin harhauttaa raamatunlukijaa, joka ei tule ajatelleeksi tai ei ymmärrä varsinaista asiaa. Jaakob näki unen, josta hän päätteli, ettei Jumala olekaan häntä hylännyt vaikka hän oli petoksella ottanut isältään veljelleen kuuluvan siunauksen. Niinpä Jaakob iloissaan lupasi uhrata tuloistaan osan säännöllisesti. Koska Jaakob ei kuitenkaan ehkä rohjennut vielä aivan täysin uskoa Jumalan suuriin siunauksiin kohdallaan, niin lauseeseen ilmaantui sana ”jos”. Tuo sana ei varmaankaan koskenut kymmenyksiä, vaan hänen osakseen tulevia siunauksia, jota hän nöyrässä mielentilassaan ei noin vain halunnut julistaa jo omineensa.

Jaakobilla ei Raamatun tekstien mukaan voi osoittaa olleen sellaista ”leeviläistä” jolle kymmenykset pitäisi maksaa. Hänellä oli vain yksi veli, Eesau. Jos tämä olisi ollut Jaakobiin nähden samassa asemassa kuin leeviläiset veljiinsä, Jaakobin olisi tullut antaa tälle 50% tuloistaan, jotta molemmilla olisi sama elintaso. Mutta mitään Siinain verolakia annettaessa vallinneeseen tilanteeseen verrattava asetelmaa ei Jaakobin kohdalla ollut.

Jos Jaakobin tilannetta halutaan yrittää verrata myöhemmin annettuihin uhrilakeihin, löytyy kuitenkin jotain. Viidennen Mooseksen kirjan luvusta 12 löytyy kehoitus erottaa kymmenykset ja syödä ne siinä paikassa, jonka Jumala valitsee nimensä asuinsijaksi. (tarkemmin kohdassa 3.2.3) Jos siihen paikkaan on hyvin pitkä matka, kymmenykset voi vaihtaa rahaksi ja matkustaa sitten kyseiseen paikkaan. Rahoilla voi ostaa mitä mieli tekee, ”nautoja tai lampaita, viiniä tai väkijuomaa”. Sitten tulee Jumalan edessä syödä ja iloita perheineen, unohtamatta alueellaan asuvaa leeviläistä. Samassa luvussa mainitaan kymmenyksien edunsaajina myös muukalainen, orpo ja leski. (5. Moos. 12: 6-29.)

Mooseksen lait olivat Jaakobille tuntemattomat, mutta olihan lain henki ennen lakia. Myös uhrialttareita rakennettiin ja Jumalalle uhrattiin. Uhrattu eläin valmistettiin yleensä ateriointia varten. Myös heprean sana bêrit, liitto voidaan johtaa verbistä bârâ, syödä, aterioida jonkun kanssa. Yhteisateria on luonteeltaan yhteysateria.

Kuten Abrahamin, myös Jaakobin yhteydessä voidaan sanan ”kymmenykset” yrittää selittää ilmaantuneen tekstiin ensimmäisenä Mooseksen kirjana tunnetun Genesiksen, saadessa tekstiasunsa. Olisiko samaa selitysmallia laajennettava koskemaan myös kaikkia anteja ja uhreja, joita Raamattu mainitsee ennen Abrahamia vallinneelta ajalta, aina Aabelin ja Kainin uhreista lähtien? Sanaa kymmenykset niistä ei kuitenkaan käytetty.

2.2.3. Kymmenykset eivät kuuluneet liittoon

Abramin anti Melkisedekille, (1. Moos. 14:20), tapahtui ennen Jumalan ja Abramin liittoa (1. Moos. 15:18, 17:1-10), jopa ennen kuin Jumala katsoi Abramin vanhurskaaksi, hänen uskottuaan Jumalan lupaukseen (1. Moos. 15:6). Anti Melkisedekille ei siis perustunut noihin liittoihin. Liiton tekemisen yhteydessä Abram sai Jumalalta nimen Abraham

Jaakobin kymmenysuhrilupaus tapahtui hänen ollessaan matkalla pois kodistaan. Vasta vuosia myöhemmin, Jaakobin palattua Paddan-Aramista Beeteliin, johon oli jo rakentanut alttarin Jumalalle, Jumala ilmestyi hänelle ja siunasi hänet, antoi hänelle nimen Israel ja lupauksen: ”Sinusta lähtee kansa, suuri kansojen joukko, ja sinusta polveutuu kuninkaita.” (1. Moos. 35: 9-11.)

Kymmenyslain Mooses sai Jumalalta israelilaisille heidän jo ollessaan liitossa. Liiton teko kuvataan kohdassa 2. Moos. 24:8. Vasta sen jälkeen Mooses saa kehotuksen ja ohjeet Ilmestysmajan tekemiseen. Israelilaisten leiri oli Siinain vuoren juurella. (2. Moos. 19:2.) Mooses pystytti teltan, jota nimitti Ilmestysmajaksi, jonkin matkan päähän leiristä. (2. Moos. 33:7.) Ilmestysmajan voitiin kai katsoa olleen Siinain vuorella, koskapa Kolmannen Mooseksen kirjan säädökset annettiin Moosekselle Ilmestysmajan sisältä (3. Moos. 1:1), ja säädökset sanotaan annetuksi Siinain vuorella (3. Moos. 27:34).

Mutta vaikka joku väittäisi, ettei kymmenyslaki kuulu Lakiliittoon, hän ei voisi kiistää sen kuuluvan Mooseksen lakeihin, jotka Jumala Siinain vuorella antoi israelilaisia varten.

Kaiken kaikkiaan nämä kolme esimerkkiä kuitenkin osoittavat, etteivät kymmenykset näytä liittyvän kovin selkeästi niihinkään liittoihin, joita Jumala teki ihmisten kanssa ennen Uutta liittoa. Mitä tulee Uuteen liittoon, joka alkoi Jeesuksen sovituskoulemasta, kymmenyksien keräämisestä sen seurakunnissa ei löydy Raamatusta edes mainintaa.

2.2.4. Jumalan ehdollinen lupaus

Jaakobin uhrilupaus oli muodollisesti ehdollinen. Abrahamin kymmenysten ehdollisuudesta sen sijaan ei tekstin perusteella voida sanoa mitään. Jaakobilla tekstissä esiintyvä ehdollisuus: jos siunaat, maksan kymmenykset, yritettiin edellä selittää pois. Mutta miten pitäisi suhtautua ehdolliseen lupaukseen, jonka antaa Jumala?

Kauan sen jälkeen kun kymmenyslaki annettiin Siinailla, israelilaiset olivat tulleet välinpitämättömiksi kymmenyksien maksamisessa. Sellaisessa tilanteessa Jumala antoi Malakian kautta siunauksiaan koskevan ehdollisen lupauksen:

Tuokaa täydet kymmenykset varastuhuoneeseen, että minun huoneessani olisi ruokaa. Koetelkaa näin minua, sanoo Herra Sebaot. Totisesti minä avaan teille taivaan ikkunat ja vuodatan siunausta yltäkyylläisesti. (Mal. 3:10.)

Tämä Jumalan ilmoitus näyttää muodoltaan ehdolliselta lupaukselta, kuten Jaakobinkin lupaus näytti, mutta erisuuntaisena. Jos Jaakob asetti siunaukset ehdoksi kymmenyksien maksamiselle ja Jumala puoleltaan asetti kymmenyksien maksamisen ehdoksi siunauksien antamiselle, näyttää siltä kuin kyseessä olisi kauppa. (Tätä tarkastellaan myös alempana luvussa 3.2.1) Jos ihminen asettaa uhraamisen ehdoksi siunauksen ja Jumala siunauksen ehdoksi uhraamisen, kauppa jää kuitenkin syntymättä. Tässä on nyt saatu aikaan teologinen ongelma. Miten se ratkaistaan?

2.2.5. Markkinoiden tuolle puolelle

Vaikka hyväksyttäisiin aiemmin edellä tehty yritys osoittaa, ettei Jaakob oikeasti asettanut ehtoja kymmenyksilleen, jää Jumalan lupauksessa Malakian kautta näyttäytyvä ehto askarruttamaan mieltä. Siirakin kirjassa oleva teksti antaa kuvan uhraamisteologian vaikeaselkoisuudesta sitä ymmärtämättömälle: ”Älä tule Herran kasvojen eteen tyhjin käsin, sillä tämä kaikki on tehtävä käskysanojen tähden. [---] Älä yritä lahjoa häntä, sillä hän ei lahjuksia ota”. (Siirak 34: 6, 7 ja 14 /1997, 136-137.) Kirjoittaja, Jeesus Siirakin poika julkaisi kirjansa noin 180 eKr. Jumalien kanssa käytävää kauppaa epäili myös Sokrates joskus 300 eKr. Hänen ajatuksiaan asiasta esitetään kohdassa 3.2.1.

Markkinatalouden ehtomaailman peluriksi identifioitunut nykyihminen, jonka elämänsisältönä ja arvostusperusteena on oma kuluttajaprofiili, voi nähdä näissä ehdollisissa lupauksissa vain kaupankäynnin periaatteen. Tämä oman ihmisyyden tiedostamaton madaltuma projisoituu kaiken kaupallisen halpamaisena näkemiseen.

Vanhaa liittoa luonnehtivat Mooseksen toimittamat Jumalan käskyt. Sanat, kunnioita isääsi ja äitiäsi, että menestyisit ja kauan eläisit, sisältyvät käskyyn, jonka tottelijalle

luvataan menestystä. Vanha liitto esittää menestysteologian. Nykyiset menestysteologian harjoittajat turvaavat Vanhan liiton teksteihin. Onko lahjaksi saaminen jotenkin alentavaa? Henkilökohtaisen menestyksen tavoittelu on vain yksi vipusin, jolla ihmisiä yritetään taannuttaa jäljittelemään Vanha liiton israelilaisten jumalanpalvelusta. Kymmenyslaki on niin ikään Vanhaa liittoa, vaikka sen yhteydestä jätetäänkin mielellään pois raamatunjae: ”Nämä ovat ne käskyt, jotka Herra antoi Siinainvuorella Moosekselle israelilaisia varten”.

Jeesus sanoi, että vanhurskaudemme on oltava suurempi kuin fariseusten. Siitä huolimatta meillä on taipumusta yrittää jäljitellä farisealaisuutta, yrittämättäkään kuitenkaan sille kilvoittelun tasolle Jumalan tahdon tuntemisessa, millä aidot fariseukset olivat. Hehän tosissaan pyrkivät toteuttamaan Jumalan tahtoa (Odeberg 19437/1947,21-24).

Antien järjestys Uudessa liitossa on päinvastainen: ”Mutta Jumala osoittaa rakkautensa meitä kohtaan siinä, että Kristus kuoli meidän puolestamme, kun me vielä olimme syntisiä” (Room. 5:8).

Tätä ei voi enää yrittää samastaa kaupankäyntiin ihmisen ja Jumalan kesken. Ihmisen suoritusta ei edellytetä. Jumalan rakkaus on ihmiselle ylipersonallista. Se on lahja joka ei kulu. Tästä kuitenkin seuraa, että rakkaus säteilee ympäristöön toimintana. Se kohdistuu toisiin ihmisiin käyttäytymisenä, joka erehdyttävästi muistuttaa Vanhan liiton käskyjen tottelemista, mutta ei sitä ole. Totteleminen mallikäyttäytymisenä on kuollutta ja arvotonta. Se on rakkauden vastakohta ja synty, jonka laatua valottaa nykykäsite: ”laiton kopiointi”.

Jumalan tahto toteutuu maailmassa, mutta se ei ole sekundaarista missään aidon toimintansa ilmiössä. Lihalla sitä tahtoa ei ole eikä se kykene sitä jäljittelemään. Jumala on yksi. Tahto on yksi. Halumme ovat moninaisia.

Uuden liiton tekoja selitetään usein sanoilla: ”rakkaus pakottaa”. Pakon edessähän työtä uskonnon harjoittamisessa tehdään, mutta rakkauteen motivaation kuvauksena pakko-sana sopii huonosti, koska tuo sana käsitteenä kantaa rakkaudelle vierasta merkityskertymää. Raamatussa esiintyy pakottamisen sijalla tässä yhteydessä sana ”vaatii”. Alkutekstissä sana on συνέχει, *synekhei*, ’pitää koossa t. yhdessä’, ahdistaa, puristaa, pitää kiinni, vallata, omistautua, antautua johonkin, olla alhaala. Sana ἔχω, *ekhō* merkitsee mm: pitää jonakin omistaa, omata. Se kuinka tämä sana rakkauden yhteydessä tulee ymmärtää, selittyy rakkauden sisältä käsin paremmin kuin ulkokohtaisesta määrittelystä.

Lähtökohtaisesti voidaan ajatella, että Jumala ei käy kauppaa ihmisten kanssa. Tämän ennakko-oletuksen varassa voi yrittää nähdä niiden lausemuotojen taakse, joilla Jumalan ja ihmisen suhteita ihmiskielissä ja -mielissä kuvaillaan. Varsinaiseen todellisuuteen ei tietoa yllä – katoavainen katoamattomaan.

2.3. Historian kirjoitusta Mooseksen termein

Edellä kuvattiin niitä kahta, ennen Siinain lakia tapahtunutta lahjaa tai lahjanlupausta, joihin ensimmäisen Mooseksen kirjan kirjoittaja on soveltanut sanaa ”kymmenykset”. Jos vasta Jaakobin poikien lukumäärä tuotti koko kymmenysveron käsitteen, miltä vahvasti näyttää, on mahdollista, että kymmenyskäsitettä sovellettiin syntyään vanhempiin suorituksiin takautuvasti.

Mooseksen kirjojen kirjoittamisen ajankohdasta näyttää ajan kuluessa syntyvän yhä tarkempaa (?) tietoa. Nykyisin tieteen nimissä päätellään, että Mooseksen kirjat koottiin useasta eri lähteestä, ja toimitettiin nykyiseen muotoonsa n. 400 eKr. Niitä pidettiin tuolloin Mooseksen kirjoittamina ja juutalainen perimätieto vahvistaa samaa käsitystä. Entäpä jos Mooseksella itselläänkin oli sellainen käsitys?

Historian kirjoitus, joka koskee aikoja, joita kukaan ei enää muista, sallii tieteelle ja tulkinnoille liikkumavaraa. Uusi teoria voi saada sellaisen innostuksen aikaan, että sen valossa osa alkuperäismateriaalistakin hylätään.

Historian kirjoittaminen on aina jo tapahtuneiden asioiden kirjaamista. Hyvin vanhoille asioille voidaankin antaa – ja joudutaan kirjoituksen ymmärrettävyyden vuoksi usein antamaan – myöhemmässä käytännössä vakiintuneita nimiä. Mooseksen ensimmäistä kirjaa, Genesisistä ei ainakaan Mooses voinut kirjoittaa ennen, kuin Abrahamin ajoista oli jo kulunut puoli vuosituhatta. Niiden tapahtumien valossa, joita Abrahamin ja Jaakobin kymmenysten annoksi nimitetään, voidaan päätellä, että ellei kymmenysten käsitettä niistä kirjoitettaessa olisi vielä ollut, jotain osuvampaa sanaa olisi luultavasti käytetty. Kun kirjoittaja käytti nimitystä kymmenykset Abrahamin annista Melkisedekille, kymmenyslaki oli jo israelilaisille annettu ja sopi niin veron (3. Moos.27:30-34), kuin uhrinkin (5. Moos.14:5-29) nimitykseksi.

On itsestään selvää, että kaiken mitä Mooses kirjoitti, hän kirjoitti elinaikanaan. Näyttää myös ilmeiseltä, ettei Mooses alkanut kirjoittaa kirjojansa ennen Siinain lain antamista?

Faraon tytär löysi 3 kk:n ikäisen vauvan joesta ja otti hänet hoiviinsa. Lapselle löydettiin heti imettäjä, joka olikin hänen todellinen äitinsä. Äiti ja isä olivat molemmat israelilaisia Leevin suvusta. Lapselle annettiin nimi Mooses. Vartuttuaan hän asettui faraon hoviin tämän tyttären pojan asemaan. On syytä olettaa, että Mooses sai hovissa kasvatuksen ja koulutuksen egyptiläiseen sivistykseen, eikä häntä erityisemmin perehdytetty heprealaiseen

kulttuuriin ja perimätietoon. Se että hän sitten surmasi heprealaista orjaa lyöneen egyptiläisen saattaa osoittaa hänen kuitenkin omaksuneen heprealaisen identiteetin jo ”äidinmaidosta” koska hänen imettäjänsä oli hänen heprealainen äitinsä. Kyseessä saattoi olla tietysti vain oikeudentunnon ja silmittömän kiivauden harmillinen yhdistelmä. Teon jälkeen Mooses joutui pakenemaan. Hän pakeni Midianin maahan Siinain niemimaan itäosaan, ja päätyi vävyksi midianilaisen papin perheeseen. Midianilaiset olivat Abrahamin ja Keturan jälkeläisiä, eivät Iisakin ja Jaakobin suvusta, eivätkä näin ollen israelilaisia. Pappi saattoi tietenkin omata heprealaista perimätietoa, josta Mooses epäilemättä oli kiinnostunut. Perimätiedon vaihdosta tai Mooseksen kirjoittamisharrastuksesta Midianin papin luona ei Raamattu kuitenkaan mitään kerro.

Heti sen jälkeen, kun israelilaiset olivat paenneen Egyptistä, solmittiin Siinain liitto. Se perustui Jumalan antamiin lakeihin ja vihittiin uhrieläimen verellä. Tässä yhteydessä alkoi kirjallinen dokumentointi. Kieltoja ja käskyjä Mooses kirjasi yli 600 kpl. Mitä muuta hän kirjoitti nyt, kun hänen käytettävissään oli koko kansan perimätieto, sen uskotaan sisältyvän viiteen Mooseksen kirjaan. Erämaassa vietettyjen vuosikymmenien aikana oli tilaisuus koota tietoa ja luoda kirjallista historiaa. Mooseksen kirjoissa ei kuitenkaan tuoda esille niiden kirjoittamisen vaiheita.

Genesiksestä käy ilmi, että sen kirjoittaminen tapahtui paljon myöhemmin, kuin kuvattujen asioiden tapahtumien aikoihin. Mitään tarkkaa ajankohtaa ei kuitenkaan voi päätellä esim. jakeesta: ”Jaakob pystytti hänen haudalleen patsaan. Se on Raakelin hautakivenä vielä tänäkin päivänä” (1. Moos. 35: 20).

Minä päivänä ja ajankohtana kirjoitus syntyi, se ei tekstistä käy ilmi. Siitä voi kuitenkin päätellä, että kirjoitus on tehty paljon myöhemmin, kuten Mooseksen kirjalle sopiikin. Viidennessä Mooseksen kirjassa on myös luku 34, josta suurin osa kertoo Mooseksen kuoleman jälkeisestä ajasta. Mikään ei tietenkään estänyt Moosesta eläessään Jumalan kirjuriina kirjoittamasta ajasta kuolemansa jälkeen. Mutta helpompi on uskoa, että kirjan tai loppuosan siitä kirjoitti joku Mooseksen jo kuoltua.

Ennen kirjapainon keksimistä kirjoituksia jäljennettiin käsin. Niitä käännettiin kieleltä toiselle kunkin kääntäjän taidoin ja tavoin. Kieli myös muuttuu. Siihen syntyy uusia käsitteitä. Jos Siinain erämaassa vakiintui kieleen uusi käsite, kun לשר, ”ottaa kymmenesosa” alkoi tarkoittaa veroa, se saattoi ilmaantua myös teksteihin, jotka kertoivat veroluonteisista anneista ennen käsitteen syntymää. Ei kuitenkaan liene näytettävissä, että näin olisi varmasti tapahtunut. Vanhoja asioita oli nimittäin säilynyt myös teksteinä.

Ensimmäinen Mooseksen kirja kertoo myös ensimmäisen ihmisparin elämänvaiheista. Mistä Mooses oli saanut näistä tietoa? Varmaan joko Jumalalta tai sitten varhaisemmista kirjoituksista, joiden lähteenä taas olisi ollut perimätieto. Esi-isien luettelon tarkat aikamääritykset viittaavat kuitenkin mahdollisuuteen, että asioiden muistiin merkitsemisen tarve oli saanut jo hyvin varhaiset ihmiset kehittämään merkintäjärjestelmiä tähän tarkoitukseen.

Erilaisten merkkijärjestelmien keksiminen on ihmisen lajityypillistä käyttäytymistä, eikä ole todellista syytä ajatella, että siihen tarvittaisiin mitään erityistä lahjakkuutta. Ei ole myöskään perusteita olettaa, että ihmisjärki keskimäärin olisi ollut nykyistä alemmalla tasolla koskaan viimeisten 5000 vuoden aikana. Edes me ”Pisa-testien voittajat”, suomalaiset, jotka tänä aikana kirjoitamme, emme enää ole järjenlahjoiltamme edes kykeneviä täysin hyödyntämään mitä ilmaisuvoimaisimman oman kielemme mahdollisuuksia. Jo sijamuotoihin taivuttaminen on käynyt ylivoimaiseksi lahjoillemme. Kansanliikkeitä nousee vaatimaan vapautusta kieliopin raskaiksi koettujen sääntöjen alta. Kansa tulkitsee puhujaa puheen sävelkulusta, äänen voimakkuuden vaihteluista, puhujan ilmeistä ja hänen käsiensä liikkeiden ilmaradoista. Kysyntää on tunteelle, ei tiedolle tai ymmärtämiselle. Hyvinvointivaltiossa toimeentuloon riittää vauvan aivokapasiteetti.

Koska varsinkin viimeaikaisen tutkimustiedon valossa näyttää siltä, että varhaishistoriallinen tieto Raamatussa ei ole mielikuvituksen tuotetta, on paikallaan tässä lyhyesti tarkastella kirjoitustaidon ja kirjoittamisen kulttuurin vaihteita.

2.4. Abrahamin ja sivistyksen yhteisiä juuria

Meillä on taipumus pitää tuoreimpia tietoja luotettavimpina. Mitä enemmän jonkin kirjoituksen synnystä on aikaa, sitä helpommin alamme selittää sitä vain alkukantaisten ihmisten luomaksi tarinaksi. Jotta Mooseksen kirjoja tutkittaessa tiedostettaisiin objektiivisemmin niiden sijainti ajassa ja sivistyksen kehityskulussa poiketaan varsinaisesta aiheesta lyhyellä katsauksella Abrahamin aikaan ja taustaan.

Sellainenkin uskomus on esiintynyt, että heprealaiset oppivat kirjoitustaidon n. 1000 v eKr. Myös suomalaisessa peruskouluopetuksessa on vielä 2000-luvulla opetettu tuota uskomusta ¹⁾. Kaivauksissa tehdyt löydöt eivät näytä vahvistavan sellaista olettamaa.

Aiemmin tehtyjen kirjoituslöytöjen lisäksi 1900-luvulla on löydetty useissa kaivauksissa vanhoja kirjastoja ja kirjoituksia. Kirjoitustaito näyttää kuuluneen heprealaisten esi-isien kulttuuriin jo ”Eufrat virran tuolla puolen” – historian alkulehtien kirjoituspaikoilla.

Abrahamin kotikaupungiksi mainittu Kaldean Uur oli maailman laajin kaupunki 2030–1980 eKr. Silloin siellä asui noin 65000 asukasta ²⁾. Uurin kaivauksien löytöjen perusteella on päätelty, että kyseessä oli korkeatasoinen kulttuuriyhteisö, jota voidaan hyvin verrata nyky-yhteiskuntaan ³⁾. Jotkin savitaulut osoittavat, että sikäläisillä opiskelijoilla oli kertoja jakolaskutaulukoita ja että he käsitelivät neliö- ja kuutiojuuria.

Abraham vaimoineen lähti isänsä Terahin ym. keralla Uurista ehkä n. 2100 eKr. Tuolloin se oli Uus-Sumerin pääkaupunki. Terahin aikomuksena oli mennä väkensä kanssa Kanaanin maahan. Matkalla Uurin kaupungista Harraniin he nähtävästi kulkivat Eufratjoen vartta Babylonin kaupungin kautta.

Babylon mainitaan jo Akkadin kuninkaan Sharkalisharrin aikaisissa asiakirjoissa. Se oli siis olemassa jo noin 2350 – 2300 eKr. Juuri Abrahamin lähdön aikoihin, Uurin III dynastian aikaan, Babylon nousi merkittäväksi Akkadin alueen keskuksiksi. Silloin kirjoitustaito oli ollut tunnettu siellä jo kauan. Kirjallisia lähteitä tunnetaan 2500 luvulta saakka. Gilgamesh-eepos on noilta ajoilta, kertoen kuitenkin vanhemmista tapahtumista, mm. vedenpaisumuksesta, eli Tulvasta (2000,165/Taulu11:29). Heprealaisten alku näyttää sijoittuvan sivistyksen ydinalueille. Kaksoisvirran aluetta pidetään koko sivistyksemme kehtona.

Babylonista eteenpäin Terahin väen matka näyttäisi kartasta päätellen kulkeneen Marin kaupungin kautta. Tuon kaupungin raunioista löydettiin vasta v. 1936 kirjasto joka käsittää n. 25000 savitaulua. Niissä on tietoja kaupungista myös niiltä ajoilta, jolloin Abrahamin matka tapahtui. Kirjoituksista löytyy samoja nimiä kuin Raamatusta, esim. Terah ja Naahor.

Matka jatkui Haraniin (Haaran, Harran), johon Terah ja hänen väkensä asettuivat asumaan. He asuivat siellä Terahin kuolemaan saakka.

Jotkut ovat esittäneet oletuksen, että Abraham oli alunperinkin kotoisin Haaranin Uurista. Tätä käsitystä edustaa myös jokin rabbiininen perinne. Assyrian kartalla ⁴⁾ tuo Ur on lähin kaupunki Haranista pohjoiskoilliseen. Koska Ur oli pääjumala sikäläisessä uskonnossa, hänelle saattoi olla nimetty enemmänkin maantieteellisiä kohteita. Kaldean Uurissa palvottiin kuitenkin kuun jumalaa, Nannaa. Haranin Uria Abrahamin kotipaikaksi ehdottaneet vetoavat raamatunjakeeseen 5. Moos. 26:5, jossa Abrahamin sanotaan olleen

harhaileva aramealainen. Kuitenkin 1. Moos. 11:28, 1. Moos. 15:7, Neh. 9:7 ja monet muut kohdat Vanhassa testamentissa antavat ymmärtää Abrahamin lähteneen Kaldean Uurista.

Myös Harran oli suuri kaupunki. Se sijaitsi kauppateiden risteyksessä. Sen nimi tarkoittaa sumerin kielessä tietä ⁵⁾. Terahin kuoltua ”Herra sanoi Abramille: ”Lähde maastasi, suvustasi ja isäsi kodista siihen maahan, jonka minä sinulle osoitan” (1. Moos.12:1). Abraham lähti, ottaen mukaansa Saarain, Lootin ja kokoamansa omaisuuden sekä kaikki palvelusväkensä.

Harranista Kanaanin maalle lähdetessä ylitettiin Eufrat-joki ja edettiin aluksi ehkä luoteeseen, jolloin oikealla oli vuoristoista aluetta ja edessä parin sadan kilometrin matkan jälkeen (nykyisestä Alepposta vähän etelään) Eblan kaupunki. Eblasta kauppapaikkana on merkintöjä Egyptiläisessä arkistossa ajalta 1479-1425 eKr, ja Ebla mainitaan myös Akkadin kaupunkivaltion (n. 2200 eKr) kirjoituslöydöissä. Kaupunki oli merkittävä karavaanien läpikulkupaikka. Vuosien 1974 ja 1976 kaivauksissa Eblan raunioista löydettiin kirjasto joka käsittää 16500 kirjoitustaulua tai niiden kappaletta. Niiden tekstit avaavat kulttuuria ja kieltä, jotka näyttävät voivan jotenkin liittyä varhaisheprealaisuuteen. Sodoma ja Gomor ra, joita jotkut asiantuntijat ovat pitäneet jopa vain myyttisinä, esiintyvät Eblan teksteissä. Ebla ehkä kävi kauppaa niiden kanssa. Eblassa puhuttiin seemiläistä kieltä ebliaittia.

Monet tutkijat ja vielä useammat Lähi-Idän uskontojen edustajat vastustavat käsitystä, että Eblan kulttuuri olisi ollut esi-heprealaista. Eblan tauluista löytyivät kuitenkin myös nimet Abram ja Eber jossain muodossa. Heprealaisiksi alettiin nimittää Abrahamin esi-isän, Eeberin jälkeläisiä niiltä osin, kuin nämä omaksuivat Eeberin uskon. ⁶⁾ Abraham jälkeläisineen omaksui yksijumalaisuuden ja uskoi Jumalaan joka on luonut kaiken. Eeberillä oli kaksi Raamatussa nimettyä poikaa. Heistä Peleg-niminen oli Abrahamin esi-isä. Abraham oli Eeberin jälkeäinen kuudennessa povessa, olettaen että sukuluettelo (Eeber, Peleg, Regu, Serug, Naahor, Terah, Abram) huomioi kaikki sukupolvet.

Giovanni Pettinato, joka on kirjoittanut kirjan Eblan kaivauksista, esittää että sen muinaiset asukkaat kehittyivät monijumalaisuudesta yksijumalaisuuteen ja keskittyivät luoja-jumalan palvontaan ⁷⁾. Jos Eeberistä johdetaan heprealaisuus yksijumalaisena uskontona, näyttää Eblan siirtyminen yksijumalaisuuteen ja Eeberin nimi heidän kirjoituksissaan vihjaavan mahdollisuuteen, että Eblan kirjaston aineisto edustaa osin samaa yksijumalisuutta, kuin Abrahamin jumalusko.

Sikäli kuin Eeber nimenä liittyy jonkin yli menemisen käsitteeseen, kuten kielen tutkijat ovat esittäneet, saattaisi nimen antaminen liittyä Eufrat virran ylittämiseen. Olisivatko

hänen vanhempansa tulleet tuolloin joen yli ja asettuneet Eblan alueelle? Ehkäpä Abraham ei ollut sukunsa ensimmäinen alueelle muuttanut. Kuitenkin kun Herra sanoi Abrahamille: "Lähde maastasi, suvustasi ja isäsi kodista siihen maahan, jonka minä sinulle osoitan", tuo suku oli Eufraatin tuolla puolen. Abraham ylitti joen, lähtiessään kohti luvattua maata.

Aram-Naharaimin alueella, Eufrat ja Digris virtojen välillä sijaitsivat siis mm. Harran ja Ur. Tuolla alueella asusteli Abrahamin veljen Naahorin sukua, niinkin laajasti, että Abrahamin poika ja pojanpoika saattoivat noutaa sieltä, suvun jälkeläisistä itselleen vaimot. Raamattu kertoo, että Abraham lähetti vanhimman palvelijansa matkalle Aram-Nahariin, Naahorin kaupunkiin etsimään Iisakille vaimon. Abraham ei halunnut poikansa ottavan vaimoa ympärillään asuvien kanaanilaisten tyttäristä. (1. Moos. 24:3-10.) Iisakin vaimoksi tuli Rebekka, Betuelin, Abrahamin veljen Naahorin ja tämän vaimon Milkan pojan tytär. Myös Iisakin poika Jaakob otti molemmat vaimonsa Harranista, Laabanin, Naahorin pojan tyttäristä.

Sen perusteella, mitä kaivauksissa löytyneistä kirjastoista ja kirjoituksista, Mooseksen ensimmäinen kirjan historiallisesta aineistosta sekä muusta materiaalista voi päätellä, kirjoittamista myös historiamielessä saattoi esiintyä jo Nooan päivinä, ellei aiemminkin. Olipa Abrahamin kotipaikka kumpi Ur-niminen kaupunki tahansa, se sijaitsi kaksoisvirtojen välisellä alueella, jonne vedenpaisumusta edeltäneestä maailmasta valitun miehen, laivanrakentaja Nooan perhekunta oli tulvan mentyä perustanut sivilisaation. Kaldean Uurin kaivauksissa löydetyn materiaalin, perusteella voidaan päätellä, että siellä oli kirjoituksen ja matematiikan opetusta. Niiniven kaivauksissakin on löydetty koulun luokkahuone ⁸⁾.

On kolme erilaista käsitystä siitä, mitä ihmisen älylle on tapahtunut muutamassa tuhannessa vuodessa. Yleisin on olettamus, että ihminen on kehittynyt älyllisesti ja viisastunutkin. Edellä tässä jo esitettiin ajatus järjen kykyjen heikkenemisestä ajan myötä. Sillekin olettamukselle löytyy jokseenkin hyviä perusteita. Se, mitä pidämme nykyihmisen erinomaisena viisautena, saattaakin olla vain ajan kuluessa kasaantuneen kuolleen tiedon arkiston hoitamista ja hyödyntämistä. Jo Platon esitti, että viisaimmat kuuluivat menneisyyteen. Jos nyt tätä tutkiskelua varten kuitenkin oletetaan, että rakenteellinen äly ja potentiaalinen viisaus ovat kullakin eliölajilla tunnettuna aikana jokseenkin vakio, edustamme normaalia. Tälle olettamukselle voi perustaa käsityksen, että kirjoitustavan keksivät ihmisyhteisöt jotka sellaista kokivat tarvitsevansa. Kyky on jäljellä, sillä monia vastaavia merkkijärjestelmiä on kehitetty myös nykyajan uusiin tarpeisiin.

Puhekielen alkuperän voi selittää samalla tavalla. Mutta myös toisin. Vielä 1700-luvulla vaikuttanut radikaali, vallankumouksellinen filosofi ja yhteiskuntateoreetikko Jean-Jacques Rousseau oli taipuvainen uskomaan kielen yli-inhimilliseen alkuperään:

Minä puolestani – lisääntyvien vaikeuksien pelottamana ja vakuuttuneena siitä lähestulkoon todistetuksi tulleesta seikasta, että kielten oli mahdotonta syntyä ja vakiintua pelkästään inhimillisin keinoin – jätän seuraavan ongelman puimisen...(1755/2000,58).

Heprealaisten kirjoitustaidon suhteen tuttu on oletamus, että se on peräisin Moosekselta, joka oli oppinut sen Egyptissä. Tieteessähän on sisäänrakennettu kehäpäätelmägeneraattori joka pakottaa oletamaan, että kaikki on lainattua, opetettua ja jäljittelyn ilmiötä. Jotkut pitävät kuitenkin Egyptiä salaperäisenä kulttuurin ja esoteerisen tiedon alkulähteenä, elleivät sitten selitä, että ”vieraat avaruudesta” opettivat egyptiläisiä.

Tutkijat ovat havainneet, että Egyptin kulttuurissa oli vielä 3100 eKr. monia muinaisen Mesopotamian kulttuurista lainattuja piirteitä. Mesopotamia oli Eufraat ja Tigris-virtojen välinen alue lähiympäristöineen. Noiden molempien virtojen alkulähteet näyttävät kartan mukaan olevan ylängöllä, jossa sijaitsee Araratin vuori. Sieltä lähti liikkeelle myös Nooa poikinensa. Myöhemmin, kun Abraham lähti Aram-Naharista eli Mesopotamiasta, hänen ei Egyptissä käydessään nähtävästikään tarvinnut kokea kulttuurista alemmuuden tunnetta.

Ellei egyptiläisten oleteta luoneen kirjoitusmerkkejään itse, voidaan ajatella heidän saaneen tuonkin taitonsa Mesopotamian suunnalta. Ei näytä olevan syytä päätellä, että samalta suunnalta lähteneet heprealaiset olisivat välttämättä olleet tuota taitoa vailla. Asiaa työkseen tutkineet saattavat omata Egyptin kirjoitustaidon alkuperästä tarkempaa tietoa.

Nyt näyttää siltä, että Abraham hyvinkin saattoi olla kirjoitustaitoinen. Koska hän vaelsi paljon, savi- tai kivitaulujen tekeminen ja kuljettaminen olisi kuitenkin ollut hankalaa. Sellaisia ei tiedetä ainakaan säilyneen häneltä. Tietoa menneisyydestä oli kuitenkin eri kirjastoissa paljon. Kansakaan ei ollut siitä tietämätön. Jos väärää tietoa sepitettiin, kirjoituksia tuntevat pystyivät sitä kumoamaan. Näin tieto menneisyydestä oli yhteistä.

Mikään edellä esitetty ei kuitenkaan kumoa olettamusta, että kirjoittaessaan Abrahamin ajoista, Mooses käytti takautuvasti oman aikansa sanoja ja käsitteitä, myös sanaa kymmenykset kuvaamaan asiaa, jonka katsoi näin avautuvan parhaimmin aikalaistensa ymmärrykselle.

3. Siinai, laki ja kolme uhrimuotoa

Jumala teki israelilaisten kanssa liiton Siinailla. Se tunnetaan Uuden liiton solmimisen jälkeen nimellä Vanha liitto. Liiton veri edellytti eläinuhrin. Siinain vuorella Jumala esitti Moosekselle, että vapaaehtoisia uhrilahjoja kootaan kansalta ilmestysmajan rakentamiseen. Jumala asetti siellä israelilaisille myös erilaisia ruokauhrimääräyksiä, sekä leeviläisten toimeentulon järjestämiseksi verolain.

3.1. Lakiliitto

Vanha liitto eroaa Uudesta liitosta siinä, että se koski vain yhtä kansaa.

Kun Mooses palasi alas vuorelta, jossa oli saanut Jumalalta laajan lainsäädännön Israelin kansalle, hän kertoi heille kaikki nämä säädökset. ”Silloin kansa vastasi yhteen ääneen: ’Kaiken, mitä Herra on puhunut, me teemme.’” Sitten Mooses kirjoitti muistiin kaikki Herran sanat. Seuraavana aamuna tehtiin varsinainen liitto uhrieläinten, härkien verellä vahvistaen. Ensin Mooses luki liiton kirjan kansalle, ja nämä sanoivat: ”Me noudatamme ja tottelemme kaikkea, mitä Herra on puhunut.” ”Sitten Mooses otti veren, pirskontti sitä kansan päälle ja sanoi: ’Tämä on liiton veri, sen liiton, jonka Herra on tehnyt teidän kansanne kaikkien näiden sanojen mukaisesti’” (2. Moos. 24:3,7,8).

Usein kuulee väitettävän, että lakiliitto on väärä nimitys kyseiselle liitolle. Kuitenkin myös 5. Moos. 19:20 yhdistää tässä lain ja liiton: ”Herra erottaa hänet kaikista Israelin heimoista ja tuottaa hänelle onnettomuuden, kaikki ne liiton kiroukset, jotka on kirjoitettu tähän lain kirjaan”. Liitto oli Jumalan puolelta Mooseksen kirjaamana tekstimuodossa, pääasiassa säädöksinä. Israelilaisten puolelta se oli säädöksiä koskeva lupaus: ”Me noudatamme” Kiviset lain taulut annettiin vuorella vasta sen jälkeen, kun liiton kirja oli hyväksytty ja liitto oli tehty. Kymmenen käskyä ja muuta lainsäädäntöä annettiin kuitenkin jo ennen liiton solmimista. Niinpä myös tauluihin kirjoitetuista kymmenestä käskystä käytetään nimitystä ”liiton sanat” (2. Moos.34:28) Liiton veri tuli eläinuhrista, jollaisia oli toimitettu jo ennen Siinain liittoa.

3.2. Uhrit

Uhrien ja uhraamisen käsite israelilaisia koskien näyttää sisällöltään sumealta, mutta voidaan karkeasti jakaa kolmeen kategoriaan: eläin tai muu ruokauhri, uhrilahja ja kymmenysvero.

3.2.1. Eläin tai muu ruokauhri

Muinaisina aikoina jumalille uhraamista harjoitettiin monissa kulttuureissa. Yleisesti uhrattiin karjatalouden tai maatalouden tuotteita. Se ei johtunut ensisijaisesti siitä, että maa- tai karjatalous oli yleisin elinkeino vaan pikemminkin siitä, että uhraamiseen liittyi tavallisesti ateriointi, kuten aiemmin (2.2.2) jo todettiin.

Jo Aadamin ja Eevan pojat, Kain ja Aabel uhrasivat Herralle, Kain maan hedelmistä ja Aabel, lampuri karjastaan (1. Moos. 4:3-4). Nooa uhrasi arkista poistuttuaan Herralle polttouhreja (1. Moos. 8:20). Nooan polttouhreilla tarkoitettaneen kokonaan poltettavia eläimiä. Myös Siinailla myöhemmin annetun lain tai ohjeen (3. Moos. 6:2-3) mukaan polttouhri poltettiin kokonaan. Ruokauhristakin voitiin pieni osa polttaa kokonaan, mutta suurin osa siitä syötiin aterialla (3. Moos. 6:8-9).

Varhaisinkin uhraamista koskeva tieto on heprealaisten perintöä. Mooseksen kautta se on israelilaisten omaamaa tietoa. Raamatun välityksellä siitä on tullut myös kristikunnan tietoa ja osa länsimaisen kulttuurin alkukuvien kuvastoa. Toinen läntisen kulttuurin juuri on kreikkalainen perintö. Nämä kaksi ovat erilaisia. Apostoli Paavalikin kertoi eräästä erosta: juutalaiset etsivät tunnustekoja ja kreikkalaiset viisautta. Uhraamisen perinnettä selvitellessä on mielenkiintoista tutkia toimittivatko kreikkalaiset uhreja jumalilleen. Jos rajoitutaan Platonin aikaan (n. 400 v eKr.), on kuitenkin huomioitava, että Mooseksen kirjat olivat jo olemassa ja juutalainen uhrikultti yleisessä tiedossa.

Platonin teksti evää uhraamiselta kaupallisen luonteen teoksessa *Lait*. Siinä nimeltä mainitseman keskustelun johtaja, josta käytetään nimitystä ateenalainen, sanoo:

Kehno mies on nimittäin sielultaan epäpuhdas, hyvä sen sijaan puhdas, ja saastaiselta ei hyvän miehen eikä jumalan ole oikein ottaa lahjoja. Kaikki vaivannäkö, jota jumalattomat näkevät jumalien vuoksi on siis hukkaan heitettyä, mutta hurskaille se koituu aina hyväksi. (Platon VI, 109/716e.)

Satoja vuosia myöhemmin Roomassa Cicero yhtyy teoksessaan ”Laeista” tässä Platoniin: ”Etteivät jumalattomat uskaltautuisi lepyttämään jumalia lahjoilla” (2004,85).

Platonin ajan Kreikassa näyttää tapahtuneen jumalille uhraamista. Myös Sokrates pohti, mitä merkitsee ihmisen jumalille antama uhri. Ainakin hän kyseli sitä oppineelta Euthyfronilta, vaikkakin vain saadakseen tämän puhumaan itsensä pussiin ja viisastumaan. Sokrates sai Euthyfronin myöntämään, että uhraaminen on lahjojen antamista jumalille ja rukoileminen heiltä pyytämistä. ”Hurskaus näyttää siis olevan jonkinlaista jumalien ja ihmisten välistä kauppiastaitoa?” esitti Sokrates. Euthyfron myönsi niinkin voitavan sanoa. Sokrates kuitenkin otaksui, ettei meillä ole mitään hyvää mikä ei olisi jumalien antamaa. Lopulta Euthyfron katsoi ajautuneensa keskustelussa tilanteeseen, josta selviytyi parhaiten sanomalla: ”Nyt minulla on vähän kiire, täytyy tästä lähteä.” (Platon I, 1977;143-145/Euthyfron 14d – 15e). Kuinka paljon enemmän ymmärrystä voisimme saada, jos pakeneminen vaikeana pitämämme kysymyksen luota ei olisi niin yleistä. Sellainen suhtautuminen kysymykseen on tyypillistä oppineille, jotka eivät ole sattuneet oppimaan valmista vastausta juuri tuohon kysymykseen. Kuten juutalainen kirjanoppinut saattoi kerskata: ”En ole sanonut sanaakaan jota en ole kuullut opettajani suusta”, myös kreikkalainen oppinut saattoi mennä sanattomaksi Sokrateen puhutettua hänet pussiin jossa hän oli tietämättään aina ollut. Sokrates näki kreikkalaisessa jumalille uhraamisessa teologisen ongelman.

Sokrates itse hyväksyi esim. kukon uhraamisen lääkäripalkkioksi. Lääkärit varmaan joutuivat syömään paljon kukkoa. Kun kuolemaan tuomittu Sokrates joi myrkkymaljan, hän pyysi ystäviään uhraamaan kukon lääketieteen jumalalle. Nähtävästi hän katsoi parantuvansa maallisesta elämästä, ikään kuin jostain taudista.

Kreikkalaiset uhrasivat jumalille härkiä ym. eläimiä ja maan tuotteita. Syntipukkina ajettiin kerran vuodessa kaksi ihmistä pois kaupungista ja julmasti pahoinpideltiin. Polttouhrina eläin poltettiin kokonaan, muut uhrit syötiin uhriaterialla.

Uhraaminen oli tuttu käsite kreikkalaisilla jo ennen Mooseksen aikoja, eikä näin ollen voinut juontua mitenkään Siinain laista. Jo 1200 eKr. Ateenassa hallitsi Theseus, joka

aikana kerrotaan Kreetan kuninkaan Minosin vaatineen joka yhdeksäs vuosi 7 poikaa ja 7 tyttöä tuotavaksi uriksi labyrintissa elävälle hirviö Minotaurokselle.

Voidaan todeta, että uhritoimitukset olivat yleisiä jo ennen Siinain lakia. Niitä esiintyi muidenkin, kuin heprealaisten keskuudessa. Niiden yhteydessä ei kuitenkaan näytä esiintyneen kymmenyskäsitettä. Myös Siinailla pirstotettu liiton veri oli peräisin uhritoimituksesta, joka edusti jo olemassa olevaa, vanhaa perinnettä. Tuon perinteisen uhraamisen käytännöllekin annettiin sitten Siinailla israelilaisille tarkemmat säännöt.

Säädettyään eläinuhreista, Jumala määräsi tietyt osat uhrieläimestä ruoaksi papille joka uhrin toimitti. Tämä ikuinen säädös polvesta polveen ja uhreja koskevat määräykset olivat sanan mukaisesti: ”laki, jonka Herra antoi Moosekselle Siinainvuorella silloin, kun hän antoi israelilaisille Siinain autiomaassa käskyn toimittaa uhreja Herralle” (3. Moos. 7:38).

Kolmannen Mooseksen kirjan alkuluvuissa annetaan lait polttouhrista, ruokauhrista, yhteysuhrista, syntiuhrista ja vikauhrista. Aterioiden valmistamisen muodoissa annetut uhrin Jumalalle eivät olennaisesti poikenneet esim. Egyptissä jumalille toimitetuista ruokauhreista. Tutkijat ovat tulkinneet Egyptin temppelistä löytyneitä hieroglyfejä, jotka kuvaavat uhrimenoja ja -lahjoja. Heidän mukaansa papit asettelivat kolmesti päivässä jumalpatsaiden eteen valtavasti ruokaa ja juomaa, jotka he saivat lain mukaan jälkikäteen viedä kotiinsa.

Silloin kun israelilaisten ruokauhri ei liittynyt uhraajan omaan ruokailuun, vaan uhri tuotiin pappien ruoaksi, uhrin ja veron käsitteet yhtyivät. Veroista luvussa 3.2.3.

Kun israelilaiset uhrasivat yhteysuhrina Herralle eläimen, sen liha siis syötiin uhriateriaalla. Uhri tuli syödä pyhässä paikassa. Kotona tapahtuvat ruokailut eivät olleet uhreja. Mutta uhristakin voitiin vielä antaa uhri: ”Joka tuo Herralle yhteysuhriteuraan, antakoon siitä Herralle uhrilahjan.[---] Antakaa papille yhteysuhriteuraistanne erotettu oikea reisi” (3. Moos. 7:29, 32).

Ikiaikaisen eläinten uhraamisen syvällisempiä syitä voisivat selvittää monetkin tieteenalat. Ravinnoksi uhrattava eläin uhraa henkensä tahtomattaan. Ravinnon nauttijan uhraus on paitsi tahdonalainen myös luonteeltaan erilainen. Siihen ei tässä ole tilaa syventyä.

3.2.2. Uhrilahja

Heti liiton tekemisen jälkeen 74 miestä nousi Mooseksen johdolla vuorelle, ja he näkivät Jumalan. Jumala käski Mooseksen tulla vielä vuorelle, jotta hän antaisi tälle ”kivitaulut sekä lain ja käskyt, jotka minä olen kirjoittanut opetettaviksi kansalle.” (Jae 14.) Liitto oli siis jo tehty, kun Mooses lähti vastaanottamaan kivitauluja käskyineen. Noita tauluja saatettiin silti, kuten jo todettiin, nimittää myös liiton tauluiksi (5. Moos. 9:9).

Mooses viipyi vuorenhuipulla 40 vrk. Hän sai Jumalalta ohjeita myös liitonarkun ja ilmestysmajan rakentamiseksi. Niihin tarvittiin monenlaista materiaalia. Niinpä Jumala sanoi Moosekselle: ”Sano israelilaisille, että he tuovat minulle uhrilahjoja. Ottakaa vastaan lahja minulle jokaiselta, jonka sydän on siihen altis” (2. Moos. 25:29).

Kahdennenkymmenennenviidennen luvun jälkeen vielä seitsemän seuraavaa lukua luettelee Jumalan antamia ohjeita. Kun Mooses sitten laskeutui alas vuorelta kivitauluineen, hän näki kansan palvomassa kultaista vasikkaa. Mooses särki Jumalalta saamansa kivitaulut, mutta sai myöhemmin uudet samansisältöiset.

Kymmenyksistä ei siis ollut kyse, kun Mooses käski: ”Kootkaa Herralle uhrilahja keskuudestanne. Jokainen, joka sydämestään haluaa, tuokoon uhrilahjaksi Herralle kultaa, hopeaa ja vaskea...” (2. Moos 35:5). Uudessa liitossa tätä vastasi Paavalin keräämä avustus nälänhädän vaivaaman Jerusalemin köyhille. Hän kehotti: ”Kukin antakoon niin kuin on sydämessään päättänyt, ei surkeillen eikä pakosta” (2. Kor. 9:7),

Paavali käytti tässä sanaa: προαιρεομαι, proaireomai, valita, päättää. Kuten Mooseksen kehoitus uhrilahjoista, myös Paavali kehoitus painotti yksilön sydämen valintaa uhrin antamisesta ja sen koosta tai määrästä.

Kuten perinteinen eläinuhri, myös vapaaehtoinen uhrilahja on erotettava verosta. Mooseksen laki ei tunne vapaaehtoisia kymmenyksiä eikä pakollista lahjaa.

3.2.3. Kymmenysvero

Otsikolla ”Laki kymmenyksistä” on Raamatun suomennoksessa RK2012 varustettu teksti, joka alkaa sanoilla: ”Erota joka vuosi kymmenykset kylvösi tuottamasta sadosta, kaikesta, mitä kasvaa pelloillasi ja syö ne Herran, sinun Jumalasi, edessä siinä paikassa, jonka hän valitsee nimensä asuinsijaksi” (5. Moos.14:22-23).

Jos matka tuohon paikkaan on liian pitkä eikä kymmenyksiä sinne voi kantaa, kymmenykset kehotetaan muuttamaan rahaksi, ottamaan rahakukkaron käteensä ja menemään sitten Jumalan valitsemaan paikkaan. Ohje jatkuu:

Osta rahalla kaikkea, mitä haluat, nautoja tai lampaita, viiniä tai väkijuomaa, kaikkea, mitä mielesi tekee. Syö sitten siellä Herran, sinun Jumalasi, edessä ja iloitse, sinä ja perheesi. (5. Moos 14:26.)

Alueella asuvaa leeviläistä ei saa jättää osattomaksi. Hänellähän ei ole omaa maata, jonka kymmenyksiä syödä. Joka kolmas vuosi kymmenykset on pantava talteen, jotta alueella asuva leeviläinen, orpo, leski ja muukalainen voivat tulla ja syödä kyllikseen. ”Silloin Herra, sinun Jumalasi, siunaa sinua kaikessa mitä teet.”

Tekstissä on puhe kymmenyksistä joita ei voi mitenkään mieltää veroksi. Ne ovat uhraamista, mutta uhraaja järjestää juhlan, jossa uhrattu kymmenesosa elinkeinon vaihtomaisuudesta syödään ja juodaan suurperheenä, johon kuuluvat myös perheen vastuualueella (”porttiesi sisällä”) asuvat köyhät ja leeviläiset.

Jo aiemmin Mooses ilmoitti, että kaikki maan kymmenykset, sekä pellon viljasta että maan hedelmistä, kuuluvat Herralle (3. Moos. 27:30). Teksti ei tuossa kohden mainitse mitään leeviläisten osuudesta. Se ei liioin kehota viljelijää syömään noita kymmenyksiä niin kuin 5. Mooseksen kehottaa. Teksti määrää vain kymmenykset Herralle ja luku päättyy sen jälkeen jakeeseen 34: ”Nämä ovat ne käskyt, jotka Herra antoi Siinainvuorella Moosekselle israelilaisia varten” (3. Moos. 27:34).

Tuo jae vastaa moniin tärkeisiin kysymyksiin. Tärkeimpiä ovat seuraavat kolme:

1. Kuka antoi käskyt, joihin kymmenyslaki sisältyi, eli siis kymmenyslain?

Vastaus: ”Herra antoi”.

2. Missä kymmenyslaki annettiin?

Vastaus: Kymmenyslaki annettiin ”Siinainvuorella”.

3. Keitä varten kymmenyslaki annettiin?

Vastaus: Kymmenyslaki annettiin ”israelilaisia varten”.

Vasta neljännessä Mooseksen kirjassa kymmenykset määritellään yksiselitteisesti ja perustellusti veroluonteisiksi: ”...ne kymmenykset, jotka israelilaiset ovat erottaneet

Herralle, minä annan leeviläisten perintöosaksi. Siksi minä sanoin heille, etteivät he saa periä maata israelilaisten keskuudessa” (4. Moos. 18:24).

Jos nyt kymmenyksiä koskevissa Mooseksen teksteissä nähdään sekavuutta, on huomattava, että eri aikoina oli erilaisia olosuhteita. Aluksi luvattua maata kohti vaeltava kansa leiriytyi ilmestysmajan ympäristössä. Mooseksen laki oli kuitenkin myös sitä aikaa varten, jolloin sukukunnat asuivat eri alueilla Israelissa. Matka Jerusalemin temppeliin oli jollekin niin pitkä, että uhri oli vaihdettava rahaksi jolla sitten perillä ostettiin uhrieläimiä ja muuta ruokaa sekä juomia, mitä vain mieli teki.

Tämä määräys koski vain kymmenyksiä. Muuten karjaa sai kuitenkin teurastaa ja lihaa syödä kotonakin (5. Moos. 12:15).

Joillekin matka pyhään paikkaan saattoi olla niinkin pitkä, että sinne ei tarvinnut edes mennä vaan sen sijasta voi teurastaa ja syödä kotonaan (5. Moos 12:21).

Joka kolmas vuosi varastoon laitettu uhri köyhiä ja leeviläisiäkin varten jää tekstissä tarkemmin määrittelemättä. Ei voida olettaakaan, että Mooses olisi kaikki kansalle suullisesti antamansa ohjeet yksityiskohtaisesti kirjoittanut ylös.

Tekstissä 5. Moos. 14. leeviläiset rinnastuvat orpoihin, leskiin ja muukalaisiin. Kaikki leeviläiset eivät suvun laajetessa voineet palvella ilmestysmajassa tai myöhemmin temppelissä. Efraimin vuoristossa oli mies nimeltä Miika. Hänellä oli epäjumalan temppeli, ja hän pestasi kuljeskelevan leeviläisen papikseen kymmenen hopeasekelin vuosipalkalla (Tuom. 17:1-12). Saattoi olla leeviläisiä eri puolilla maata myös ilman heille sopivaa työpaikkaa.

3.3. Kymmenykset kymmenyksistä.

Pappi Aaronin suku oli yksi leeviläisistä suvuista. Pappien ja leeviläisten erotus tulee esille kehotuksesta, jonka Aaron sai:

Tuo kanssasi pyhäkköön myös veljesi, jotka ovat isäsi Leevin heimoa, että he olisivat mukana ja palvelisivat sinua, kun sinä poikiesi kanssa toimitat palvelusta todistuksen majan edessä. Heidän tulee ottaa osaa sinun tehtäviesi hoitamiseen ja toimittaa kaikkia ilmestysmajan tehtäviä, mutta he eivät saa

lähestyä pyhiä esineitä tai alttaria. Muuten sekä he että te kuolette. (4. Moos. 18:2-3.)

Kansa maksoi kymmenysveroa leeviläisille. Se oli heidän perintöosansa. Maata heille jaossa ei ollut annettu. Leeviläiset keräsivät kansalta kymmenykset, mutta he itsekin maksoivat kymmenykset, nimittäin kymmenykset kymmenyksistään. Ne he maksoivat papeille. Papit olivat Aaron ja hänen poikansa polvesta polveen. Ohje tähänkin tuli Moosekselta:

Herra puhui Moosekselle: 'Sano leeviläisille: Kun otatte israelilaisilta kymmenykset, jotka minä olen antanut teidän perintöosaksenne, niin erottakaa niistä Herralle kuuluva osa, kymmenykset kymmenyksistä [---] ja antakaa pappi Aaronille Herralle erotettu osuus [---]' (4. Moos. 18:26-28).

Nehemian kirjassa on seuraava käytännön ohje:

Papin, Aaronin pojan, tulee olla leeviläisten mukana heidän ottaessaan vastaan kymmenyksiä, ja leeviläisten tulee viedä kymmenykset saamistaan kymmenyksistä Jumalamme tempelin varastohuoneisiin (Neh.10:39).

Vaikka myös Aaron oli leeviläinen, kymmenyslaki erotti leeviläiset ja aaronilaiset omiksi ryhmikseen. Aaronilaiset eli papit eivät keränneet kymmenyksiä kansalta eivätkä he liioin maksaneet kymmenyksiä leeviläisille, koska olivat itsekin leeviläisiä. Jos he taas olisivat maksaneet kymmenyksiä papeille, he olisivat maksaneet niitä itselleen, myös niistä kymmenyksistä joita he olisivat itselleen maksaneet. Jos jokin käytännöllisempi järjestely olisi määrätty pappien kymmenysten maksamiseksi, sen olisi tullut kymmenyslain tekstistä ilmetä. Siitä ilmeni kuitenkin vain, että papit saivat kymmenykset leeviläisten tuloista.

Pappien antaman kokonaisuhrin luonne käy kuvaannollisesti ilmi heille annetusta ruokauhrisäädöksestä.

3.4. Vanhan liiton papin kokonaisuuhri

Osittaisen eli kymmenesosan uhraamisen sijasta pappeuteen kuuluu kokonaisvaltainen uhrautuminen. Sen osuva vertauskuva on vanhan liiton papin kokonaisuuhri, joka hänen oli uhrattava voitelpäivänensä.

Tämä on Aaronin ja hänen poikiensa uhri, joka heidän on uhrattava Herralle sinä päivänä, jona heidät voidellaan: kymmenesosa eefa-mittaa hienoja vehnäjuuhoja, josta puolet uhrataan aamulla ja puolet illalla. [---] Tämän ruokauhrin toimittakoon Aaronin pojista se, joka on voideltu papiksi hänen jälkeensä. Tämä on ikuinen Herran säädös. Uhri on poltettava kokonaisena. Jokainen papin ruokauhri on kokonaisuuhri, eikä siitä saa syödä mitään. (3.Moos.6:13,15-16) (1933 käännöksessä jakeissa 20.22.23.)

Aaronilla poikineen ja koko leeviläisellä sukukunnalla ei ollut maaomaisuutta eivätkä he harjoittaneet maallista elinkeinoa. Niinpä ei olisi ollut mahdollistakaan soveltaa heihin vaatimusta kaikista niistä erilaisista anneista, joista muille israelilaisille säädettiin. Seuraava tekstikohta luettelee niitä seitsemän:

...viekää sinne [Jumalan valitsemaan paikkaan] polttouhrinne ja teurasuhrinne, kymmenyksenne, uhrilahjanne, vapaaehtoiset uhrinne, lupausuhrinne sekä nautojenne ja lampaittenne esikoiset. Syökää siellä, Herran, teidän Jumalanne edessä ja iloitkaa... (5. Moos. 12:6-7.)

Aaronin voidaan katsoa uhranneen kaikki maan tuotteet sen maan mukana, jota vaille hän maanjaossa jäi. Kokonaisuuhri sisältää kaiken. Aaron ei koonnut edes kymmenyksiä kansalta. Niitä kokosivat leeviläiset ja papit saivat kymmenyksen heidän keräämästään. Aaron, pappi söi alttarilla jo Jumalalle uhrattua lihaa, ja leipää joka oli asetettu pöydälle Herran eteen (3. Moos. 24:5-9).

Uhrien ja kymmenyksien selkeä rajaaminen Mooseksen tekstien säätämien toimituksien kesken on vaikea suorittaa. Uhraamisen käsitteen alle mahtuu niin tulonjakoa ja

sosiaalipolitiikkaa kuin vastavuoroisuussuorituksiakin ilman tarkkaa rajaa. Kymmenykset ja karjaeläimille syntyneet esikoiset tuli syödä. Syntiuhri joko poltettiin kokonaan tai siitä osa jäi papin ravinnoksi. Kymmenyksiä syötäessä köyhät ja leeviläiset otettiin mukaan.

Uhraamisesta annettujen sääntöjen tarkempaa jaottelua ja eri aikoina esiintyneiden käytäntöjen suhteita Mooseksen antamiin sääntöihin nähden ei tässä ole aihetta selvittää. Kaikkinensa Vanhan liiton säädöksiä tuntemus valaisee sitä kumouksellista muutosta, mitä Uusi liitto merkitsee ja toisaalta niitä pysyviä jumalallisia periaatteita, joita Uusi liitto ei kumoa vaan vahvistaa.

4. Uusi liitto kumouksena

Liittoa Jumalan ja ihmisen välillä arvioivien on muistettava Kaikkivaltiaan absoluuttinen omavaraisuus. Molemmat liitot, Vanha ja Uusi, ovat tuon omavaraisuuden sisällä. Kuitenkin noiden liittojen ero voidaan ymmärtää vain kumouksen käsitteen kautta. Uusi liitto on kumous, jonka käsitteisisällön profaani nimitys voisi olla tieteen alueella käsitteeksi vakiintunut kopernikaaninen kumous.

4.1. Kumouksen käsite

Kumouksen kansanomaisen käsitteisisältö lienee omaksuttu kumouksista poliittisen tai taloudellisen vallan piirissä. 1700-luvulla Ranskan vallankumouksella valtaan nousi porvaristo valistusajan ihantein, maaorjien ja työväestön tuella. 1800-luvulla syntyään Preussin juutalainen Marx yritti materialistisella historian teoriallaan ”kääntää jaloilleen” idealisti Hegelin. 1900-luvulla kansallissosialistiset ja ylikansallisen sosialismin (kominter) edustajat ottivat vallan monissa valtioissa.

Myös tiede etenee kumouksien kautta. Monet asiat kääntyvät siinä pääläelleen aika-ajoin. Ipmiön tunnettu kuvaaja on tieteen filosofi ja historioitsija Thomas M. Kuhn. Kopernikuksen jälkeen tällaista täyskäännöstä on ollut tapana nimittää kopernikaaniseksi kumoukseksi.

Tieteeksi yleensä mielletyn yliopistoteologian piirissä Uuden liiton merkitys kumouksena ei näytä olevan varsinainen tutkimusaihe. Jos kouluteologia joskus on ollutkin jumaluusoppia, ei-tunnustuksellisenä se ei sitä enää varsinaisesti ole. Kreikan sana θεολογία tulee sanoista theos ja logos. Sen voisi olettaa tutkivan jumaluutta ja selvittelevän, mitä Jumalan sana avaa ymmärryksellemme.

Jos teologia, joka ei ole eksaktia tiedettä eikä varsinaista jumaluusoppia, yrittäisi kääntää kumousta jaloilleen, se ei ehkä kykenisi tiedostamaan yrityksensä perimmäistä motiivia.

Hyvän kumouksen käsitettä voi mallintaa ottamalla esimerkit luonnontieteen, filosofian ja Paavalin teologian alueilta.

(a) Kopernikus

Nikolaus Kopernikus oli syntynyt Itä-Preussin alueella 1473. Hän oli monipuolisesti sivistynyt, tohtorin arvon omaava pappi. Vapaa-aikoinaan hän harrasti matematiikka ja tähtitiedettä. Hän julkaisi vuonna 1530 aurinkokeskeisen teoriansa, jonka mukaan maa kiertääkin aurinkoa, eikä päinvastoin. Uskomus esiintyi jo antiikissa, mutta Kopernikus osoitti laskelmillaan uskomuksen paremmuuden maakeskeiseen uskomukseen verrattuna. Katolinen kirkko ja myös Luther vastustivat uutta oppia.

Kopernikuksen kumous ei vaadi meitä lopettamaan puhetta auringon noususta aamulla ja sen laskemisesta illalla, vaikka nyt uskommekin, että kyseessä on maapallon pyörimisliike.

(b) Kuhn ja Popper

Fysiikan tohtori, paremmin tieteen historioitsijana ja parhaiten tieteen filosofina tunnettu Thomas Samuel Kuhn kuvaa tieteen historiaa kertomuksena vallankumouksista. Kirjassaan Tieteellisten vallankumousten rakenne hän kirjoittaa mm: ”Peräkkäinen vallankumouksiin perustuva siirtyminen paradigmasta toiseen on yleensä kypsän tieteen kehityksen kaava” (1962/1969,25). Paradigmalla tarkoitetaan tässä kulloistakin uskomusta siitä todellisuuden tilasta, johon normaalitieteen tutkimusten tulosten on sovittava, ollakseen onnistuneita; esim. aurinkokeskeinen järjestelmä. Kuhn kirjoittaa: Kilpailevien paradigmojen välinen siirtymä ei voi tapahtua vaiheittain. Sen on tapahduttava kertakaikkisesti” ”On koettava kääntymys” (1962/1969,160-162). Tieteessä kestävämmäksi osoittautuneesta paradigmasta luovutaan usein vasta kun vanhasta opista kiinnipitävät professorit kuolevat. (161) Kuhnin kuvaus on hämmästyttävän yhdennäköinen hengellisen kääntymyksen kuvien kanssa, eikä hän sitä seikkaa itsekään kiellä.

Tiede on uskomusjärjestelmä joka pyrkii nojaamaan tosiasioihin. Sen rakenteiden laatua tutkineista neroista tunnettu on myös Karl Raimund Popper (1902-1994), juutalaista alkuperää, protestantiksi kääntynyt, logiikan ja tieteellisen metodin professori. Hän kirjoittaa: ”Tieteen rationaalisuus ei ole sen tavassa vedota ympäristön todisteisiin sen puolustaessa oppejaan. Tieteellä ei ole mitään tekemistä varmuuden, todennäköisyyden tai luotettavuuden hakemisen kanssa” (1963/1995,152). Horoskooppien laatijatkin vetoavat siihen, että heidän ennustamiaan asioita tapahtuu. Tiede toimii päinvastoin. Se uurastaa väsymättömästi kumotakseen omia teorioitaan. Jokainen kumous on kosketus todellisuuteen. Muita kosketuksia siihen ei ole. Popperin ajatuksen voinee kansanomaistaa

toteamalla, että omaa uskomusta tukevien tapahtumien valikoiminen ympäristöstä ei ole kukkien poimimista tieteellisempää.

Uuden liiton kumottua Vanhan, se ei tuhonnut entistä. Tällaista kumousta kuvaa Popper fysiikan alueella esimerkiksi todetessaan: ”Vaikka voimmekin pitää Newtonin dynamiikkaa kumottuna, niin se on tietenkin säilyttänyt ylivoimaisuutensa Keplerin ja Galileon teorioihin nähden” (1963/1995,236).

(c) Kant

Kopernikaaniseksi kumoukseksi on nimitetty myös Immanuel Kantin teoksessaan Puhtaan järjen kritiikki esittämää transsendentaalista idealismia, johon kuuluu käsitys, että meissä olevat aistimellisuuden formaalit edellytykset määräävät millaista maailmaa aistiemme välittämä informaatio muovaa. Aika ja avaruus ovat omaa tekoamme (1787/2013,69-75), vain aineelliset kohteet perustuvat ulkoiseen todellisuuteen. Kant ilmaisi myös uskonsa Jumalaan.

Kant syntyi v. 1724. Hän sai kotonaan pietistisen kasvatuksen. Hän toimi Königsbergin yliopiston logiikan ja metafysiikan professorina. Kant ei koskaan varsinaisesti poistunut kotikaupungistaan. Vaikka Kant ei tavannut käydä kirkossa, hänen kuoltuaan kaupungin kaikki kirkot soittivat kellojaan.

Kumouksellinen on niin ikään Kantin moraalikäsitys. Sen mukaan moraalitapa on ihmisen sisällä tapahtuvaa lain säätämistä omalle toiminnalleen. Tämä käsitys näyttää olevan yhteensopiva apostoli Paavalin esittämän kanssa.

(d) Paavali

Jo paljon ennen edellä mainittuja kumouksen apostoleja oli kumousta julistanut Paavali. Hän kuvaa Uutta liittoa myös kumouksena, jossa alaikäisyys toisten tottelijana vaihtuu aikuisuuteen oma-aloitteisena vastuun ottamisena itsestään ja toisista.

Paavalin kirjoittaa Galatalaisille siitä, kuinka alaikäinen on holhouksen alainen eikä millään tavoin eroa orjasta. Mutta kun aika oli täyttynyt, Jumala lähetti Poikansa lunastamaan vapaiksi lain alaiset. (Gal. 4: 1-5). Kumous ei koske lakia vaan se vapauttaa ihmisen pelkämästä jäljittelystä, mallikäyttäytymisen harjoittamisesta ja vain kopiona olemisesta siihen alkuperäiseen todellisuuteen mitä nämä vain kuvasivat.

Abrahamilla oli kaksi poikaa. Ensimmäisen hänelle synnytti orjatar, mutta toisen synnytti vaimo, Saara, Jumalan annettua siitä lupauksen. Paavali kirjoittaa:

Tämä on vertauskuvallista. Nämä naiset kuvaavat kahta liittoa. Toinen on Siinainvuorelta ja synnyttää orjuuteen, ja se on Haagar. Haagar on näet Siinainvuori Arabiassa ja vastaa nykyistä Jerusalemiä, joka elää lapsineen orjuudessa. Mutta ylhäällä oleva Jerusalem on vapaa, ja se on meidän äitimme. (Gal. 4:24-26.)

Tässä tulee esille lakiliiton vaihtuminen. Kun Jumalan rakkaus on asettunut ihmisen sydämeen, sydämessä on sama Jumala joka kirjoitti kymmenen käskyä kivitaluihin. Jumala on rakkaus. Kun rakkaus täyttää ihmissydämen, ihmisen tahto on Jumalan tahto, eikä suinkaan vain Jumalan tahdon kuva tai kopio. Pyhittyminen jatkuu siten, että tahto syrjäyttää sieluruumiin haluja, pyyteitä, himoja, tottumuksia. Kun Raamattu kuvaa lain kirjoittamista ihmisen sydämeen, se näyttää tarkoittavan, että sydämeen tulee lain säätäjä, kun sitä aiemmin hallitsi lain tottelija ja lain rikkoja.

4.1.2. Kumouksen paluuliike

Yhteiskunnalliset vallankumoukset usein naiiviudellaan ja rajuudellaan särkevät myös välttämättömiä rakenteita joiden uudelleen muodostuminen on hidasta. Karl Popperin mukaan kumous voisi jopa johtaa siihen, että: ”He huomaavat ihmiskunnan palanneen tilaan, josta Aatami ja Eeva aloittivat” (1963/1995,344).

Tavallisesti kumousta kuitenkin seuraa nopea paluuliike. J. V. Snellman kirjoittaa Ranskan vallankumouksesta:

Siellä lähdettiin [---] ehdottomasta protestista kaikkea olemassa olevaa vastaan [---] Mutta yritys päättyi todellisuudessa niin huonosti, että samat laitokset ja lait, joista oli haluttu päästä eroon, täytyi ennen pitkää ottaa uudelleen käyttöön. (Snellman 1843/2001, 208-209.)

Kirjassaan Avoin yhteiskunta ja sen puolustus Popper kuvaa, kuinka Marxin opin profetiaallinen aines pääsi hallitsevaan asemaan hänen seuraajiensa ajattelussa:

Se pyyhkäisi kaiken muun tieltään, hylkäsi kylmän ja kriittisen ajattelun voiman [---] Marxin opista jäi jäljelle vain Hegelin hämärä filosofia, joka marxilaisesti koristeltuna uhkaa halvaannuttaa avoimen yhteiskunnan puolesta käytävän taistelun.(1945/2000,533.)

Popperin kirjoittamisajan jälkeen paluuliike markkinatalouteen ja avoimempaan yhteiskuntaan on ollut ilmeistä. On kuitenkin kumousmalli, jossa paluuta ei tarvita. Se on kumous, jossa vanhaa ei tuhota. Esimerkiksi Kantin moraalikäsitys voidaan pelkistää ajatukseen, että ihminen erottaa sisimmässään oikean ja väärän, hyvän ja pahan. Muutoin hän ei voisi laatia hyviä ja oikeudenmukaisia lakeja. Tämä kumouksellinen käsitys ei kumoa lakia vaan vahvistaa sitä. Ei siis ole mitään syytä palata käsitykseen, että laki on oikean ja hyvän lähde, vaan voidaan etsiä oikeita ja hyviä laatimaan lakeja.

Kun koulukirjassa sanotaan: ”Normatiivinen etiikka käsittelee ja nimensä mukaisesti myös ohjeistaa ihmisten moraalista toimintaa” (Otava Oppimateriaalit), tullaan myöntäneeksi, että autonomisen moraalien idea on kadotettu ja laki nostettu taas lain laatijan yläpuolelle älyllisen umpikujan aikaansaamiseksi. Moraali on siirretty ohjaajasta ohjastettavaksi.

Paluun problematiikka liittyy siis kumouksiin. Kun israelilaiset lähtivät Egyptin vallan alaisuudesta, saivat oman lain ja muodostivat oman hallinnon vaeltaessaan Siinailla, Mooses varoitti palaamasta Egyptiin, sanoen: ”Te ette saa enää palata tätä tietä” (5 Moos. 17:16).

Uusi liitto kumouksena vapautti siihen siirtyneet lain orjuudesta, eli kuten Paavali Galatalaisille sen ilmaisee, alkeisvoimien alta (Gal. 4:3). Kun eräät juutalaiskristityt olivat taivutelleet galatalaisia takaisin lakiliiton ja juutalaisuuden muotoihin, Paavali kirjoitti heille: ”Mutta nyt, kun te tunnette Jumalan, tai paremminkin, kun Jumala tuntee teidät, miksi te taas käännytte noiden heikkojen ja arvottomien alkeisvoimien puoleen? Tahdotteko jälleen tulla niiden orjiksi? (Gal: 4:9.)

Tuohon aikaan kristityt eivät vielä olleet palaamassa kymmenenslain alle, koska kokonaisuhrin käsite oli käytännön todellisuutta. Nykyisenä aikana, kun raamatuntuntemus ja hengellinen ymmärrys ovat katoamassa, Vanhan liiton ja Uuden liiton tekstejä sekoittamalla tehdään noitajuomia joka tarkoitukseen.

4.2. Melkisedekin järjestys

Heprealaiskirjeessä todetaan, että täydellisyyttä ei voitu saavuttaa Vanhan liiton kautta vaan nousi toinen pappi, Melkisedekin järjestyksen mukaan, eikä Aaronin järjestyksen mukaan. Edelleen todetaan: ”Pappeuden vaihtuessa vaihtuu välttämättä myös laki”. (Hepr. 7: 11-12.) Saattaa olla vaikeaa ymmärtää, mitä lain vaihtuminen tässä tarkoittaa. Katoaako entinen laki?

(a) Lain ajallisuus

Jeesus sanoi Juutalaisille kuulijoilleen, että laista ei katoa ainoakaan piirto ennen kuin kaikki on tapahtunut. Yleensä ajatellaan tässä tarkoitettavan kaiken Raamatussa luvatus ja ennustetun tapahtumista. Jos kuitenkin aivan kaikki on tapahtunut, mitään ei sen jälkeen enää tapahdu. Silloin ei tapahdu lain noudattamista eikä sen rikkomista. Mikä on tämä laki? Jos Jeesus tarkoitti, että lakia ei silloin ole, laki on ymmärrettävä aivan muuksi kuin kivitaluiksi. Kivitalut eivät häviä sen seurauksena että mitään ei tapahdu. Sen sijaan sydämessä vaikuttava, toiminnan muotoja määrittävä säätely eli autonominen lainsäätämistoiminto lakkaa säädeltävän toiminnan lakatessa. Jos laki on tehtävänsä tehnyt, ja kaikki on tapahtunut, niin se, mikä on tullut valmiiksi, on muodoltaan lain täyttymys. (Sikäli kuin ajan päättymisen käsite jää ymmärtämättä, siitä ei pidä yrittää johtaa myöskään ongelmia tai ratkaisuja.)

(b) Lain vaihtuminen

Mitä sitten Heprealaiskirjeen kirjoittaja tarkoittaa lain vaihtumisella? Vaihtumiseksi on suomennettu sana μεταθεσις, *metathesis*, siirtäminen, pois ottaminen, muuttuminen. Lain ”vaihtuminen” tapahtuu pappeuden vaihtuessa aaronilaisesta pappeudesta melkisedekiläistyypiseen pappeuteen, jossa ylimmäinen pappi on Jeesus Kristus? Pappeuden vaihtumista tai muuttumista ilmaistaan sanalla μετατιθημι, *metatithémi* (= siirtää, muuttaa, muuttaa jonkin merkitys, kääntyä, luopua). Se koostuu sanoista τιθημι, *tithemi* (= panna, asettaa) ja sen eteen liitetystä sanasta μετα *meta* (= keskellä, jälkeen, takana, kanssa). Lain henki, joka on ennen lakia, on lakinsa takana, lain keskiössä, lain kanssa ja vielä lain jälkeenkin,

koska henki on ikuinen, ja kirjain vain sen kuollut muoto. Lain meta-asettaminen näyttää tarkoittavan lain hengen asettumista ihmiseen, jolloin ihminen muuttuu rakkauden kirjoittaman lain noudattajasta rakkauden ilmiöksi sinänsä. Uusi luomus tahtoo ja toteuttaa hyvää ja oikeaa. Sitä samaa kirjoitettu laki hengen ilmaisuna näyttää tahtovan, mutta kirjain kuolettaa (2. Kor. 3:6), kun taas henki tekee eläväksi.

(c) Lain täyttymys

Tässä valossa avautuvat Paavalin sanat: ”Kristus on lain loppu, vanhurskaudeksi jokaiselle joka uskoo” (Room. 10:4). Sanaa ”loppu” selventää alkukielen sanan τέλος, telos syvempi merkitys: täyttymys, valmiiksi tai täydelliseksi tuleminen, aiottu lopputulos. Jeesuksessa Jumalan Henki oli itse. Hengen toiminta ei ole siitä johdetun tekstin noudattamista. Jumalan toiminta ei ole hänen kirjoittamansa lain seuraamista, vaan laki on Jumalan toiminnan seuraus.

Jumalan toimintaan liittyy heprean käsite *dabar*. Sen merkitys on sana, mutta myös teko. Jumala sanoi, ja niin tapahtui. Heprean *dabar* on septuagintassa käännetty kreikan sanaksi *logos*. Kun Sana asuu sydämessä, toiminta on alkuperäistä, ei mistään johdettua, ei minkään kopioimista.

Paavalin lauseen loppuosa ”vanhurskaudeksi jokaiselle joka uskoo” viittaa Jeesuksen Kristuksen sovitustyön tuottamaan kertakaikkiseen pyhittämiseen, mutta myös siihen pyhittymiseen, joka jatkuu uuden luomuksen syrjäyttäessä edelleen sitä vanhaa, jonka osa on kuolema.

”Meidät on pyhitetty Jeesuksen Kristuksen ruumiin uhrilla kertakaikkisesti” (Hepr. 10:10). Kertakaikkisesti on suomennettu sanasta εἰς ἅπασις, *efapaks*, kerralla. Sanan osat ovat ἐπι, *epi* jonka lyhenne on ἐφ, *ef*, ja ἅπασις, *hapaks*. Myös pelkkä sana kerran, *hapaks* Juudaksen kirjeessä on suomennettu ”kertakaikkisesti” (Juud.1:3).

Kertakaikkisesti-sanamuoto näyttää painottavan sitä, että yhden kerran annettu uhri on riittävä ja ainoa. Ehkä alkukielen sana painottaa samaa asiaa. Erityinen painotus tarvitaan siksi, että perinteisesti uskonnoissa uhreja on toimitettu toistuvasti. Kertakaikkinen uhri on loppu Siinain uhrilakien säätämälle uhrijärjestykselle.

4.3 Uhrin ja lain kumous

Uusi liitto kumoaa Vanhan liiton laki- ja uhrikäsityksen kääntämällä asetelman ylösalaisiin.

4.3.1 Laki sisäisenä tai ulkoisena

Käsite ”laki” tuo kristinuskonkin piirissä useimmiten mieleen Siinain kaksi kivitaulua. Luterilaiset oppivat 10 käskyä katekismuksensa ensimmäisiltä sivuilta. Luonnonlaki moraalisenä käsitteenä ansaitsisi tässä oman lukunsa. Sen sijaan luonnonlaki samastetaan seuraavassa fysiikan lakeihin.

4.3.1.1. Muoto vai sisältö?

Kumpi on pelkkä jäljitelmä, laki vai sen kanssa sopusoinnussa oleva käyttäytyminen? Kysymystä voidaan valottaa kolmessa kontekstissa, fysiikan, sosiaalipsykologian ja teologian.

(a) Totteleeko luonto itseään?

Luonto ei noudata lakia. Luonnon käyttäytymisen yhdenmukaisuuksista on johdettu fysiikan lakeja. Ne kuvaavat luonnosta saatujen havaintojen kokoelmassa todettavia yhdenmukaisuuksia, joiden uskotaan koskevan itse luontoa menneisyydessä ja tulevaisuudessa. Kyseessä on uskomus, jonka varassa harjoitettu luonnon hyödyntäminen ja tutkiminen ovat menestyneet. Nuo lait eivät siis ole määrääviä vaan kuvaavia. Luonto ei tottele ulkopuolista fysiikan lakia, vaan on itse fysiikkaa, jonka muotoja lait kuvaavat ja yleistävät jälkikäteen, a posteriori.

Tämä on työhypoteesi tässä tutkistelussa. Uskomustaustasta ja lähestymiskulmasta riippuen myös päinvastainen selitysmalli saattaisi olla moitteeton ja toimiva, mene ja tiedä.

(b) Ihmisluonnon muodot

Luontona voidaan tarkastella myös ihmistä sielullisena ilmiönä. Käyttäytymistiede tutkii sitä. Tuota luonnollista käyttäytymisen ilmiötä Raamatussa kutsutaan psyykiseksi ($\psi\chi\iota\kappa\acute{o}\varsigma$, luonnollinen, sielullinen). Ihminen sovittaa käyttäytymistään paljolti ympäristön ehdoille; joukossa sovittaudutaan toisten ihmisten ehdoille. Sosiaalipsykologia tutkii yksilön käyttäytymistä joukossa.

Pakanoista jotka eivät ole ulkonaisen lain alla apostoli Paavali toteaa, $\text{ἑαυτοῖς εἰσὶν νομος}$, (*heoutois eisin nomos*, itselleen ovat laki) (Room. 2:15). Ihmiset ovat järjellisiä olentoja. Näin joukossa vakiintuu käyttäytymiselle järjellisiä muotoja. Nuo yleiset käyttäytymismuodot mielletään pian sääntöinä jotka velvoittavat tyhmempiäkin niin kuin järki velvoittaa. Valtiossa ne kirjataan laeiksi. J. V. Snellman toteaa Valtio-opissaan, että järkevästi johdetussa valtiossa lait ovat kansakunnan tapojen ilmaus.

Tässä on nyt aivan sama tilanne, kuin luonnonlaeissa, jotka ovat ihmisen kirjoittamia toteamuksia luonnon käyttäytymisessä havaituista toistuvista muodoista. Myös kansakunnan käyttäytymisen yleiset, toimivat yhdenmukaisuudet kootaan laeiksi valtiossa. Laki ei siis aluksi ollut yhteisön käyttäytymisen tiettyjen yhdenmukaisuuksien ulkopuolella, niitä tuottamassa, vaan se kirjoitettiin myöhemmin, niitä kuvaamaan.

Miten käyttäytymistä säätelevän lain johtaminen käyttäytymisestä sopii yhteen Humen ”giljotiinin” kanssa? David Hume eli 1700-luvulla. Humen toteamus: ”there is no ought from is” leikkaa poikki tien toisasioista moraalivalintoihin? Eihän se miten asiat ovat kerro, miten niiden tulisi olla.

On helppo ymmärtää, että siitä, mihin suuntaan laiva kulkee, ei voi päätellä mihin suuntaan sen tulisi kulkea. Jos siis laivojen liikkeitä tarkkailtuamme kirjoitamme niiden yhdenmukaisuudet laiksi, voimme pitää sitä ohjeellisena vain jos oletamme, että tarkkailemiemme laivojen kapteenit ovat jo tienneet järkevät reittinsä.

Kun siis kansalaisyhteiskunnan vakiintuneet käytöstavat kirjoitetaan valtion laiksi, se miten asioiden tulee olla, on jo ohjannut toimintaa. Kun kirjoitettu laki vain kopioi moraalisen toiminnan malleja, se ei ole moraalien lähde vaan sen seuraus. Tämä ei kuitenkaan tee valtion lakeja tarpeettomaksi.

Myös luonnonlakien johtamista luonnosta koskee sama näkökohta. Kuvaamme luonnosta rakentavat aistimustemme ohella tässä jo esille tulleet Immanuel Kantin löytämät aistimuksellisuuden formaalit edellytykset. Niinpä luontokuvamme perusmuodot ovat

meissä a priori. Kantin mukaan niitä ovat ainakin aika ja avaruus, Humeen mukaan syyn ja seurauksen vaikutussuhteen olettaminen on pelkkä ajatustottumus ja vailla aistihavaintoa. Niinpä lainomaisuus, joka meissä muovaa luontokuvamme, siirtyy luontokuvan kopiona lakikirjaamme.

(c) Hengen muodot

Aine-energia-aika sisältää muotoja, jotka me ajan suunnassa etenevät tarkkailijat miellämme muutoksiksi. Hengen ominaisuudeksi aikaa ei tietävästi ole vastaavasti osoitettu. Pikemminkin sitä tässä suhteessa kuvaa määre: sama eilen tänään ja iankaikkisesti. Näkyvät, aineelliset asiat ovat muuttuvia, Jumalan henki on pysyvä. Siksi hengen muodot koetaan muuttumattomina lakeina muuttuvassa maailmassa. Henki ei noudata lakeja vaan lait ovat sen muotojen kuvausta.

Havaitsemamme Hengen muoto on sen olemusta meille. Tässä esitettävän kumousaiheen kannalta on olennaista ymmärtää kristinuskon asetelma, jossa Henki muotoineen voi olla ihmisyyksilön ulkopuolella ja se voi siirtyä ihmisen sisäiseksi olemukseksi.

4.3.1.2 Orjuus ulkoa, vapaus sisältä

Siinain lain antoi Jumala, joka on rakkaus ja joka on Henki. Tuo laki on edustava osoitus rakkauden ja Hengen muodosta ihmiselle. Tässä ei ryhdytä tarkastelemaan, kuinka tarkan ja kokonaisen kuvan Hengestä lain taulujen 10 kosketuskohtaa tarjoaa, vaan on pyritty kuvaamaan ulkopuolisen ja sisäpuolisen määrittäjän vastakkaisuutta.

Buddhalaisessa ajattelussakin ymmärretään, että Jumalan viisautta ”ei voi oivaltaa ulkopuolelta käsin, koska ikiaikaisen viisauden tunnistaminen ja oivallus eivät voi olla tulosta mistään, mikä on ikiaikaisen viisauden ulkopuolella” (Kenting Tai Situpa 2004).

Kun laki eli Hengen muoto on ihmisen ulkopuolella, sen kanssa tekemisiin joutuva ihminen on joko lain alla tai lain rikkoja. Kun Henki tulee ihmisen sisäiseksi olemukseksi uudestisyntymän kautta, Hengestä syntynyt ei ole vain muodoiltaan samanlainen Hengen kanssa vaan autenttinen Henki. Se ei noudata lakia, vaan laki on sen muodon ilmaus.

Siksi uusi luomus ei ole lain alainen vaan täydellinen itsessään. Tässä on vain huomattava, että ihmisessä on myös vanha luomus, liha, sielullisuus, joka ei vanhurskaudu. Sen on kuoltava ennemmin tai myöhemmin.

Ulkoapäin tulevaa, lain antamaa turvaverkkoa Paavalikin nimittää orjuudeksi:

Mutta minä sanon: niin kauan kuin perillinen on alaikäinen, hän ei millään tavoin eroa orjasta, vaikka onkin kaiken herra. Hän on holhoojien ja taloudenhoitajien alainen isän määräämään aikaan asti. (Gal. 4:1-2.)

Neljännessä ja viidennessä jakeessa Paavali kuvaa, kuinka Jumala lähetti Poikansa lunastamaan vapaiksi lain alaiset, että me pääsisimme ”lapsen asemaan”. Tätä asemaa on tässä tutkielmassa tarkasteltava sekä sanojen ”lapsen asemaan” alkukielisen muodon merkityksen kautta, että ihmisen jumalasuhteen muiden raamatunkuvausten valossa:

(a) Tekstin suomennoksen kritiikki

Raamatun suomennoksissa ei näytä tulevan riittävästi ilmi se analogia, mikä alkutekstissä Gal. 4:5 avautuu Jumalan Pojan ja Jumalan lapsen merkityksen kuvaamisesta samalla sanalla, υιον, υιος, υιοθεία. Uuden maailman käännös ilmaisee asian sanalla ”ottolapseksi”, jota sanaa maallinen isä välttäisi ottolapsensa kuullen käyttämästä. Myös King James Version käyttää tässä sanaa adoption. Sana on latinaperäinen. Se koostuu osista ad ja option. Latinan sanakirjasta voi yrittää pähkäillä sananmukaisen alkumerkityksen mahdollisuuksia; tarkoittiko se alun perin vain valitsemista vai omaako muitakin painotuksia.

Mutta latinan sanan merkityksen muodostumisen historian sijasta on tässä tutkittava Galatalaiskirjeen alkukielisen muodon merkitystä. Siinä kyseinen raamatunjae ei sisällä ”asemia” vastaavaa sanaa. Lapsen asemaan pääsemisen sijasta alkutekstissä on kaksi sanaa: υιοθεσίαν απολαβόμεν; hyiothesian abolabōmen; ”lapseuden saisimme”. Näistä ensimmäinen sana, ”lapseuden” taipuu sanasta υιος, poika. Toinen sana, απολαβόμεν ei niinkään tarkoita jonkin uuden saamista, vaan jonkin takaisin saamista. Vertauksessa tuhlaajapojasta isä sai poikansa takaisin. Tekstissä esiintyy sanapari ”hänet sai” muodossa αυτον αβελαβεν, jossa jälkimmäisellä ei tarkoiteta uuden pojan saamista eikä ottolapseksi ottamista vaan kadonneen pojan takaisin saamista (Luuk. 15:27). Eikö meidän pitäisi soveltaa samaa merkitystä myös siinä (Gal. 4:5) todellisuudessa, jota tuhlaajapoikavertaus kuvaa?

(b) Hengellinen lapseus yhtä olemisena

Jumalan lapseuden saaminen on hengellinen tapahtuma. Uskon kautta Jeesukseen Kristukseen syntien sovittajana ihminen otetaan takaisin siihen Jumalan lapseuteen, jonka menettämisen kuvaa Raamatun kertomus syntiinlankeemuksesta paratiisissa. Uskoon tuleminen tässä yhteydessä tarkoittaa Hengestä syntymistä.

Lankeemus siirsi ihmisen Jumalan yhteydestä tilaan, jota voisi kuvata sanalla vieraantuneisuus. Kristuksessa kaikki vieraantuneisuus lakkaa. Jumaluutta on kutsuttu myös nimellä Yksi. Yhtä olemisen voi käsittää myös hänessä olemisena. Jeesus ilmaisee sen mm. rukouksessaan:

Sen kirkkauden, jonka sinä olet antanut minulle, minä olen antanut heille, jotta he olisivat yhtä, niin kuin me olemme yhtä - minä heissä ja sinä minussa - jotta he olisivat täydellisesti yhtä ja maailma tietäisi, että sinä olet lähettänyt minut ja rakastanut heitä, niin kuin sinä olet rakastanut minua (Joh. 17:22-23).

Jeesuksen sanat ”me olemme yhtä” kuvaavat yhteyttämme Jumalan kanssa. Hän rukoilee täydellistä yhtä olemista. Alkukielen sanat τετελειωῆνοι εἰς ἓν, täydellistyneinä yhdeksi, eivät tässä ole tarkoitettu kuvaamaan vain ihmisten keskinäistä yhteyttä, koska ykseyden erääksi tarkoitukseksi mainitaan se, että maailma silloin voi tietää Jumalan lähettäneen Jeesuksen ja rakastaneen noita yhteydessään olevia ihmisiä. Ihmisten keskinäistä yhteyttä tavataan hyvässä jalkapallojoukkueessakin, joten sellainen ilmiö ei ole riittävä todiste Jumalan läsnäolosta. Vasta yhtä oleminen Jumalan kanssa näkyy ihmisessä ja sellaisista ihmisistä koostuvassa joukossa tavalla, joka viittaa Jumalan läsnäoloon.

Hengestä syntyneessä uudessa luomuksessa voi yhteys Jumalan kanssa Kristuksessa tulla täydelliseksi, (τελειόω, teleoô, täyttää, päättää, täytyä, toteutua, tulla täydelliseksi).

(c) Lain noudattaminen moraalien jäljittelyinä

Kirjoitetun lain noudattamisen ero uuden luomuksen tahtoon ja toimintaan on sama kuin vertauskuvan ero siihen mitä se kuvaa.

Alkuaikojen kristityille vanhurskaus ennen (μετα, meta, keskellä, jälkeen, takana, kanssa, s. 22) lakia oli heidän uskonsa ydintä. Tärkein tuntemistamme alkuaikojen kristityistä on Paavali. Yli 200 vuotta hänen jälkeensä kirkkoisä Eusebius kirjoitti kristinuskon alkuaikojen vaiheista historian. Hänen julkaisemistaan teksteistä käy ilmi, että kristityt pitivät

Abrahamin uskonvanhurskautta Uuden liiton vanhurskauteen rinnastettavana. Mooseksen opetuksen alaisia pidettiin vain vertauskuvien noudattajina. (vrt. Eusebius 320/1937,62.)

Tämän käsityksen he johtivat siitä todellisuudesta käsin, mitä vertauskuvilla oli tarkoitettu ja mitä he nyt olivat päässeet kokemaan. Apostoli Paavali kirjoittaa: ”Mutta nyt olemme päässeet irti laista ja kuolleet sille, mikä piti meitä vallassaan, niin että palvelemme Jumalaa Hengen uudessa tilassa emmekä kirjaimen vanhassa” (Room. 7:6).

Aadam ja Eeva rikkoivat Jumalan antaman yhden yksinkertaisen kiellon. Raamattu ei mainitse, että tuo kielto olisi annettu kirjallisena. Rikkojat tulivat tietämään hyvän ja pahan. He lisääntyivät maan päällä, ja pahuuskin lisääntyi. Lopulta vain muuan Nooa oli hurskas ja vaelsi Jumalan yhteydessä. Jumala hukutti vedenpaisumuksessa muut, mutta pelasti Nooan ja hänen poikansa perheineen.

Nooa noudatti Jumalan tahtoa rakentamalla arkin. Myöhemmin Abraham noudatti Jumalan kehotusta ja lähti maastansa. Mooses niin ikään toimi Jumalan henkilökohtaisessa johdatuksessa. Ohjeet eivät tulleet kirjallisina. Jumala ohjasi valitsemiaan yksilöitä suoraan, ilman maallisia välikäsiä. Hurskaat yksilöt kokevat sydämessään Jumalan tahdon. Myös ”uusi luomus” on tuo tahto. Se ei jäljittele tai tottele mitään. Jäljittelemällä kopioitu ulkokuori on valheellinen.

(d) Naamion valhe

Käärme lupasi Eevalle, että ”sinä päivänä, jona te syötte siitä, teidän silmänne aukeavat ja teistä tulee Jumalan kaltaisia, niin että tiedätte hyvän ja pahan.” Oli kyse paratiisin keskellä olevasta puusta, jonka hedelmää Jumala oli kieltänyt ihmisiä syömästä. Kun nyt ihmiset söivät tuon puun hedelmää, käärmeen lupaus silmien avautumisesta toteutui: ”heidän silmänsä avautuivat”. Silmien avautuessa paljastui ihmisille heistä itsestään jotain, jonka seurauksena ”mies ja hänen vaimonsa menivät Herraa Jumalaa piiloon” (1. Moos.3:3-8).

Tämän tutkistelun ulkopuolelle jää tuon tapahtuman syvällisen analyysin yritys. Sen sijaan on tuotava esille piiloutumisen tärkeimmät keinot. Tiedämme että ihminen voi työntää päänsä pensaaseen, piilottaakseen itseltään sen jolta on piiloutuvinaan. Se on itsepetosta. Piiloutumista omalta itseltään voidaan lähestyä psykoanalyttisesti kieltämisenä, torjuntana jne. Piiloutuminen toisilta ihmisiltä voi tapahtua samoin muodoin kuin piiloutuminen Jumalalta.

Piiloutuminen pensaikkoon edustaa myös piiloutumista yleiseen. Sitä kuvataan seuraavassa luvussa, kohdissa a ja b. Tekeydyn samanlaiseksi kuin kaikki muutkin yleensä

hukkuakseni (hukka, piilo) joukkoon. Paremmalta koetan näyttää, jos kuulun sellaiseen joukkoon, jossa vallitsee yksimielisyys siitä, että sen valitsema oppi on oikea.

Vasta Mooseksen laki antoi heprealaisille mallin, jota jäljittelemällä voi esiintyä lähes täydellisenä. Tämä piiloutumisen muoto on kaikkein röyhkein. Siinä uskaltaudun ulos pensaasta ja asetun näytteille, mutta en omana itsenäni vaan naamioituna käytökseen, joka antaa valheellisen kuvan, että olisinkin hyvä ihminen. Naamioni rakennusohje oli laki, joten naamiota on kyhätty huolella, kirouksen uhalla. Jos epämuotoisuuteni vuoksi en kykene sitä täyttämään, se jää paljastavasti irti naamastani. Pahempi tuulenpuuska saattaa siepata sen irti kesken esityksen.

4.3.1.3. Lain tarkoitus

Edellä on jo riittävästi tullut esille se tämän tutkimuksen lähtöoletus, jonka mukaan laki on deskriptiivinen eli kuvaava. Se kuvaa henkeään. Kun fysiikan lait kuvaavat havaittuja ilmiöiden yhdenmukaisuuksia, ne näyttävät havainnoivan platonilaista ideamaailmaa.

Ideamaailma on ajaton, kuten henki on ajaton. Niinpä luonnonlaki on sama eilen tänään ja huomenna. Se mahdollistaa ennustamisen. Heittäessämme kiven kohti vettä uskomme pian kuulevamme loiskauksen. Olemme nimittäin havainneet menneisyydessä tiettyjen asioiden b tapahtuneen aina tiettyjen asioiden a jälkeen ja uskomme saman asiainjärjestyksen vallitsevan aina. Uskomme luonnon lakiin, joka on muuttumaton, kuin kiveen kaiverrettu. Mihin silloin uskomme?

Luonnon lait siis havaitaan tarkkailtaessa luonnossa tapahtuvaa muuttumista, liikkumista. Lait ovat niitä seikkoja jotka eivät muutu. Ne eivät kuitenkaan esiinny liikkumattomuudessa. Ne koskevat liikettä, mutta eivät aiheuta sitä. Liikkeen aiheuttaja on toinen. Liikkumaton liikuttaja on Aristoteleen mielestä ”jokin, joka liikuttaa liikkumatta itse ja joka on ikuinen” (Aristoteles: Metafysiikka VII,6:1072a25). Samassa luvussa hän toteaa: ”Jumala on elävä olento, ikuinen ja paras”. Nyt, yli 2300 vuotta Aristoteleen jälkeen, uskomme edelleen, että myös luonnonlait johdetaan siitä mikä ei muutu. Sitä mikä ei muutu ei voi johtaa mistään.

Myös moraalilait kuvaavat asioita, jotka eivät muutu. Uskomme olevan aitoa oikeudenmukaisuutta. Roomalainen Marcus Tullius Cicero esitti muutamia kymmeniä vuosia ennen ajanlaskumme alkua tämän uskon jotensakin seuraavasti:

On olemassa tosi laki, oikea järki, luonnon mukainen, pätevä kaikkiin ihmisiin, muuttumaton ja ikuinen. Se tehoaa hyviin ihmisiin. Eivät senaatti tai kansakaan voi vapauttaa meitä velvollisuudesta noudattaa tätä lakia. Se ei anna yhtä sääntöä Roomassa ja toista Ateenassa, eikä se ole yhtä yhtenä päivänä ja toista toisena päivänä. Se on oleva yksi laki, ikuinen ja muuttumaton, ainaisesti kaikkia sitova. Ja on olemassa yksi ihmisten herra ja hallitsija, nimittäin Jumala, tämän lain tulkki ja ylläpitäjä. Joka sitä ei noudata hylkää paremman itsensä...

Lakimiehenäkin toiminut Cicero ei tässä selvästikään puhunut kirjoitetusta laista. Mutta myös kirjoitettuna lain tulee olla periaatteessa sama kaikille: ”Älä ole puolueellinen köyhän hyväksi äläkä suosi rikasta, vaan tuomitse lähimmäisesi oikeudenmukaisesti” (3. Moos. 19:15).

Jos on olemassa universaalinen moraalilaki kirjoitettujen lakien yläpuolella, niin mihin kirjoitettua lakia tarvitaan? Lähestytään tätä kysymystä kolmesta näkökulmasta:

(a) Varsinainen ja epävarsinainen

Saksalainen filosofi Heidegger tutki olemiskysymystä ja kirjoitti v. 1927 teoksen ”Oleminen ja aika”. Siinä hän mm. erottaa moraalisessa mielessä varsinaisen ja epävarsinaisen ihmisen. Varsinaisella ihmisellä on huoli toisista. Tuo huoli ei perustu mihinkään. Epävarsinainen ihminen sen sijaan toimii vain perustellusti. Heidegger tutkii olemista ”täällä olemisena”:

Oleva, jonka olemista huoli on [---] on olemisensa perustassa syyllinen [---] tämä olemuksellinen oleminen syyllisenä on eksistentiaalinen ehto ”moraalisen” hyvän ja pahan mahdollisuudelle – siis ylipäättään moraalisuudelle ja sen faktisesti mahdollisille muodoille. Alkuperäistä syyllisenä-olemista ei voi määrittää moraalisuudesta, koska moraalisuus edellyttää sen jo itsessään (OA 2000, 348).

Moraalinen valinta ei siis voi määräytyä mistään ollakseen pelkästään moraalinen. Heideggerin mukaan moraalinen valinta ei ole hyvän omantunnon ostamista (OA, 350, 355).

Epävarsinaisuus on sitä ilmeisempää, mitä enemmän ihminen on luopunut autonomiastaan ja autenttisuudestaan orientoitumalla voimakkaimman ja yleisimmän mukaan. Epävarsinaista täälläoloa kuvaa tilanne jossa yksilö käsittää itsensä kenenä tahansa ja toisen ihmisen niin ikään kenenä tahansa. Silloin hänen huolensa näyttää kääntyneen hänen omaan olemiseensa, siihen että hän täyttää kenenä tahansa olemisen kriteerit. Kun huoli on täysin kääntynyt, se myös syyllisyytenä eli vastuullisuutena on vääristynyt. Jopa omastatunnosta on silloin Heideggerin mukaan tullut ”tekopyhyiden renki” (OA, 354). (<http://www.kotinet.com/rsiipola/EsseetHeideggerFILS120sta.pdf>)

Miten tämä Heideggerin ajattelu liittyy kysymykseen laista? Lain laatija ja lain noudattaja näyttävät tulleen siinä määritellyiksi. Kun nyt yhteiskunnassa on varsinaisia ihmisiä moraalista huolta kantamassa ja epävarsinaisia ihmisiä, jotka haluavat vain olla hyviä kopioita, varsinaiset voivat kirjoittaa lain, jota noudattamalla epävarsinaiset antavat itsestään kuvaa moraalisisina ihmisinä.

Laki on hyvä. Se kumpuaa moraalisisesta tahdosta, asettuen korvikkeeksi moraalisiselle kannusteelle niiden kohdalla, jotka olettavat, ettei sitä heillä itsellään ole. Juuri laki on myös se joka antaa mahdollisuuden tekopyhyydelle. Se auttaa ihmistä, jonka omatunto on kuolleessa tilassa salaamaan tilansa luomalla lain tarjoaman mallin avulla valheellisen imagon. Jeesuksen ajan ja varhaisemmatkin fariseukset noudattivat lakia jopa pikkutarkasti. Jeesus vertasi sellaisia ihmisiä valkoisiksi kalkittuihin hautoihin:

Te olette kuin valkoisiksi kalkitut haudat. Ulkoapäin ne näyttävät kauniilta, mutta sisältä ne ovat täynnä kuolleitten luita ja kaikkea saastaa. Samoin tekin näytätte ihmisten silmissä ulkoapäin hurskailta mutta sisältä olette täynnä tekopyhyttä ja laittomuutta. (Matt.23:27-28.)

Mitä tarkoittaa sisäinen laittomuus? Sisäisen lain käsite kuvaa sellaista oikeusperiaatetta jollaisen ylläpitäjäksi Cicero kuvasi Jumalan ja josta Jumala sanoi: minä kirjoitan lakini heidän sydämiinsä. Se kuvaa lain henkeä, josta laki johdetaan ja jota ei johdeta laista; Henkeä jota ei johdeta mistään.

(b) Valtio

Filosofi Platon kirjoitti n. 400 v eKr. mm. teoksen: Valtio. Kirkkoisä Augustinus kirjoitti yli 400 v jKr. teoksen: Jumalan valtio. Kun Cicero viimeisellä vuosisadalla eKr teoksessaan Valtio viittasi usein Platoniin, niin Augustinus huomioi kirjassaan nuo molemmat.

Platon oli huolissaan Kreikan kaupunkivaltioiden moraalisesta alennustilasta. Kuitenkin noissa valtioissa olivat voimassa kirjoitetut lait. Kun roomalaiset päättivät kirjoittaa kaupunkivaltiolleen lain n. 450 vuotta eKr, he lähettivät lähetystön etsimään laille mallia kreikkalaisilta.

Roomalaiset laativat aluksi kymmenen taulun lain jota pian laajensivat kahdella taululla. He asettivat taulut pysyvästi kansalaisten luettaviksi Forum Romanumille. Tuo laki olikin tullut tutuksi satojen vuosien aikana ennen Ciceroa. Siitä huolimatta tämä joutui esittämään huolensa aristokraattien moraalisesta rappiosta. Historiasta voi päätellä Rooman myöhemmin kukistuneen moraalisen rappionsa seurauksena. Kuitenkin roomalaisten 12 taulun lain perintöä on säilynyt jopa Suomen lainsäädäntöön. Laki ei estänyt demoralisaatiota Roomassa. Laki ei ole estänyt moraalista rappiota missään muuallakaan.

Augustinus kirjoitti teoksensa ”Jumalan valtio” aikana, jolloin kristinuskoa oltiin ottamassa valtion uskonnoksi Roomassa. Valtionuskonto saa moraalimäärittäjän aseman valtiossa lain tavoin ja sen ohella. Augustinuksen pilkka valtionuskontoa kohtaan voidaan kohdistaa siihen uskonnon nimestä riippumatta:

Nyt olen mielestäni kyllin selvästi [---] osoittanut, että sekä valtion julkisesti harjoittama jumaluusoppi, että näyttämöä koskeva kuuluvat yhteen yhden ja saman yhteiskunnallisen kanssa. Koska ne kumpikin ovat yhtä irstaita, typeriä, hävyttömiä ja valheellisia.... (2003,369.)

Samoin kuin taide – erityisesti kuvaamataide – perinteisesti kopioi aitoa, uskonnollisuuskin yrittää kuvata todellista. 1800-luvun alkupuoliskolla elänyt tanskalainen filosofi ja teologi Kierkegaard ja varsinkin sen loppupuoliskolla vaikuttanut saksalainen filosofi Nietzsche toivat esille estetisoitumisen, joka on taidetta yleisempi ilmiö. Estetisoituminen tarkoittaa tässä todellisen peittymistä jäljitelmiinsä.

Estetisoitumisen teemaan liittyy jo Platonin Valtiossaan esittämä luolavertaus. Ihminen on luolassa selin oveen ja valoon. Hän näkee luolan seinällä vain todellisen maailman

varjot. Ne ovat hänen todellisuutensa, ellei hän ymmärrä kääntyä. Vaikka seinällä on varjo elävästä ja vapaasta, varjo ei ole elävä eikä vapaa.

J. V. Snellman arvosteli pelkkänä matkimisena ilmenevää tietämistä, kuten katekismuksen ulkoa opettelemista. Hänen mukaansa lapsia näin varustetaan ”tyhjällä huuliopilla, joka ei ole päässyt päähän, mieleen ja sydämeen tunkeutumaan” (1847/1982:3,197–199).

Todellista siveellisyyttä ei ole siveellisyyden matkiminen. Immanuel Kantin mukaan siveellisyyttä ei voitaisi pahemmin vahingoittaa, kuin tahtomalla lainata se esimerkeistä (1785/1931,95). Kierkegaardin mukaan estetisoituminen on moraalille kuuluvan alueen täyttämistä sen esikuvilla. ”Kaikki tuollainen toiminta on vain esteettistä paatosta, ja sitä säätelevä laki on esteettisen suhteen laki [---] yksilö muuttuu ulkonaisesti, mutta jää sisäisesti muuttumattomaksi”. (1846(1998,437.)

Platonin Valtiossa Sokrates toteaa: ”Jäljittely on siis kaukana totuudesta [---] se tavoittaa kustakin kohteesta vain vähäisen osan, ja sekin on pelkkää kuvajaista” Hän uskoo sillä voitavan ”hämätä lapsia ja arvostelukyvottomia ihmisiä niin, että he luulevat sitä todelliseksi...” (Valtio 598b).

Lasten hämäämisestä moraalin suhteen on kuitenkin tuotava esiin vastaesimerkki. Pienten lasten moraalitajua kokeellisesti tutkiessaan psykologit tulivat siihen tulokseen, että jo paljon alle vuoden ikäinen lapsi erottaa moraalisesti arvokkaan ja arvottoman käyttäytymisen toisistaan. Kokeita suoritettiin mm. lyhyillä, äärimmäisen yksinkertaisiksi pelkistetyillä nukketheaterin kohtauksilla. Jokainen lapsi valitsi aina oikein toimineen nukan itselleen, saadessaan valita yhden esiintyneistä.

Vaikka lasta ei ollut vielä voitu opettaa oikean ja väärän erottamiseen, hän näytti erottavan ne. Toisessa koesarjassa alle kolmivuotiaita lapsia ei onnistuttu saattamaan tilanteeseen, jossa he olisivat turvautuneet valehtelemiseen. Tutkimuksia kuvaava TV-dokumentti (<http://areena.yle.fi/tv/2044684>) ei sellaisenaan voi aukottomasti sulkea epäilyn mahdollisuutta. Kuitenkin jo Immanuel Kant tuntui pitävän selviönä, että lapsikin omaa vieraista vaikuttamista vapaan moraalisen valinnan sisäisen velvoittavuuden. (1785/1931,98.)

Lapselle ominainen ja välttämätön on myös jäljittelemisen kautta oppiminen. Koska moraalitajua ei, kuten edellä ja jäljempänä todetaan, ole jäljittelyä, sen on siis oltava järjellinen ominaisuus. Aikuisena järki alkaa sitten enemmän hallita muutakin toimintaa.

Platon käsittelee jäljittelyä myös kirjassaan Sofisti. Siinä Theaitetos keskustelukumppaninsa kanssa toteaa jäljittelemisen taidokkaaksi kyvyksi. Melkein mitä tahansa voikin jäljitellä. Puheen ja käyttäytymisen ainoa motiivi voi olla valheellisen kuvan antaminen itsestään. Lähempi, pidempiaikainen tunteminen paljastaa sen. Tapahtuu se mitä Theaitetoksen kumppani kysyy:

Mutta eikö ajan mittaan käy pakostakin niin, että kun nuo silloiset kuulijat [---] joutuvat kohtaamaan tosiasiat läheltä, ja kovat kokemukset pakottavat heidät suoraan kosketukseen todellisuuden kanssa, he muuttavat entiset käsityksensä?
(Sofisti 234b-d.)

Kosketus todellisuuden kanssa tapahtuukin vain silloin, kun se kumoaa totena pidetyn. Ainakin tieteenfilosofi Karl Popper (joka mainittiin jo edellä 4.3.1.3.b) on tuonut tämän käsityksen esille kirjassaan ”Arvauksia ja kumoamisia”. Teorian ainoa kosketus todellisuuteen on siinä, kun todellisuus kumoaa sen (1963/1995,116). Jonkin teorian tai käsityksen verifioiminen eli perustelu erilaisilla todisteilla ei ole luotettavaa. Valheen esittäjä saa tulenkin lankeamaan taivaasta todistukseksi valheelleen. Mutta kosketusta todellisuuden kanssa se ei kestä enempää kuin valheprofeettojen valkeaksi kalkitsema seinä:

He johtavat minun kansani harhaan lupaamalla rauhaa, vaikka rauhaa ei ole. Kansa rakentaa seinän, ja he valkaisevat sen kalkilla. [---] Minä hajotan seinän, jonka te valkaisitte kalkilla, ja syöksän sen maahan, niin että sen perustus paljastuu ja se sortuu. (Hes. 13:10-14.)

Monenlaisia rakennelmia pystytetään toiveajattelun, kekseliäisyyden ja pyyteiden innoittamana talouselämän, tieteen ja uskonnon alueilla. Rakennelma jonka yksilö pystyttää piilottaakseen viheliäisen itsensä on tekopyhyys. Sen perustus on piilotettu. Uskonnollisissa piireissä se voi nykyisin sada lennokkaitakin muotoja, mutta sen perinteinen muoto on sulautuminen yleiseen jäljittelemällä hyväksytyjä malleja.

Jäljittelyä yhteiskunnassa koskeva teoreettinen pohdiskelu osoittaa, että asia ymmärrettiin jo antiikin aikoina, ja lienee ymmärretty aina. Jäljittely on kuitenkin suureksi hyödyksi yhteiskunnalle, jossa aina suurin osa aikuisväestöstäkin on ymmärrykseltään lapsia. Kasvatus ja koulutus ovat perinteisesti – ja päinvastaisista vakuutteluistaan

huolimatta – pyrkinet ainakin tiedostamattomasti estämään lapsen aikuistumisen ja säilyttämään hänen tottelevaisuutensa.

Heideggerin määrittelemä epävarsinainen ihminen ei sen enempää aikuistuneena kuin tottelevaisuuskoulutettunakaan koe erityistä tarvetta toimia hyvin ja oikein toisia kohtaan. Koska hän kuitenkin tahtoo itse olla tuollaisen käyttäytymisen kohteena, hän tunnustaa sellaisen arvokkaaksi. Siitä taas seuraa, että hän joutuu tekeytymään itsekin hyväksi ja oikeudenmukaiseksi olematta sitä varsinaisesti. Tämän näytelmän verraton käsikirjoitus on laki. Nikomakhoksen etiikassaan Aristoteles tuo esille erotuksen varsinaisen ja aksidentaalisen (satunnaisen) välillä. Hän erottaa ne myös oikeudenmukaisuuden ja hyvyyden kohdalla:

Kun on puhe oikeudenmukaisista teoista, joku voi olla niiden tekijä tai kohde aksidentaalisesti. [---] Hyvät ovat oman itsensä vuoksi ystäviä, sillä he ovat sitä juuri hyvinä [---], mutta muut aksidentaalisesti ja koska he jossakin suhteessa muistuttavat edellisiä. (NE V/1136a25 ja NE VIII/1157b1-5.)

Noudattamalla orjallisesti lakia voi muistuttaa jossakin suhteessa hyvää ja oikeudenmukaista vaikka olisi sisimmältään paha ja väärämielinen.

Pidemmälle ehtinyt moraalinen rappio on johtanut kuitenkin jo siihen, että suuri osa ihmisistä tunnustaa noudattavansa lakia ainoastaan välttääkseen sen rikkomisesta säädetyn rangaistuksen. He eivät häpeä tunnustaa sitä, koska luulevat kaikkien muidenkin olevan samanlaisia.

On aina ollut – ja edelleen on – yksilöitä, joita Jumala johtaa heidän tahtonsa kautta. Kokonaisen kansan johtamiseen tarvitaan kuitenkin laki. Laki ei ole kirjoitettu muuttamaan kansalaista sisäisesti, koska tiedetään, että se ei siihen kykene

J. V. Snellman kuvaa hegeliläisittäin sen hengen toimintaa, jonka katsoo johtavan maailmanhistorian kulkua:

Maailmanhenki näet tekee tekonsa maailmanhistoriassa meidän päätöstemme, meidän vapaiden toimiemme välityksellä [---] miten heikkona inhimillinen henki mahtaakin tulla ilmi kussakin erillisessä ihmisessä, se on kaikesta huolimatta yhtä vapaa luonnonvälttämättömyyden pakosta kuin se maailmanhenki, joka käy ohjaavana läpi historian luomusten (1842/2001,48).

Puuttumatta Snellmanin näkemykseen ja kuvaukseen muilta osin, voi siinä nähdä saman ajatuksen jota tässä on edellä tuotu esille, että vapaus ihmisessä on universaalin päämäärähakuisuuden ilmaus. Se on loogisesti mahdotonta ilman, että edellytämme vapaalta elävää yhteyttä Yhteen, joka on vapaa. Jeesus kuvaa sitä yhtä-olemisena (Joh. 17:21)

(c) Lain kolmas käyttö

Vasta kun Jumala otti nimilleen kokonaisen kansan, tarvittiin kirjallinen lainsäädäntö. Miksi? Siksi että luonnollinen kansa syntyy lihallisen lisääntymisen seurauksena, mutta hurskaus ei kulje perintönä. Kansassa on ihmisiä, jotka eivät kuule Jumalan ääntä. Heitä on valtiossa ohjattava lainsäädännöllä.

Vastaava tilanne ilmeni luterilaisuudessa jo sen alussa. Luther opetti suhdetta lakiin Paavalin tavoin. Hän varoitti kristittyjä palaamasta lain alle. Galatalaiskirjeen selityksessään hän kirjoitti:

Jos näet vanhurskautusopista luovutaan, samalla silloin luovutaan koko kristillisestä opista [---], sillä näiden kahden vanhurskauden, nimittäin lain toimivanhurskauden ja Kristuksen lahjavanhurskauden välillä ei ole mitään välimuotoa. Se siis, joka eksyy kristillisestä vanhurskaudesta, ehdottomasti luisuu takaisin toimivanhurskauteen, toisin sanoen, hän ehdottomasti, menetettyään Kristuksen, vajoaa luottamaan tekoihin. (1531/1932, 23.)

Miten vapaus laista toteutuu? Roomalaiskirjeessä Paavali kehottaa kristittyjä pitämään itseään ”synnille kuolleina mutta Jumalalle elävinä” niin, ettei synty hallitse kuolevaisessa ruumiissa. (Room. 6:11-12.) Samoin hän pitää kristittyjä kuolleina laille, ”että me kantaisimme hedelmää Jumalalle” (Room. 7:4)

On siis kaksi tapaa kantaa hedelmää, nimittäin lain tekojen kautta toimiminen ja laista kuoleminen. Jälkimmäisessä hedelmä on rakkauden tuottama eikä enää lain pakottama. Tuottivatko Lutherin uskonpuhdistuksen omaksuneiden ruhtinaskuntien ihmiset ”hedelmää Jumalalle”?

Vuonna 1526 Luther myönsi, että evankeliumin vastaanottanutta ja siihen sitoutunutta seurakuntalaisten joukkoa ei ollut syntynyt edes Wittenbergissäkään. (Arffman 1996,172). Lain alta vapautumisen opin seuraukset aiheuttivat pikemminkin päinvastaisia ilmiöitä.

Kohta Lutherin kuoltua laadittu Yhtenäisyyden ohje määräsi luterilaisille lain kolmannen käytön. Laki, jolle uudestisyntyneiden piti Paavalin ja Lutherin mukaan olla kuolleita, otettiin käyttöön, mutta sitä ei myönnetty tehtävän siksi, että kansalaiset olivatkin pääosin uudestisyntymättömiä. Päättäjät vain sanoivat laista, että ”se on uudestisyntyneille varmana ohjeena, jonka mukaan heidän tulee järjestää ja suunnata koko elämänsä - eiväthän hekään ole päässeet eroon lihasta” (Y.O).

Luther oli kuitenkin pitänyt lain noudattamiseen opettavia valhepostoleina:

Kun siis valepostolit hakevat laista vanhurskautta ja elämää, Paavali kääntää heitä torjumaan heidän omat sanansa ja osoittaa lain tuottavan kirousta ja kuolemaa.[---] laki ei suinkaan vanhurskautta vaan päinvastoin sulkee kirouksen alle (1519/2003,338/471-472).

Kun yhtenäisyyden ohje perustelee lain noudattamisen tärkeyttä toteamalla: ” eiväthän hekään ole päässeet eroon lihasta”, se näyttää perustuvan ajatukseen, että niiltä osin, kuin Jumalan Henki ei ole kuolettanut lihaa, lain on se tehtävä.

Lain kolmas käyttö on siis Kristuksen työn paikkaamista lain noudattamisella. Se tarkoittaa sitä, että Uuden testamentin kehoitus ”kääntykää!” on korvattu kehotuksella ”tehkää parannus!” Alkuperäinen sana μετανοεω, metanoeō tarkoittaa katumista ja mielensä muuttamista, ajattelemista toisin. (Esim. Matt. 3:2 ja Ap.t.2:38.)

Lain alle kasvatetun on jokseenkin mahdotonta ymmärtää lain alta poistumisen ”tekniikkaa”, eikä hän siihen itse kykenekään. Laki menettää nimittäin asemansa sikäli kuin ihminen on kuollut synnille. Synnitön ei tarvitse lakia. Mitä syntinen tarvitsee? Armoa.

Mikä lakia sitten tarvitsee? Valtio. Mikä pelisääntöjä tarvitsee? Peli. Mikä liikennesääntöjä tarvitsee? Liikenne. Ne koskevat kaikkia osallistujia uskonnollisesta vakaumuksesta riippumatta. Liikennesääntö tulee liikenteen järjellisyden muodoista. Pelisääntö tulee pelin vakiintuneista muodoista. Valtion lakiin kirjoitetaan kansalaisyhteiskunnan vakiintuneet hyvät tavat. Mainitut kolme käyttäytymissäännöstöä eivät lupaa palkintoa noudattajilleen vaan ne lupaavat rangaistuksen rikkojilleen.

J. V. Snellman kuvaa valtion lain lähdeä sanoilla ”lain on ilmaistava kansakunnan tapoja” Kansakunnan hyvät tavat eivät siis tule laista vaan päinvastoin. Hyvien tapojen tultua kirjatuiksi lakiin ne muuttuvat laillisiksi. ”Yksilön siveellisyys riippuu tässä siitä,

että hänen tahtonsa käy vapaasti yhteen lain kanssa”, kirjoittaa Snellman. (1843/2001,199 ja 207.) Kun tahto ja laki ovat yhtä, totteleminen on suljettu pois.

Laki koskee ihmistä samalla tavalla kuin Immanuel Kantin kuvaama moraali. Moraalinen käyttäytyminen ei ole mallikäyttäytymistä, ei vaikka mallina käytettäisiin lakia. Kantin mukaan, kuten edellä jo todettiin, siveellisyyttä ei voi hankkia jäljittelemällä. Sellaisen yrittäminenkin loukkaa siveellisyyttä. Jotain samaa kuin on Ciceron n. 2000 aiemmin ylistämän luonnonlain taustalla, on Kantin lauseessa:

Sillä yksinkertainen vaarinotto osoittaa, että oikeudenmukainen teko, sellaisena, kuin järkähtämätön sielu sen on suorittanut riippumatta mistään tämän tai toisen maailman edun tavoittelusta – vieläpä hädän ja kiusauksen suurimman houkutuksen alaisena –, jättää kauaksi taakseen ja saattaa varjoon jokaisen samanlaisen teon johon vähimmässäkään määrin on vaikuttanut jokin vieras vaikutin. (1785/1931,98, alaviite.)

Kuinka voisikaan Luhterin tavoite, lahjavanhurskauden uskon kautta vastaanottanut, uusi luomus siirtyä Mooseksen lain alle? Luther itse kehotti uskovaan sanomaan tuolle laille:

Lupaukseen minä turvaudun ja siinä lepään suloisesti. Ei sinulla ole mitään tekemistä minun kanssani, sinua en viitsi kuunnellakaan. Laki kulta! Minä elän uskovan Abrahamin seurassa... (1519/2003,337 /470-471).

Abraham oli vanhurskas aikana jolloin Mooseksen lakia ei ollut. Abraham oli sen kansakunnan kantaisä, joka satoja vuosia myöhemmin teki lakiliiton Jumalan kanssa. Tässäkin esiintyy järjestys: vanhurskaus > valtio > laki. Luther katsoi sen, joka Jeesuksen sovitustyön kautta sai lahjavanhurskauden uskossa, olevan vanhurskas Abrahamin tavoin, ilman Mooseksen lakia. Tästä hän kirjoitti jo Paavali Roomalaisille:

Hän sai ympärileikkauksen merkin sinetiksi uskonvanhurskaudesta, joka hänellä oli ympärileikkaamattomana, jotta hän olisi kaikkien niiden isä, jotka ympärileikkaamattomina uskovat, ja jotta vanhurskaus luettaisiin heillekin. Näin hänestä on tullut myös niiden ympärileikkattujen isä, jotka eivät ainoastaan ole ympärileikkattuja vaan myös vaeltavat sen uskon jälkiä, joka meidän isällämme Abrahamilla oli jo ympärileikkaamattomana. (Room.4:11-12.)

Mooseksen lain kolmas käyttö ei ole vain luterilaisten epäluterilaisuutta. Suunnilleen vastaava palaaminen lakiin tunnettiin esim. pelagiolaisuutena joskus 300-luvulla. Sitä ei hyväksytty Rooman kirkossa. Sitä kuitenkin esiintyi edelleen ja myöhemmin kirkkoisä Augustinus taas tuomitsi sen. Uskonpuhdistuksen aikaan Erasmus Rotterdamilainen edusti tavallaan pelagiolaisuutta. Lain tekojen korostaminen ilmestyy kuvaan aina silloin, kun etäännyttään Kristuksesta. Ei ole mitään erityistä herätysliikettä, jossa sitä ei alkaisi esiintyä. Kokonaisuhrin merkityksen haalistumisen myötä mieluiseksi saarnan osa-alueeksi tulee myös Mooseksen Siinailla israelilaisille antama kymmenyslaki.

4.3.2 Uhri sisäisenä ja ulkoisena

Kuten jo on todettu, uhrin ja veron käsitteet leikkaavat toisiaan paitsi Vanhan liiton teksteissä, myös käsitteinä sinänsä. Papin kokonaisuhrin ei kuitenkaan ole vero. Jeesus uhrasi itsensä. Hän valaisi opetuksissaan myös seuraajilleen kokonaisuhrin käsitettä.

4.3.2.1 Uusi käsky

Kun Jeesus puhui juutalaisille henkensä uhraamisesta omiensa edestä, hän myös sanoi: ”Minulla on valta antaa se, ja minulla on valta ottaa se takaisin. Tämän käskyn minä olen saanut Isältäni” (Joh.10:18).

Voi tuntua oudolta, että Jeesus puhuu vallastaan ikään kuin saatuna käskynä. Tulee kiusaus tulkita käskyn koskevan uhrin antamista. Mutta silloinhan Jeesus olisi kaiketi sanonut, että hänellä on velvollisuus antaa henkensä. Nyt hän kuitenkin sanoi, että hänellä on valta antaa se ja ottaa se jälleen.

Sanoista:

”Novum Uusi testamentti selityksin” kääntää alkutekstin sana sanalta. Tämän kohdan se kääntää seuraavasti: ”Vallan omaan antaa sen, ja vallan omaan taas ottaa sen, tämän käskyn sain Isältä minun.” Raamattu kansalle -käännös jakaa kahdeksi virkkeeksi tekstin joka näyttäytyy tässä yhtenä virkkeenä.

Valta

Sana ”valta” on käännetty alkukielen sanasta ἐξουσία, eksûsia; valtuus, valta, oikeus, voima. Verbi ἐξοστῖ, eksesti, on lupa, joka on sanan taustalla, voi viitata valtaan jonka toinen on antanut, mutta Jumala oli Kristuksessa ja uhraisi itsensä, mitä valtaa ei kukaan ole antanut vaan se on alkuperäistä valtaa.

Sanalla eksûsia kuvataan myös valtaa antaa syntejä anteeksi (Matt. 9:6; Mark. 2:10; Luuk. 5:24). Jeesus antoi opetuslapsille vallan, eksûsia, tallata kaikkea vihollisen voimaa (Luuk. 10:19). Valta tulla Jumalan lapseksi (Joh.1:12) kuvataan samalla sanalla, eksûsia, mutta käännetään vanhimmissa suomennoksissa sanalla voima, uusimmissa kahdessa suomennoksessa sanalla oikeus ja James-käännöksessä sanalla power, joka tarkoittaa mm. voimaa ja valtaa. Novumin sananmukainen käänнос käyttää tässä sanaa valta.

Myös sana κρατος kratos on suomennoksissa käännetty sanaksi valta, samoin King James käännöksessä sanaksi dominion, valta, herruus, valta-alue. Novumin sanan mukainen käänнос käyttää tässä sanaa voima, ja sanakirja sanoja voima ja valta.

Käsky

Keikan sanaa ἐντολή, entolé, käsky, säännös, käytetään myös juutalaisten perinnäissäännöstä. Ἐντελλω, káskeä antaa käsky, säätää, voi tarkoittaa niin Moosesta kuin perinnäissääntöjäkin (τελλω, tellô, panna täytäntöön)

Miksi Jeesus käytti sanaa käsky tilanteessa, johon se ei ainakaan kreikan kielen salaisuuksiin vihkiytymättömän mielestä näyttäisi sopivan? Jeesus oli Israelin huoneen kadonneiden lampaiden luo lähetetty, syntyi tuohon kansaan ja eli elämänsä heidän keskuudessaan. Kaiken hurskauden juutalaiset mittasivat Mooseksella ja profeetoilla sekä perinnäissäännöillä. Niitä kuvasi sana käsky. Sitä miten vanhan käskyn sanamuoto voi edustaa uutta käskyä, selittää Johannes seuraavasti:

Rakkaani, en kirjoita teille uutta käskyä vaan vanhan käskyn, joka teillä on ollut alusta asti. Tämä vanha käsky on se sana, jonka te olette kuulleet. Kuitenkin kirjoitan teille uuden käskyn, joka on toteutunut hänessä ja teissä, sillä pimeys väistyy ja todellinen valo jo loistaa. (1. Joh.2:8.)

Juutalaisten oppimat käskyt eivät suoneet kenellekään valtuuksia antaa henkeään ja ottaa sitä jälleen. Selitykseksi Jeesuksen vallalle sopi perustella uusi käsky. Se tuli suoraan

Jumalalta ilman perinteisiä välikäsiä. Sitä mikä korvasi vanhan käskyn (vaikkakin kumoamatta sitä) sopi vastakohtaisuuden kuvaamiseksi nimittää uudeksi käskyksi, vaikka käskyn korvaaminen Jumalan tahdolla merkitsi käskytalouden lakkautusta.

Jumalan käsky on tässä yhtä kuin Jumalan sana. Kun Jumala sanoi, tulkkoon valkeus, ja valkeus tuli, ei olisi ollut suuri virhe ilmaista asia lauseella: ”Jumala sanoi valkeuden maailmaan”. Luotu ei välttämättä ollut muodostunut jostain joka totteli Jumalan käskyä. Heprean *dabar*, sana, ei ole Jumalan sanomana pelkästään symboli vaan toteutuja. Sana ja toteutuminen ovat yksi ainoa asia, johon vain me, ajassa vaeltavat ajattelemme peräkkäisyyden.

Neljä vuosisataa eKr. kreikkalaisen filosofian yleinen käsitys oli, että *logos* oli maailmankaikkeuden luonut ja sen koossa pitävä voima. Kun evankelista Johannes kirjoitti, että alussa oli Sana, *logos*, kyseessä ei kuitenkaan ollut vain kreikkalaisesta filosofiasta tullut ilmaisutapa. Johannes näki Jeesuksen Vanhan liiton kirjoitusten osoittamana Sanana, jota oli odotettu maailmaan. (vrt. *Novum* 5, sana 2250.)

Kun elävä Jumalan Sana ilmestyi Vanhan liiton käskykulttuurin keskuuteen, syntyi Uusi liitto ja ilmeni myös uusi käsky. Kerran Jeesus sanoi opetuslapsilleen: ”Uuden käskyn (*εὐτολὴν καὶ νῆν* käskyn uuden) minä annan teille: rakastakaa toisianne...” Sama käsky löytyy Vanhan liiton kirjoituksista jo Moosekselta. Esim. ”rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi” (3. Moos. 19:18). Miten Jeesuksen käsky siis oli uusi?

Uutta tarkoittava sana *καίνος*, *kainos*, on johdos sanasta joka ei tarkoita ilmaantumista uudelleen vaan uutena. Uusi käsky on samaa kuin uusi luomus, joka on Jumalan tahto ihmiseen ilmaantuneena. Tässä ei ole tilaa yrittää selvittää sanan *kainos* merkityksen suhdetta sanaan *arkhe*, *αρχη*, jota Johannes käytti kirjoittamastaan käskystä joka ei ole uusi vaan ”minkä omistimme alusta.” *Arkhe* on jotain ajallista alkuakin alkuperäisempää. Noin viisi vuosisataa ennen ajanlaskumme alkua miletoslainen filosofi Anaksimandros kuvasi alkuperustetta kaiken perustana. (Diogenes Laertios 2003,55) Alun ja lopun käsitteet viittaavat myös ajan ulkopuolelle.

Voimme liittää sanat *αρχη* ja *τελος* ennalleen asettamisen ajatukseen. Edellä (4.3.1.2,a) tuli esille tuhlaajapojan paluu, ja todettiin, etteivät sanat *αυτον αβελαβεν* tarkoittaneet uuden pojan saamista eikä ottolapseksi ottamista vaan kadonneen pojan takaisin saamista.

Se uusi, mitä Jeesus toi, oli Jumalan vallan palauttamista. Uusi luomus on tuon vallan ilmentymä. Se tahtoo hallita vanhaa lihallista, sielullista ruumista sekä syrjäyttää ja kuolettaa sen haluja ja himoja, jotka yrittivät pyhittyä tottelemisen kautta, mutta eivät

pyhittyneet, ja jotka yrittivät totella pyhittymisen kautta, mutta eivät totelleet. Miksi yrittääkään pyhittää sitä, minkä on kuoltava, kun se mikä ei kuole jo on pyhä!

4.3.2.2. Uusi vapaus

Vapaus ymmärretään nykyään yleisesti negatiivisena siinä mielessä kuin esim. Isaiiah Berlin negatiivisen vapauden määrittelee, eli toisen ihmisen tai toisten ihmisten suomena vapautena, jota määrittävät rajat. Berlin, joka oli syntynyt juutalaiseen perheeseen Latvian Riiassa v. 1909, näki vallan ja vapauden samastamisen olleen yleistä vielä 1700-luvulla (1969/2001,73). Poliitiikan teorioissa yksilöiden toimintavapaudet pyritään maksimoimaan niiden järkevällä yhteensovittamisella, jota määrittää laki.

Jeesuksen toimintaan poliittiset selitysmallit sopivat huonosti, eikä hänen valtansa ollut ulkopuolelta rajaamalla muodostettu. Myöskään uuden luomuksen tahto ei ole rajallinen, vaan olosuhteet, epäusko, lihan pyyteet jne. rajaavat ihmisen käsitystä tuosta vallasta ja hänen rohkeuttaan ilmentää sitä. Jumala ei antanut valtaansa lihalle ja sen pyyteille.

Jumalallisen vapauden ilmiön ymmärtämisen syventämistä ja aikaan sijoittamista voi jossain määrin valaista myös moraalin alkuperää tutkivan filosofian alan teksteillä.

Saksalainen oikeusfilosofi Carl Schmitt (1888-1985) kuvaa esseessään ”Poliittinen teologia” suvereenin päätöstä, joka tulee ei-mistään:

Päätöksen teko vapautuu kaikesta normatiivisesta sidonnaisuudesta ja siitä tulee absoluuttista sanan varsinaisessa merkityksessä. [---] Normatiivisesti tarkasteltuna päätöksenteko syntyy tyhjästä. Päätöksen oikeudellinen voima on jotain muuta kuin perustelun tulosta. (1922/1997,57,77-78.)

Schmittin kuvaamaa suvereenisen päätöksen käsitettä olen toisaalla soveltanut moraalisen päätöksen tekijään ja esittänyt näin universaalisen suvereniteetin ilmiön. Se ilmenee spontaanissa moraalipäätöksessä (<http://www.kotinet.com/rsiipola/FILS510eset.pdf>) jollaisia jokainen joutuu tekemään aivan itse. Kaikki päätöksenteko on moraalista:

Päätöksen teko on siis jotain, mihin moraalista maailmaa ei tarvitse yrittää ulottaa, sillä viimeksimainitun ulkopuolella ei tapahdu päätöksiä. [---] Jostain

johdettu ei ole päätös, vaan johtopäätös, eli pelkkä seuraus. [---] Vapaa päätös on jonkin olleen ja tulleen raja. Yritys selittää päätös voi olla rajaloukkaukseen verrattava. (<http://www.nic.fi/~rsiipola/Laudaturtutkielma.pdf> sivu 83.)

Täydellisen väärinymmärryksen tässä tuottaisi käsitys, että vapaus on halujen ja himojen noudattamista. Nehän orjuuttavat. Schmittin ei-mistään tuleva suvereenin päätös on yhteensopiva Immanuel Kantin moraalipäätöksen perustelemattomuuden vaatimukselle:

Tämän perustuksen tulee olla luja, huolimatta siitä, ettei sillä ole taivaassa eikä maan päällä mitään tukikohtaa [---] kauttaaltaan hyvän tahdon varsinainen ja kaiken ylistyksen ylittävä arvo siveellisyydessä on juuri siinä, että toiminnan periaate on vapaa kaikista vaikutuksista...” (1785/1931,116).

Ymmärrämme että Jumalan tahtoa ei voi mikään taivaassa eikä maanpäällä määrätä. Tuo tahto on uuden luomuksen sydämessä. Uusi liitto on vallankumous jossa elävä usko syrjäyttää uskonnollisuuden. Jumalan tahto syrjäyttää lain kirjaimen jäljittelyn ja vapauttaa synnin orjuudesta. Kiviset laintaulut käyvät tarpeettomiksi ja kivisydämien uskonnollinen kovuus sulaa pois. Tahto on se mikä on vapaa. Se on Jumalan. Halut ovat orjan kahle.

Johannes kirjoitti Jeesuksesta: ”Mutta kaikille, jotka ottivat hänet vastaan, hän antoi oikeuden tulla Jumalan lapsiksi, niille, jotka uskovat hänen nimeensä” (Joh. 1. 12). Oikeus (ἐξουσία , eksûsia, valta, oikeus, voima) ilmaistaan tässä samalla sanalla, jota Jeesus käytti vallastaan (Joh. 10:12).

Jeesuksen uhria ei voi verrata Vanhan liiton sovitusuhriin siinä mielessä, että nyt uhrattavalla oli valta antaa henkensä. Hän sanoi: ”Minä ja Isä olemme yhtä”. Rukouksessaan (Joh.17:21) hän ilmaisi tahtovansa, että myös hänen omansa olisivat yhtä hänen kanssaan ja Isän kanssa. Yhtä oleminen Jumalan kanssa on vapautta, koska tahto on silloin meissä, ja vain tahto on vapaa. Jumalan tahto ja uuden luomuksen tahto eivät ole kaksi yhdensuuntaista tahtoa vaan yksi ja sama tahto. Jo yksinkertainen logiikka ja politiikan teoriat todistavat, että samassa suljetussa järjestelmässä ei voi olla kahta täysin vapaata. Siksi vapaus on siinä, että olemme yhtä Jumalan kanssa Kristuksessa. Sanoohan Raamattu: ”Kenet Jumalan Poika tekee vapaaksi, hän on todella vapaa.”

4.3.2.3. Uusi uhri

Jos nyt olen uusi luomus, jonka tahto on Jumalan, niin eikö myös uhrini ole pyyteetön ja vastoin halujani annettu? Vain tahto antaa aidon uhrin. Halumme etsivät omaamme, eikä halujen ohjaama uhri ole muuta kuin kauppaa. Uhri on juuri siinä, että tahdon luopua jostain jonka haluan pitää. Mutta miksi tekisin niin? Tällaisen uhrin antaminen on mahdotonta lihalle. Se on järjetöntä.

Vaikka kuinka yrittäisin luopua jostain saamatta luopumisestani itse mitään, löytyisi pyrkimykseni takaa kuitenkin pyyde. Vaikka haluaisin vain tietää miltä tuntuu luopua haluamastaan, olisi ”halu tietää miltä tuntuu” vain halu.

Tässä on lihan ja hengen raja. Toinen on toiselle käsittämätön.

Mooseksen laista hurskautensa ammentava saattaa pitää uhraamista ilman ansion tavoittelua hulluutena. Luovun vaikka kaikesta mitä minulla on, kelvatakseni Jumalalle. Se on minun etuni, arvokkaampi mitään muuta. Mooses neuvoi menetelmän miten menestyä ja kauan elää maan päällä. Mitä paha on tavoitella kuoleman jälkeistä palkintoa?

Uuden liiton vanhurskaus saadaan lahjana. Se omistetaan uskolla. Uskoa ei voi hankkia. Sen lahjoittaa Jumala. Uusi luomus, joka Hengestä on syntynyt, on henki. Henki kuolettaa lihaa. Sikäli kuin oman edun tavoittelija on kuollut, pyyde on lakannut. Lihallisuuden, sielullisuuden syrjäytyminen hengellisen tieltä ei tapahdu korvauksen toivossa. Lihallisuus ei päästä väistyä vaan se lakkaa.

Taistelu lihan ja hengen välillä kuitenkin jatkuu niin kauan kuin asumme lihassa. Olemme kahden maan kansalaisia.

Jos näemme lähimmäisemme köyhyydessä, koemme vahingoniloa tai, jos olemme sivistyneitä, vaadimme poliittisia uudistuksia. Jos koemme lähimmäisen hädän kuin omamme, olemme uudistuneet itse ja luovumme omastamme hänen hyväkseen. Emme tee sitä silloin saadaksemme Jumalalta palkinnon, vaan jotta köyhä saisi avun.

Jos koet toisen kärsimyksen aidosti, et todellakaan muista koko kauppasuhtettasi hyvien töiden markkinoilla rientäessäsi avuksi. Olet uusi. Kauppasi on suljettu. Sinulla ei ole mitään myytävänä mutta eipä sinun tarvitse ostaakaan mitään. Sinä saat antaaksesi mutta et anna saadaksesi. Jumalan lahjojen virta on yksisuuntainen. Se virtaa rikkaudesta köyhyyteen, lämpimästä kylmään, hyvästä pahaan, rakastavilta rakkaudettomille. Siinä ei ole mitään kaupallisuutta.

4.4. Jeesuksen opetus

Juutalaiset odottivat luvattua Messiasta. Jeesus oli hän, jota he olivat odottaneet. Pakanat lukevat usein evankeliumeista Jeesuksen sanoja ajatellen, että hän suuntasi ne kaikki heille. Jeesus tarkoitti yleensä sanansa niille, joille hän puhui. Hän puhui niille, joiden luo hänet oli lähetetty. Tässä tapahtui kuitenkin siirtymä joka oli yhtä siirtymisen kanssa Vanhasta Uuteen.

4.4.1. Siirtymä

On hyvin mielenkiintoista seurata Jeesuksen opetuksista, kuinka hän toteutti siirtymän Israelille kirjoitusten mukaan lähetetystä Messiaasta myös pakanoiden Vapahtajaksi. Tässä siihen paneudutaan vain sen verran kuin tukisteltavan aiheen kannalta koetaan tarpeelliseksi.

Vaeltaessaan Jeesus tuli Tyroksen alueelle. Hän halusi pysytellä siellä tuntemattomana, mutta muuan kreikkalainen nainen, syntyyään Syyrian foinikialainen sai tietää hänestä koskapa tuli pyytämään häntä ajamaan tyttärestä ulos riivaajan. Jeesus ei puhunut hänelle mitään. Opetuslapset pyysivät Jeesusta auttamaan naista, jotta tämä lakkaisi pyytämästä apua. Jeesus vastasi: "Ei minua ole lähetetty muiden kuin Israelin huoneen kadonneiden lampaiden luo." Nainen tuli aivan hänen eteensä ja kumartui pyytämään apua. Jeesus vastasi hänelle "Ei ole oikein ottaa lasten leipää ja heittää sitä koiranpenikoille." Nainen vetosi siihen, että penikatkin syövät isäntien pöydästä putoilevia muruja. Silloin Jeesus sanoi: "Suuri on sinun uskosi, nainen! Tapahtukoon sinulle niin kuin tahdot." (Matt. 15: 22-28).

Kun Jeesus antoi kahdelletoista opetuslapselle vallan ajaa ulos saastaisia henkiä ja parantaa kaikenlaisia tauteja ja vaivoja, hän lähetti heidät ja sanoi: "Älkää menkö pakanoiden keskuuteen älkääkään mihinkään samarialaisten kaupunkiin. Menkää sen sijaan Israelin huoneen kadonneiden lampaiden luo." (Matt. 10:1-6.) Luukas kertoo samasta tapauksesta. "Niin he lähtivät ja kulkivat kylästä kylään julistaen evankeliumia ja parantaen sairaita kaikkialla" (Luuk. 9:6).

Jo Jesajan kautta tulivat kuitenkin sanat: ”Liian vähän on sinulle, että olet palvelijani ja palautat ennalleen Jaakobin sukukunnat ja tuot takaisin Israelin varjeltuneet. Minä asetan sinut valoksi pakanoille, ja niin minulta tulee pelastus maan ääriin asti” (Jes. 49:6)

Mutta Jumala oli antanut Mooseksen kautta lait israelilaisille (3. Moos. 26:46), eikä hän lähettänyt Israelin kansalle Messiasta noita lakeja kumoamaan vaan täyttämään (Matt. 5:17). Siirtymä Vanhan liiton ajan vanhurskautusopista Uuden liiton vanhurskautusoppiin oli kumous, jota Jeesuksen opetuksessa voidaan seurata. Jeesuksen suhdetta lakiin näyttää voitavan kuvata myös seuraavista kolmesta eri tarkastelusuunnasta, joiden erottaminen toisistaan selkeyttää niiden yhdessä esiintymisenkin ymmärtämistä.

a) Mooseksen laki koskee jokaista israelilaista

Juutalaisten käyttäytymistä koskevissa kysymyksissä Jeesus usein vetosi siihen lakiin jota he kansana tunnustivat ja johon olivat Siinailla sitoutuneet. Hän ei kuitenkaan viitannut sitoutumiseen sinänsä. Riitti että laki oli Jumalalta saatu.

Kun Jeesus paransi spitaalisen, hän kielsi tätä kertomasta tästä kenellekään ja sanoi: ”Mene kuitenkin näyttämään itsesi papille ja anna uhri, niin kuin Mooses on säätänyt, todisteeksi puhdistumisestasi” (Luuk. 5:14). Sama tapaus ja kehotus on mainittu myös kohdissa Matt.8:3 ja Mark 1:44.

Fariseuksia Jeesus moitti oikeuden, laupeuden ja uskollisuuden laiminlyömisestä vaikka myönsi heidän noudattaneen kymmenyslakia. Jeesuksen mukaan fariseusten tuli noudattaa molempia (Luuk. 11:42).

Temppliveron kerääjiä kohdattuaan Jeesus sai Pietarin toteamaan, että kuninkaat eivät peri veroa omilta lapsiltaan. Sitten hän sanoi: ”Mutta ettemme loukkaisi heitä[---], anna heille minun puolestani ja omasta puolestasi.” (Matt. 17:27.)

Kun Jeesukselta kysyttiin onko oikein maksaa keisarille veroa, hän pyysi näyttämään verorahan ja kysyi: ”Kenen kuva ja nimi tässä on?” Hänelle vastattiin: ”Keisarin.” Jeesus sanoi: ”Antakaa siis keisarille, mikä keisarin on, ja Jumalalle, mikä Jumalan on.” (Matt 22: 20-21.) Tämä Jeesuksen viittaus Jumalalle annettavaan sopii kokonaisuuhriin. Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen. Ihmisessä on siis Jumalan kuva. Itsensä antaminen Jumalalle ei kuitenkaan ole vero vaan kokonaisuuhri. Tässä siis veron ja uhrin käsite eroavat.

”Kunnes taivas ja maa katoavat, ei laista katoa pieninkään kirjain, ei ainoakaan piirto” (Matt. 5:18), todisti Jeesus vuorella ihmisille, joita oli kokoontunut ”Galileasta, Dekapolista, Jerusalemistä, Juudeasta ja Jordanin toiselta puolelta” (Matt.4: 25). Kokoontuneiden luettelossa ei ollut samarialaisia, vaikka heidän alueensa oli Juudean ja

Galilean välissä. Tämä seikka on sopusoinnussa sen kanssa, että lakiliitto rajautuu siihen Siinailla sitoutuneen kansan jälkeläisiin.

Tässä on tietenkin huomattava, että Jumalan ikuinen kirjoittamaton laki, joka on ollut aikojen alusta, koskee kaikkia aina ja kaikkialla. Vaikka Mooseksen käskyt ja kiellot kuvastavat sitä, ne eivät riitä sitä kattamaan. Kokonaan eri asia on, että sekaannus nykyaikanakin vallitsee tuon lain ja niiden sääntöjen välillä, joista Paavali kolosalaisille kirjoittaa: ”Nehän ovat vain varjo siitä, mikä oli tulossa, mutta itse todellisuus on Kristuksessa” (Kol. 2:17). Tämä kuvastui myös Jeesuksen opetuksessa.

b) Suurempi kuin Mooses

Vaikka Jeesus selvästi ilmaisi olevansa lähetetty israelilaisille, myös hänen ylikansallisuutensa näkyi kuitenkin jo hänen eläessään.

Juutalaiset eivät seurustellet samarialaisten kanssa. He pitivät näitä sekakansana. Assyria oli valloittanut Samarian, Israelin silloisen pääkaupungin 722 eKr. Osa asukkaista oli viety Assyriaan ja tilalle oli siirretty asukkaita vieraista maista. Kerran Jeesus kulki Galileaan Samarian kautta. Hän kohtasi kaivolla naisen ja pyysi tältä vettä. Syntyi keskustelu joka johti siihen, että samarialaiset tulivat kuuntelemaan Jeesusta. Monet heistä uskoivat häneen. Jeesus jäi kaupunkiin pariksi päiväksi.

”Hänen on kuitenkin katsottu Moosekseen verrattuna ansaitsevan niin paljon suuremman kunnian kuin rakentajan kunnia on talon kunniaa suurempi” (Hepr. 3:3). Jeesuksen opetus ylitti Mooseksen lain vaatimukset. Kymmenyslain vaatimukset hän ylitti esimerkiksi kehottaessaan: ”Myykää, mitä teillä on, ja antakaa almuja. Hankkikaa itsellenne kulumattomat kukkarot, ehtymätön aarre taivaisiin, minne varas ei ulotu ja missä koi ei turmele” (Luuk. 12:33).

Lauseyhteydestään irrotettuna tuo almukehotus yksiselitteisesti viittaa vaihtokauppaan, jossa maallinen kukkaro vaihdetaan taivaalliseen. Luettaessa koko se teksti, johon virke sijoittuu, ja joka kertoo Jumalan huolenpidosta, kehotuksen kaupallinen juonne hämärtyy. Jeesus neuvoi ensin kuulijoitaan, ettei heidän tulisi olla huolissaan siitä mitä söisivät ja mitä päällensä pukisivat (Luuk. 12:22). Jeesus antaa ymmärtää Jumalan kyllä tietävän, mitä ihminen tarvitsee, ja pitävän huolen omistaan kuin kedon kukista ja taivaan linnuista. Ehtona ei ollutkaan almujen antaminen vaan Jeesus kehotti ensin etsimään Jumalan valtakuntaa.

Tekstin tulkinnassa ihminen käyttää ymmärrystään. Ymmärrys on luonnonlahjaa, hankittua kykyä ja armolahjaa. Ei ole vaikeaa ymmärtää, että aidon almun antaja ei tee sitä

ansaitakseen jotain, vaan hän antaa, jotta köyhä saisi avun. Kulumattomaan kukkaraan viittaus vetosi Vanhan testamentin ihmisen järkeen ja oli sinänsä totta. Mutta vaikka kulumaton kukkaro on totta, se ei voi olla aidon almun antamisen motiivi. Eipä se edes juolahda antajan mieleen.

Israelia laajempaan seuraajiensa joukkoon Jeesus viittasi niin ikään sanoessaan: ”Minulla on myös muita lampaita, jotka eivät ole tästä lammastarhasta. Niitäkin minun tulee johdattaa, ja ne kuulevat minun ääneni, ja on oleva yksi lauma ja yksi paimen” (Joh. 10:16). Eläessään hän myös sanoi, että evankeliumi on julistettava kaikille kansoille (Mark. 13:10).

c) Uuden liiton välimies

Uuden liiton alku on Jeesuksen sovituskoulu. Kun Jeesus kuolemansa jälkeen lähetti opetuslapsiaan, hän ei enää varottanut heitä menemästä pakanoiden luo, vaan sanoi: ”Menkää kaikkialle maailmaan ja julistakaa evankeliumia kaikille luoduille. Joka uskoo ja saa kasteen, pelastuu, mutta joka ei usko, se tuomitaan kadotukseen” (Mark. 16:15).

Viimeiset Jeesuksen kehottavat sanat, jotka Johanneksen evankeliumissa mainitaan, hän lausuu Pietarille: ”Ruoki minun karitsoitani.” ”Kaitse minun lampaitani.” Ruoki minun lampaitani.” ”Seuraa sinä minua.” (Joh. 21:15-22.)

Apostolit alkoivat noudattaa Jeesuksen antamaa tehtävää. Voidaan poimia kolme apostolia edustamaan työn kolmea kohdealuetta. Paavali, jolle Jeesus vasta kuoltuaan ilmestyi, alkoi levittää evankeliumin sanomaa pakanoille, matkustellen laajasti. Pietarin tehtävä painottui diasporajuutalaisten evankeliointiin. Jaakob vaikutti Jerusalemin seurakunnassa.

Professori Martin Marty teoksessaan ”Kristitty maailma” toteaa Jaakobin ja Pietarin johtaneen Vanhan liiton tapoja säilyttämään pyrkinyttä juutalaiskristittyjen siipeä. Siis juutalaiskristillistä alkuperää oli tässä käsitys, ettei Siinailla annettu lakia pakanoille. Israelilaiset tiesivät olevansa kansa joka sai Siinailla lain. Tämän seikan kyllä voisi olettaa käyvän selvästi ilmi kenelle tahansa Moosesta lukevalle.

Mihin lähteisiin, paitsi Raamattuun professori Marty perustaneekin tietonsa Vanhan liiton tapojen säilyttäjästä, sellaiseen viittaavaa varhaista tietoa löytyy myös Eusebiukselta. Hän kertoo Jeesuksen aikalaisen, juutalaisen filosofin, Filon Aleksandrialaisen nähtävästi saaneen vaikutteita henkilökohtaisesti tapaamansa apostoli Pietarin ja muiden heprealaisten apostolien opetuksesta, koskapa hän painotti vanhoja juutalaisia sääntöjä ja tottumuksia (320/1937,106)

Sääntöjen, tottumuksien ja lakien seuraileminen ei ole elämän tie. Mutta sikäli kuin Jumalan Henki asuu kristityssä ja hallitsee tämän käyttäytymistä, ristiriitaa Jumalan tahdon kanssa ei synny. Jumalan israelilaisille Siinailla antama laki ei kaikeksi ole ristiriidassa Jumalan tahdon ja hänen ikaikaisen kirjoittamattoman lakinsa kanssa, joten pakanakristityn käyttäytyminen ei ole ristiriidassa Mooseksenkaan kanssa, vaikka se osin toteutuu kuin vertauskuva. Mutta kuten juutalaisissa myös kristityssä on kuitenkin myös lihallinen, sielullinen olemus ja lankeemuksia Jumalan antaman tahdon toteuttamisesta tapahtuu. Silloin ongelmana on ristiriita Jumalan tahdon kanssa; Mooseksen lailla ei ole tähän ristiriitaan mitään lisättävää.

Jeesuksen sovitustyö on ainoa pelastus niin pakanan kuin juutalaisenkin kohdalla.

4.4.2. Jeesuksen kaksi mainintaa kymmenyksistä

Evankeliumin tekstien mukaan Jeesus mainitsee kymmenykset puhuessaan fariseuksista. Puhuen sävy on moittiva. Hän nuhteli fariseuksia siitä, että vaikka nämä maksavat kymmenykset, he laiminlyövät sen mikä laissa on tärkeämpää:

Voi teitä, kirjanoppineet ja fariseukset, te tekopyhät! Te annatte kymmenykset mintusta, tillistä ja kuminasta mutta laiminlyötte sen, mikä laissa on tärkeämpää: oikeuden, laupeuden ja uskollisuuden. Näitä teidän pitäisi noudattaa lyömättä laimin noita muitakaan. (Matt. 23:23.)

Sen mikä laissa on tärkeää olivat juuri farisealaiset opettajat itse määritelleet. Kun viisi Mooseksen kirjaa sisältävä Toora antaa 613 käskyä ja kieltoa, kuningas Daavid yhdistää nämä kaikki yhteentoista käskyyn psalmissa 15. Sitten Jesaja 33:15-16 yhdistää ne kuudeksi, profeetta Miika 6:8 kolmeksi ja Jesaja 56:1 jälleen vain kahdeksi: ”Noudattakaa oikeutta ja toteuttakaa vanhurskautta”. Tämä traditio on luettavissa jo Tamudissa. (Odeberg 1943/1947,14.)

Fariseusta joka arvosti paastoamistaan ja kymmenyksien antamistaan Jeesus siis vertasi publikaaniin, joka koki syntisyytensä ja pyysi Jumalaa olemaan armollinen. Jeesuksen mukaan publikaani meni kotiinsa vanhurskautettuna, fariseus ei.

Israelissa vakiintunut vanhurskauttamisen oppi oletti, että Jumala auttaa itseensä vanhurskauttavaa ihmistä noudattamaan lakia. Siksi fariseus kiitti Jumalaa siitä, että oli maksanut kymmenykset ja paastonnut. Jeesuksen mukaan fariseus ei tämän kiittämisenäkään jälkeen lähtenyt temppeleistä vanhurskaana

Miksi niissä ainoissa kohdissa, joissa Jeesus mainitsee kymmenykset, hän tuo niiden maksajan esiin kielteisessä valossa? Joku sanoisi kai, että se on sattumaa, mutta päinvastoin kuin tieteesuskoon, sattumilla selittämisen ei pitäisi kuulua aitoon kristinuskoon. Jeesus oli tuomassa lakiliiton tilalle Uuden liiton. Se on yksinkertainen selitys lakiin turvautujan valheturvan paljastamiseen. Totteleminen valheturvana ja vastuun pakoiluna on lainamoraalia joka on moraalittomuuden epärehellisin muoto. Jumala ei ilmaissut tahtoansa Mooseksen laissa vain apinoitavaksi.

Juutalaisten vallitsevan vanhurskautusopin paljastuminen arvottomaksi oli väistämätöntä uudessa valossa. Valosta tosin Johannes toteaa, että pimeys ei sitä käsittänyt. Fariseuksien suhtautuminen Jeesuksen sanoihin osoittaa että he eivät käsittäneet niitä.

4.5. Uuden liiton käytäntö

Kymmenyksiin suhtautumisen tarkastelua apostolien opetuksessa vaikeuttaa se, että kymmenyksistä ei löydy niissä yhtään mainintaa. Leeviläiset saivat Mooseksen mukaan kerätä veroa yhdeltätoista Israelin sukukunnalta. Mooses keräsi myös vapaaehtoisia lahjoja, jollaisia toki kuka, missä ja milloin vain voi kerätä. Muiden kuin vapaaehtoisten Mooseksen säättämien uhrien suhteen Uusi liitto aiheutti kumouksellisen muutoksen.

4.5.1. Uhrin Jumalalle

Apostolien tärkein julistus koskee sovitushuria. Mooseksen lain mukaan ihmisen syntien sovitukseksi tuli uhrata eläin. Usein syntiuhri oli kauris; esim. 4. Moos. 7:s luku, jakeet 16, 22, 28, 34, 40, 46, 52, 58, 64, 70, 76, 82.

Rooman vallan aikana tapahtui, kuten tunnettua, että Israelin papit toimittivat uhrattavaksi Messiaansa. Kaifas joka oli sinä vuonna ylipappi, oli sanonut: ”on parempi, jos yksi ihminen kuolee kansan puolesta, kuin että koko kansa tuhoutuu.” (Joh. 11:50.)

Kuten edellä on jo todettu, Jeesus olisi voinut estää teloituksensa, mutta antoi henkensä maailman syntien sovitukseksi. Raamatussa todetaan Jeesuksen antaman uhrin riittävän:

Jokainen pappi seisoo päivittäin palvelemassa ja uhraa toistuvasti samoja uhreja, jotka eivät koskaan voi poistaa syntejä. Kristus sen sijaan on uhrannut yhden ainoan uhrin syntien vuoksi ja istunut ikuisiksi ajoiksi Jumalan oikealle puolelle. (Hepr. 10:11.)

Kauriiden ei enää tarvitse kärsiä ihmisten syntien sovittamisesta, vaikka syntiin langenneet katumuksessaan edelleen kokevatkin voimakasta tarvetta sovittaa jotenkin, uhrata jotain. Monenlaisia uhraamismuotoja on edelleen käytössä. Käytetäänkö niitä tietäen tai tiedostamattomasti myös syntien painon keventämiseen, sitä voi itse kukin pohtia omalla kohdallaan. Jos niitä siihen käytetään, syrjäytetään Uuden liiton uhri. Muuta sovitussuhria ei kuitenkaan tarvita.

Todistaahan sen meille myös Pyhä Henki. Sillä ensin hän sanoo: 'Tämä on se liitto, jonka minä teen heidän kanssaan näiden päivien jälkeen, sanoo Herra: minä panen lakini heidän sydämeensä ja kirjoitan ne heidän mieleensä.' Ja sitten: 'Heidän syntejään ja laittomuuksiaan minä en enää muista.' Missä nämä on annettu anteeksi, siellä ei enää tarvita uhria synnin edestä. (Hepr. 10:15-18.)

Raamattu Kansalle -käännöksessä näyttää olevan tässä sama käännösmuoto kuin suomennoksessa 1992. Sanapari "heidän sydämeensä" sekoittaa monikko- ja yksikkömuodon ilmeisenä tarkoituksenaan pitää yllä katolilais-luterilaista sekaannusta jossa usko yleisesti puuttuu yksilön sydäimestä, mutta oletetaan ulkoistettu seurakunnan yhteinen sydän, joka on jossain kirkon aarrekammiossa sisältäen pelastavan uskon. Tai ajatellaan, että riittää kun kuvittelemme kirkon johtavan henkilön uskovan siihen mitä hän julistaa. Hänen sydämensä on järjestömme sydän. Alkukielessä tässä esiintyvät sanat $\epsilon\pi\kappa\rho\delta\iota\sigma\ \alpha\upsilon\tau\omega\omicron\nu\nu$, jotka sanan mukainen suomennos kääntää: "sydämille heidän".

Jeesuksen antama uhri lopetti syntiuhrien lisäksi myös muut perinteiset eläinuhrit. Tässä ei paneuduta niihin laajemmin, mutta esimerkkinä mainittakoon kiitosuhri. Jeesuksen antama uhri sisälsi senkin. Samoin kuin syntiuhrimme toteutuu Jeesuksen uhrissa, myös kiitosuhri tapahtuu hänen kauttaan. Heprealaisia kehoitetaan: "Uhratkaamme siis hänen

kauttaan alati Jumalalle kiitosuhria...” (Hepr. 13:15). Ainakin Daavidin aikana kiitosuhrieläintä uhrattaessa tai syöäessä saatettiin myös laulaa. Siihen viittaa psalmi 100.

”Luterilaisen kirkon tunnustuskirjat” luettelee kiitosuhreina ruokauhrit, juomauhrit, kiitollisuusuhrit, uutislahjat ja kymmenykset (1580/1987, 223).

Uusi liitto perustuu siihen sovitukseseen, jonka Jeesus Kristus Golgatalla kuolemallaan suoritti. Siksi kristityt eivät enää uhraa syntiensä sovittamiseksi mitään silloinkaan kun uhraavat Jumalalle kaiken.

4.5.2. Kymmenysvero

Kymmenyskäsky kuuluu Jumalan Mooseksen kautta Siinailla israelilaisille antamiin käskyihin. Sen osoittaa yksiselitteisesti ja vastaansanomattomasti 3. Moos. 27:34. Pakanavaltioissa ovat omat verolakinsa.

4.5.2.1. Siinailla säädetty vero

Uudessa liitossa vallitsee vapaus Siinailla säädetyistä kymmenyksistä Raamatusta löytyvillä seuraavalla kahdella perusteella:

(a) Jerusalemin vanhimmistopäätös

Siitä pitkö pakanakristittyjen alkaa noudattaa Mooseksen käskyjä, syntyi kiistaa Antiokian kristittyjen kesken. He lähettivät apostoli Paavalin ja muita veljiä Jerusalemiin pyytämään lausuntoa sen seurakunnan vanhimmilta.

Paavali kertoi Jerusalemin seurakunnan vanhimmille pakanoiden uskoontulosta, ja oli sitä mieltä, ettei heitä ole syytä käännättää juutalaisuuteen. ”Mutta jotkut fariseusten lahkosta uskoon tulleet nousivat vastustamaan sanoen, että pakanat on ympärileikattava ja heitä on käskettävä noudattamaan Mooseksen lakia” (Ap.t.15:5).

Seurakunnan vanhin, Jaakob, joka tunnetaan juutalaisia tapoja kunnioittaneena, temppelissä päivittäin kansansa puolesta rukoilleena hurskaana kristittynä, ja jonka useimmat olettavat olevan Jaakobin kirjeen kirjoittaja, ehdotti, ettei pakanakristityiltä vaadittaisi muuta kuin, että:

Heidän tulee karttaa sellaista, mikä on saastunut epäjumalista, ja haureutta ja lihaa, josta veri on laskematta, sekä verta. Onhan Mooseksella jo muinaisista ajoista asti julistajansa joka kaupungissa, kun häntä luetaan synagogissa jokaisena sapattina (Ap.t. 15:20-21).

Jerusalemien vanhimmat lähettivätkin antiokialaisille kristityille Jaakobin ehdottaman muotoisen vastauskirjeen. Se alkoi sanoilla: ”Me olemme kuulleet, että jotkut meidän joukostamme lähteneet, joille emme ole antaneet mitään käskyä, ovat puheillaan tehneet teidät levottomiksi ja saattaneet teidät hämmennyksiin” (Ap.t. 15: 24).

Näyttää siltä, että vielä nykyisenäkin aikana saatetaan pakanakristityitä hämmennyksiin muinoin Siinailla juutalaisille annetulla lailla. Hämmennys on epätietoisuutta siitä, miten olisi toteutettava lakiliiton ja armoliiton yhdistelmää tai kompromissia. Mikä on sellaisten hämmentäjien motiivi? Mikä oli fariseusten lahkosta uskoon tulleiden jerusalemlaisten motiivi kun he vaativat pakanakristityitä noudattamaan Mooseksen lakia? Paavali selitti sellaisten olevan langenneita armosta takaisin lain alle (Gal. 5:4).

(b) Mooseksen vapaaksi jättämät

Vapaus laista on siis vapautta kymmenyskäskystäkin, mutta on olemassa myös eräs Vanhan liiton sovellukseen liittyvä vapautus niistä. Kymmenykset maksettiin leeviläisille. Leeviläiset maksoivat kymmenykset tuloistaan papeille. Pappien kymmenysvelvollisuudesta ei ole mitään ohjetta eikä esimerkkiä. Papit näyttävät olleen verosta vapaat. Pietari kirjoittaa Uuden liiton uskovista: ”Te sen sijaan olette valittu suku, kuninkaallinen papisto [---] julistaaksenne hänen jaloja tekojaan...” (1. Piet. 2:9).

Pappeuteen liittyvä verovapaus ei ole erioikeus, vaan seuraus siitä, että pappi on jo luovuttanut Jumalalle kaiken. Kun 100% on luovutettu, ei ole mitään verotettavaa. Myös Vanhan liiton papit uhrasivat kokonaisuhrin voitelupäivänensä. Vaikka se oli meihin nähden vertauskuvallinen, sen merkitys meille ei siitä vähene. Uskoon tullessaan ihminen antaa kaiken Jumalalle. Uhrisaarnaksi riittää: ”Älä vedä uhriasi pois alttarilta!”

Kahta perustetta, a ja b, ei välttämättä tarvittaisi, koska kumpikin niistä jo yksinään vapauttaa kymmenyslaista.

Uuden liiton seurakunnassa ”kaikki uskovat olivat yhdessä ja pitivät kaikkea yhteisenä” (Ap.t. 2:44).

4.5.2.2. Luther kymmenyksistä

Luther yhdisti pappisuuden muutoksen ja kymmenysten lakkaamisen uuteen, hengelliseen siirtymiseen. Viitaten Raamatun kohtaan 1. Piet. 2:5. hengellisistä uhreista, hän kirjoittaa:

Hengellinen uhri ei ole raha, joka on uhrattava paaville, ei myös sellainen uhri kuin vanhassa liitossa, jolloin täytyi uhrata kaikesta kymmenykset. Sellainen ulkonainen uhraaminen ja pappuus on nyt kokonaan lakannut, ja kaikki on nyt uutta ja hengellistä. Pappina on Kristus ja me kaikki; niinkuin hän on uhrannut ruumiinsa, niin meidänkin on uhrattava itsemme. (1522/1931, 64.)

Lutherin käsitykseen kirkon taloudesta ei tässä voida syvemmin perehtyä, mutta hän piti maallista valtaa kirkon opin ja talouden valvojana. Niinpä Wittenbergin raati teki lain rahaston perustamisesta, johon uskovaiset lahjoittaisivat varojaan köyhien auttamiseksi. Luther luotti siihen, että evankeliumin synnyttämä usko saisi ihmiset vapaaehtoisesti auttamaan lähimmäisiään. Rahasto oli kirkon hallinnassa. (Arffman 1996,218).

Katolisessa kirkossa Luther näki ahneutta. Kirjoituksessaan ”Puhe hyvistä teoista” hän varoitti: ”Ahneus hallitsee. Juuri sitä, mitä hengellisen säädyn tulisi vastustaa, se opettaa. On ilmeistä, että tämä hengellinen sääty kaikissa asioissa on maallisempi kuin itse maallinen. Siitä syystä kristikunta ehdottomasti turmeltuu...” (1520/1959,295).

Kymmenyksistä Luther kirjoittaa myös:

Tätä ei enää ole uudessa liitossa, vaan on se jätetty rakkauden vapaaseen harkintaan, niin että siitä ei saa tehdä lakia, vaan on annettava sen verran kuin on tarpeen saarnaajan elättämiseksi ja pitämiseksi (1917,396).

4.5.2.3. Pakanamailla omat verolakinsa

Pakanakristityt maksavat veroja tahoille, joille valtio on antanut verotusoikeuden. Sellaisia voivat valtion lisäksi olla kunta ja valtiollinen kirkko. Vapaaehtoisesti he lisäksi käyttävät varoja evankeliointiin, lähetystyöhön, paikalliseen uskovien toimintaan, hyväntekeväisyyteen jne.

Eri pakanamaissa on erilaisia verojärjestelmiä. Siinailla lain saaneesta kansasta n. 1/12 voitiin lukea hallintoon. Kymmenen prosenttia oli siinä tilanteessa käytännöllinen veron osamäärä.

Roomalaisilla tilanne oli toinen. Verotusjärjestelmä oli sekava. Erässä vaiheessa Rooman sotasaaliit olivat niin suuret, että kansalaiset olivat jonkin aikaa verosta vapaat. Mutta Paavalin aikaan erilaisia veroja kerättiin. Maakuntien rajoilla perittiin myös tulleja.

Kirjeessään Rooman kristityille Paavali opetti, että esivalta on Jumalan asettama.. Sen vuoksi kansalaisten on maksettava veroja: ”Antakaa kaikille se, mikä kuuluukin antaa: kenelle vero, sille vero, kenelle tulli, sille tulli, kenelle pelko, sille pelko, kenelle kunnia, sille kunnia” (Room. 13:7).

Ei näytä olevan yleistä syytä pitää Paavalin Roomalaisille antamaa ohjetta vanhentuneena tai muuten sopimattomana kristityillekään nykyisissä valtioissa. Verojen maksaminen on tarpeellista edelleen.

Nykyajan Suomessa julkinen sektori on valtavan suuri ja verotus on yli nelinkertainen verrattuna israelilaisille Siinailla säädettyyn. Kokonaisveroaste on jo vuosikymmenien ajan ollut yli 40% bruttokansantuotteesta. Ehkä korkeimmillaan, 47,2%, se oli vuonna 2000.

Suomessa Ev.lut. kirkon ja ortodoksikirkon jäseniltä peritään erillinen kirkollisvero. Vuonna 2014 sen keskiarvo oli 1,42%

Yhdistyessään seurakunnaksi pakanakristityt alkavat suunnata varojaan myös seurakunnan toimintaan. Osa seurakunnan toimijoista saattaa nähdä Jumalan tahdoksi luopua osittain tai kokonaan maallisesta työstään. Pitäisikö seurakuntalaisten alkaa huolehtia heidän toimeentulostaan? Ei tarvitse olla luterilainen lainatakseen Lutheria, sillä hän ei itsekään ollut luterilainen eikä halunnut sen nimistä joukkoa ilmaantuvan jälkeensä. Kuullaan siis häntä tässäkin asiassa.

Lutherin mielestä saarnaajien toimeentulosta oli huolehdittava. Kuitenkin hän katsoo varsinaisen palkan tulevan vasta ajan tuolla puolen. B. ja R. Sarlinin toimittamassa saarnakokoelmassa ovat mm. hänen seuraavat sanansa:

Sen joka uskoo, täytyy kärsiä vainoa ja uhrata kaikki uskonsa eteen [---] jos me täällä alhaalla uskollisesti virkaamme hoidamme, niin saamme me nauttia runsaan palkan siitä toisessa ja paremmassa elämässä” (1892, 113 -114).

Galatalaiskirjeen selityksessään Luther kuvaa palkkatyön käytön varjopuolia:

Ennen vanhaan, kun opetettiin jumalatonta väärää oppia, virtasi kirkolle niin paljon rikkautta, että paavista tuli keisari, kardinaaleista ja piispoista maallisia kuninkaita ja ruhtinaita. Heidän rikkautensa oli muka Pietarin perintöä ja muuta ns. hengellistä omaisuutta - vaikka Pietari itse sanoi, ettei hänellä ole hopeaa eikä kultaa. (2003, 633.)

Luther vetoaa työtä tekevien toimeentulon turvaamisen velvollisuutta tähdentäessään Paavalin kirjoituksiin, esim. 2.Kor. 8 ja 9 lukuihin. Hän jättää tässä huomiotta 1. Kor. 9 luvun jossa Paavali kirjoittaa samasta asiasta, mutta tähdentää omaa kieltäytymistään palkan vastaanottamisesta:

Mutta minä en ole käyttänyt hyväkseni yhtäkään näistä oikeuksistani. En kirjoitakaan tätä siksi, että niitä minuun sovellettaisiin. Mieluummin kuolen, kuin että joku tekisi tyhjäksi tämän kerskaukseni. (1. Kor. 9:15.)

Paavali kirjoittaa palkitsemisasiasta myös Timoteukselle:

Vanhimpia, jotka johtavat hyvin seurakuntaa, pidettäköön kaksin verroin kunnian ansainneina, varsinkin niitä, jotka näkevät vaivaa sanassa ja opetuksessa. Sanoohan Raamattu: "Älä sido puivan härän suuta" ja "Työmies on palkkansa ansainnut." (1. Tim.5:17-18.)

Ainakin suomalaisissa helluntaiseurakunnissa seurakunnan vanhimmilla on yleensä tapana kieltäytyä taloudellisesta avusta Paavalin itsensä tavoin. Tässä on mainittava, että Paavali ei ollut vanhin vaan diakoni. Pietari mainitsee kirjeessään olevansa vanhin (1.Piet.5:1), mutta Paavali ilmoittaa olevansa pakanoiden apostoli ja pitävänsä virkaansa (διακονίαν, diakonian) kunniassa. Diakon on vanhoissa Raamatun suomennoksissa käännetty suomen sanaksi virka – esimerkiksi seurakuntavirat (1. Kor. 12:5).

Jos nyt Paavali antoi ymmärtää seurakunnan vanhimpien olevan ”palkkansa ansainneita”, ja kieltäytyi itse ottamasta palkkaa, niin miten oli Pietarin laita, joka oli vanhin? Pietari palveli Jerusalemin seurakunnassa ja oli yksi niistä joiden jalkain juureen omaisuutensa

myyneet toivat kauppahinnan (Ap. t. 2:45). Luovutuksia ei voi nimittää kymmenyksiksi, koska ihmiset antoivat koko omaisuutensa. Mutta oliko Pietarilla rahaa, kun hän lähti siitä pyhäkköön?

Kauniin portin vieressä siihen kannettu rampa mies istui anoen almua. Pietari sanoi hänelle: "Hopeaa ja kultaa minulla ei ole, mutta mitä minulla on, sitä minä sinulle annan: Jeesuksen Kristuksen, Nasaretilaisen, nimessä, nouse ja kävele!". Pietarilla ei ollut rahaa.

Kymmenysveroa ei siis Uudessa liitossa kanneta. Seurakunnilta puuttuu myös verotusoikeus, ellei oteta lukuun ns. valtionkirkkoja.

4. 5. 3. Vapaaehtoiset uhrin

Kuten ylempänä, kohdassa 3.2.2 tuli esille, Jumala antoi Moosekselle tehtäväksi kerätä kansalta vapaaehtoisia uhrilahjoja ” jokaiselta, jonka sydän on siihen altis.” (2.Moos 35:4). Mooses teki niin (2.Moos. 25:2), ja israelilaiset jotka olivat sydämestään siihen alttiita, toivat lahjoja (2.Moos. 35:29).

Kun Paavali keräsi seurakunnissa vapaaehtoisia lahjoituksia, hän ei tehnyt niin Mooseksen tekstien perusteella vaan hän suoritti keräystä Jerusalemin köyhille kristityille. Kehotus kyllä vastasi Mooseksen sanoja: ”Jokainen, joka sydämestään haluaa, tuokoon uhrilahjaksi Herralle...” (2. Moos. 35:5). Paavali kehotti: ”Kukin antakoon niin kuin on sydämessään päättänyt, ei surkeillen eikä pakosta” (2.Kor.9:7)..

Jerusalemmissä oli 40-luvulla ankara nälänhätä. Historioitsija Josefuksen mukaan Juutalaisuuteen kääntynyt Adiabenen kuningatar Helena osti Egyptistä viljaa ja jakoi sitä hädänalaisille juutalaisille. Avustuksista pääsivät osallisiksi lähinnä Jerusalemin asukkaat (Virpi Mäkinen 2002,46).

Jakoiko juutalaisuuteen kääntynyt Helena avustuksia kristityiksi kääntyneille, sitä lähde ei kerro. Paavali keräsi heille. Kyseessä ei siis ollut pakanakristittyjen seurakuntien rojalitai lisenssimaksu alkuseurakunnalle. Mitään sellaista ei kristinuskoon edes voi kuulua. Apua kerättiin todelliseen hätään.

Raamattu ei kerro myöskään seurakuntalaisille säädetyistä jäsenmaksuista tms. Seurakunnat olivat hengellisiä yhteisöjä eikä niiltä puuttunut mitään. Sanan julistajia seurakuntalaiset varustivat matkalle ja pitivät huolta vierailevista apostoleista. Tuo

huolenpito tapahtui ilmeisesti siten, että uskovat kilpailivat siitä, kuka ehtii ensimmäisenä tarjota majoitusta ja ylläpitoa vieraille. Näinhän se herätyskristillisyydessä nykyisinkin toimii.

4.5.4. Vastakohdat uhrikäsityksessä

Ilman uhrauksia ei saavuteta mitään. Paljon ovat ihmiset uhranneet saadakseen haluamansa. Oman tutkimuksensa ansaitsisi Jumalan lupauksien suhde uhriteologiaan Raamatussa. Edellä on jo käsitelty ehdollisten lupauksien ja Vanhan liiton tekstien menestysteologia-luonteen ilmiötä (2.2.4). Nyt tarkastellaan vastikkeettoman annin vastavuoroisuusharhan kohdistumista niin Vanhan kuin Uuden liiton tekstikohtiin.

4.5.4.1 Kaksi vanhurskautta

Tuskin mikään asia on yksinkertaisempi, olennaisempi ja julistetumpi kristinuskossa kuin lahjavanhurskaus Jeesuksen Kristuksen sovitustyön perusteella. Sen sijaan ennen Uutta liittoa ja ennen Vanhaa liittoa Abramille luettu uskonvanhurskaus näytetään koettavan ongelmallisena. Ne taas jotka pitävät Abramin uskonvanhurskautta ongelmattomana saattavat pitää ongelmallisena Jaakobin kirjettä, ikään kuin se toisi lakiliiton painotuksia juutalaiskristillisyyden piiriin. Koska ongelmien esiintyminen Raamatussa olisi ongelmallista, on tarkasteltava lähemmin kyseisiä tekstejä.

(a) Abramin vanhurskaus ennen lakia

Raamatun suomennoksissa jakeen 1. Moos. 15:6 ensimmäinen lause on joko: Abram uskoi Herran, Abram uskoi Herraan, Abram uskoi Herran lupaukseen tai Abram uskoi Herraa. Viimeinen on käännöksessä 2012. King James Version 1758 kääntää: ”he believed in the Lord” ja Paavali Roomalaiskirjeessä: ”τω θεω, (to theo), jonka Novumin sanakohtainen käännös kääntää; ”Jumalaan”. Usko Jumalaan tarkoittaa hänen esittämänsä totena ja luotettavana pitämistä. Sen sijaan sanamuoto ”uskoa Jumalaa” voi tarkoittaa myös tottelemista.

Sanaa: totella voidaan käyttää ohjattavan robotin toiminnasta, ihmisen pakotetusta käyttäytymisestä, kehotuksen noudattamisesta palkinnon toivossa. Mitä Raamatun tekstien suomentaja tottelemisella eri kohdissa tarkoittaa?

Totella-sanaksi on suomennettu esim. kreikan sana ὑπήκοος, *hypékoos*, joka tulee sanasta *hypakúō* = kuulla. Sana ὑπέχω, *hypékhō* = kärsiä, tulee sanoista *hypo* ja *ekho*, näyttäen tarkoittavan jonkin alla tai jonkin vaikutuksen alaisena olemista. Hammassärkyä totteleva kaiketi menee hammaslääkəriin.

Totella-sanaksi on niin ikään suomennettu (Ap.t. 5:29) sana *πειθαρχέω*, *peitharkheō*, jossa *arkhé* tässä tapauksessa tarkoittaa ensimmäinen, ja *peitho* yhtä kuin *πειθω* = yllyttää, kehotella, suostutella, taivutella, saada vakuuttuneeksi, lepyttää, rauhoittaa (akt), suostua, totella, taipua, vakuuttua, uskoa, olla varma, luottaa (pas. med). Biblia 1776 kääntää tämän sanaksi kuulla; samoin Uusi testamentti 1548.

Totella-sana ei siis ole aina yksiselitteinen suomennos, joten sitä ei tulisi ymmärtää robotin ja sen ohjaajan suhdetta kuvaavaksi. Tuollainen suhde edellyttää tottelijan kuolemaa. Totteleminen ei ole synty silloin kuin totteleva on kuollut, ja sitä ohjaa toinen. Totteleminen on siis kuoleman tila. Jos taas elävä luopuu vastuustaan tekojensa suhteen ja alistuu tottelijaksi, hän tekee synnin. Pahuus ihmisten käyttäytymisessä ilmentää ihmisen alentumista tottelijaksi.

Ihminen tottelee silloin himojaan, pyyteitään, niiden tyydytystä lupaavia valheitakin tai ketä tahansa itseään voimakkaampaa. Kun taas ihminen ei tingi oikeudentajustaan vaan tekee sitä minkä kokee oikeaksi toisiakin ihmisiä kohtaan, hän ei tottele. Itsensä toteuttaminen ei ole tottelemista. Uudestisyntynyt kristitty kuuntelee sydämensä ääntä ja toteuttaa himojen sijasta tahtoaan, joka on Jumalan, josta hän on syntynyt. Suljetussa järjestelmässä voi olla vain yksi vapaa. Hän on Jumala joka Pojassaan Jeesuksessa Kristuksessa on tullut lihaksi. Kaikki mikä on yhtä hänessä, kuten Jeesus rukoili, on todella vapaa. Totteleminen on suljettu pois vapaudessa. Logiikka ilmaisee logoksen muotoa. Totteleminen on lakannut kun himo on kuollut, valhe menettänyt uskottavuutensa ja käskijä kadottanut voimansa. Itseään toteuttava rakkaus, totuus ja oikeus ei tottele vaan toteutuu.

Jos tottelija ymmärtää tilansa, hän voi yrittää korjata sitä alkamalla totella hyviä ihmisiä, hyvinä pidettyjä tapoja, ohjeita ja lakeja. Mutta totteleminen ei ole vapautta. Ihminen ei voi vanhurskauttaa itseään Jumalan edessä. Jumala voi. Se mikä syntyy ylhäältä, ei tottele, vaan asuu sisäisesti meissä ja ilmenee ulospäin niin, että fariseukset luulevat meidän noudattavan lakia.

Abramin vanhurskaus ei tullut tottelemisesta vaan uskomisesta. Ensimmäisenä raamatunsuomentajana tunnettu Mikael Agricola valitsi sanan vanhurskaus kreikan sanojen δικαιοσύνη (diakosynee) ja δικαίος (dikaios) vastineeksi. Suomen vanhurskaus-sanana sitä varhaisempaa merkitystä ei kannata tässä lähteä etsimään, sillä kristillis-teologinen merkitys on peittänyt sen. Merkitys on muovautunut yleisimpien teologian tulkintojen ja useimmin toistettujen raamatunkohtien mukaiseksi, jättäen tarkan merkityksen hieman hämäräksi.

Mainitut kreikan sanat tarkoittavat oikeudenmukaisuutta, mutta teologian alueella vanhurskauden alkuperäisenä, pääasiallisena merkityksenä pidettäneen myös liittouskollisuutta. Jumalan liitto Israelin kanssa on se liitto, jota tässä yleensä ajatellaan. Tuon liiton sanat tunnetaan Mooseksen lakina. On kuitenkin huomioitava, että Abram ei ollut israelilainen ja että Jumalan liitto hänen kanssaan tekstin mukaan solmittiin vasta vanhurskaaksi katsomisen jälkeen.

Palataksemme kysymykseen katsottiinko Abram vanhurskaaksi tottelemisen (uskoa Jumalaa) vai uskomisen (uskoa Jumalaan) perusteella, on luettava asianomainen teksti:

Sitten Herra vei Abramın ulos ja sanoi: "Katso taivaalle ja laske tähdet, jos voit ne laskea." Herra sanoi vielä hänelle: "Yhtä paljon on sinulla oleva jälkeläisiä." Abram uskoi Herraa, ja Herra luki sen hänelle vanhurskaudeksi. (1. Moos. 15:5-6.)

Abramin usko on tuon tekstimuodon mukaan lupauksen toteutumiseen uskomista, kuten myös Paavali sen tulkitsee. Usko luettiin siis vanhurskaudeksi. Kyseisessä jakeessa esiintyvä hepreankielinen uskoa tarkoittava sana on אָמַן. Vanhurskaus-sana joka lauseessa esiintyy, on עֲרֵקָה. Sen merkityksiä ovat oikeamielisyys, rehellisyys, oikeudenmukaisuus, vanhurskaus.

Kohta Abramın vanhurskaaksi lukemisen jälkeen Jumala teki liiton hänen kanssa. Liiton sanat olivat Jumalan lupaus maa-alueesta Abramın jälkeläisille. (1. Moos. 15.18.) Luvun 17 alusta lukien kerrotaan taas liiton tekemisestä, jonka merkiksi säädetään ympärileikkaus, ja Abram saa nimen Abraham.

Abramin vanhurskaus ei siis ollut liittouskollisuutta ennen kuin liitto tehtiin. Vanhurskaus ei tullut teoista ennen kuin teot tehtiin. Hepreankieleen erikoistuneet ovat varmaan selvittäneet sinänsä tärkeän kysymyksen, oliko usko vanhurskauden ilmaus vai peruste. Tässä ei ajan, tilan ja kompetenssiin puutteessa syvemmmälle asiaan mennä. Riittää

kun osoittautui ilmeiseksi, että 1. Moos. 15:6 todistaa Abramın uskon luetun hänelle vanhurskaudeksi ilman tekoja.

Oliko Abram erikoinen uskonsankari, yltäen uskoon jollaiseen me emme kykenisi? Vai oliko hän mies, jolle voi uskotella mitä tahansa, ja hän uskoo epäilemättä? Se selviää, kun luumme myös jakeen jälkeen seuraavat kaksi jaetta:

Hän sanoi Abramille: "Minä olen Herra, joka toin sinut Kaldean Uurista antaakseni tämän maan sinulle perinnöksi." Abram sanoi kuitenkin: "Oi Herra, Herra, mistä minä tiedän, että saan periä sen?" (1. Moos. 15:7-8.)

Teksti ei anna kuvaa kovin herkkäuskoisesta miehestä. Mutta lopulta Abram uskoi Jumalan lupauksiin. Paavali asettaa hänet uskovien esikuvaksi kirjeessään Roomalaisille:

Jumalan lupausta hän ei epäuskossa epäillyt vaan vahvistui uskossa antaan kunnian Jumalalle. Hän oli täysin varma, että Jumala voi tehdä sen, minkä on luvannut. Sen tähden usko luettiin hänelle vanhurskaudeksi. (Room. 4:20-22.)

(b) Jaakob ja tekovanhurskaus

Diasporassa eläville 12 sukukunnalle osoittamassaan kirjeessä Jaakob kysyy: "Eikö isämme Abraham tullut vanhurskaaksi teoista, kun hän vei poikansa Iisakin uhrialttarille?" ja toteaa vielä: "Niin toteutui Raamatun sana: "Abraham uskoi Jumalaa, ja se luettiin hänelle vanhurskaudeksi" (Jaak. 2:21 ja 23).

Jaakobin kuvaama tapahtuma kerrotaan Vt:n luvussa 1. Moos 22. Siinä ei kerrota Abrahamia todetun vanhurskaaksi, vaan enkeli totesi: "Nyt minä tiedän, että sinä pelkääät Jumalaa". Kun aiemmin usko Jumalan lupaukseen oli luettu vanhurskaudeksi, niin nyt Jumalan kehotuksen totteleminen luettiin jumalanpeloksi. Herra sanoi vielä enkelin kautta:

Koska sinä teit tämän etkä säästänyt ainoaa poikaasi, minä vannon itseni kautta, että minä totisesti siunaan sinua ja teen sinun jälkeläisesi lukuisiksi kuin taivaan tähdet ja merenrannan hiekanjyvät, ja sinun jälkeläisesi valtaavat vihollistensa portit. Sinun siemenessäsi tulevat siunatuiksi kaikki kansakunnat maan päällä, koska sinä kuuntelit minun ääntäni. (1. Moos. 22:16-18.)

Mooses ei siis kerro Abrahamin teon tuoneen vanhurskautta vaan siunauksen. Teon perusteella enkeli sai tietää, että Abraham pelkäsi Jumalaa. Abraham oli jo liitossa Jumalan kanssa, mutta liiton sisältöön ei kuulunut uhrata luvattu jälkeläinen, Iisak, joten vanhurskautta ei liittouskollisuutenakaan tästä voi suoraan johtaa. Ennen Abrahamia oli Abram, joka ei ollut ympärileikkauksen liitossa mutta jonka usko Jumalan lupaukseen luettiin vanhurskaudeksi.

Raamattua tulee lukea niin kuin se on kirjoitettu. Kaikki tulkinta on alistettava alkuperäiselle tekstille. Emme voi tulkita Jaakobin Abrahamia niin, että syntyy ristiriita Mooseksen Abrahamin kanssa.

Jaakobin toteamus ei olekaan Mooseksen kirjan analysointia, vaan sen erään kertomuksen vapaamuotoista esimerkiksi ottamista. Näennäinen ristiriita näyttää johtuvan sanojen merkitysten eroista joka johtaa kahden eri vanhurskauden sekoittumiseen. Jaakob käytti sanaa δικαιοω (dikaioó). Se liittyy oikeuteen. Sanaa voidaan kyllä käyttää myös Abramian vanhurskaudesta puhuttaessa, kuten Paavalikin on tehnyt kun hän kirjoittaa:

Jos Abraham vanhurskautettiin tekojen perusteella, hänellä on kerskaamista, ei kuitenkaan Jumalan edessä. Mitä Raamattu sanoo? Abraham uskoi Jumalaa, ja se luettiin hänelle vanhurskaudeksi. Työtä tekeväälle ei lueta palkkaa armosta vaan ansiosta. (Room. 4:2-4.)

Jotkut näkevät tuon Paavalin kirjoituksen olevan ristiriidassa hänen toisessa kohtaa toteamansa kanssa: ”Eiväthän lain kuulijat ole vanhurskaita Jumalan edessä, vaan lain noudattajat julistetaan vanhurskaiksi” (Room. 2:13). Mitään ristiriitaa ei kuitenkaan itse teksteissä ole. Ristiriitaa ei niin ikään löydy tekstien takaa. Se on lukijan ajatustottumuksissa.

On kaksi vanhurskauden lähestymistapaa. Paavali puhuu erikseen siitä vanhurskaudesta joka laista tulee ja siitä vanhurskaudesta joka uskosta tulee. (Room. 10:7.) Laista johdettu vanhurskaus edellyttää lain täydellistä noudattamista: ”Kun olin vienyt heidät pois Egyptin maasta ja tuonut heidät autiomaahan, minä annoin heille lakini ja ilmoitin heille säädökseni. Ihminen, joka niitä noudattaa, elää niistä” (Hes. 20:10-11).

Pelkkä lain kuuleminen ei vanhurskautta. Tämähän on kaikille selvää. Mutta ihminen ei kykene lakia täyttämään. Jeesus täytti lain meidän puolestamme. Tämänkään kuuleminen

ei vanhurskautta. Asia on uskossa omistettava. Siis vasta uskonsa perusteella voidaan kristitty todeta vanhurskaaksi.

On myös muistettava syvällisempi seikka: Mooseksen välittämä laki on vain varjo Jumalan laista. ”Laissa on siis tulevan hyvän varjo, ei itse asioiden olemusta” (Hepr. 10:1). Ylempänä (4.3.1.3. Lain tarkoitus) on tuotu esille laki joka oli jo ennen Moosetta. Roomalainen Cicero hieman ennen ajanlaskumme alkua kuvasi sitä ikuisena ja muuttumattomana. Immanuel Kant 1700-luvulla kuvasi sitä moraalilakina joka on jokaisen moraalisesti arvokkaan teon kannustin ihmisessä. Paavali kuvasi sitä sanoessaan pakanain, kun he tekevät mitä laki vaatii, olevan itse itsellensä laki (Room. 2:14). Voitaisiin ajatella, että on kyse tästä Jumalan universaalista, ikiaikaisesta laista sanoissa, jotka Jumala puhuu lisäkille:

Minä pidän voimassa valan, jonka vannoin isällesi Abrahamille. Minä teen jälkeläisesi yhtä lukuisiksi kuin taivaan tähdet ja annan heille kaikki nämä maat. Ja sinun siemenessäsi tulevat siunatuiksi kaikki maailman kansat, koska Abraham kuunteli minun ääntäni ja noudatti säätämiäni käskyjä, lakeja ja opetuksia. (1. Moos. 26:3-5.)

Raamattu ei kerro, että Abrahamin aikana olisi ollut mitään kirjoitettua Jumalan lakia. Abraham kuuli Jumalan äänen. Hänenkin sisällään oli moraalilaki. Hän havaitsi opetukset, joita ympäristö ymmärtäväisille tarjoaa. Joissakin erityisissä asioissa hän sai Jumalalta ilmestyksenomaisia käskyjä.

Abraham sai siunauksia toimiessaan Jumalan tahdon mukaisesti. Jumalan lakia kirjoitettuna tai kirjoittamattomana hänkään, ihminen kun oli, ei kyennyt täydellisesti toteuttamaan. Hänelle luettiin vanhurskaudeksi hänen uskonsa Jumalan lupaukseen.

Jos nyt sekaannusta lainvanhurskauden ja uskonvanhurskauden välillä Raamatusta löytyy, se johtuu meissä lukijoissa olevasta hämmingistä. Hämmingin syynä on kahden liiton toisiinsa sekoittuminen. Ne kun ovat esillä meille samojen kansien välissä.

Jaakobin kirjeen lukijalla vaara harhautumisesta Lakiliiton puolelle jostain syystä näyttää olevan suurin. Vaikka alkukristillisyyden historian kirjoittanut, 200-300-luvuilla vaikuttanut Eusebius muistuttaa, että Jaakobin kirjettä, joka ilmaantui tekstikokoelmiin vasta 200-luvulla, pidetään epäperäisenä (Aejmelaeus 2000,285-286), ja Luther nimitti sitä olkikirjeeksi (Pieper 1995,98), jonka olisi suonut jäävän apokryfikirjojen joukkoon, meille

se on osa Raamattua. Jerusalemin seurakunnan vanhinta, Jaakobia pidetään kirjeen kirjoittajana. Vaikka hän oli uskoontulostaan huolimatta myös harras juutalainen, hän ei vaatinut pakanakristityitä noudattamaan Mooseksen lakia (Ap.t. 15:19-21). Kirjeensä hän osoittikin diasporassa asuville 12 sukukunnalle.

Voidaan olettaa, että Jaakob oli kiusaantunut samasta ilmiöstä kuin Luther myöhemmin: Monet lahjavanhurskauden uskossa omistaneet alkoivat laista vapauduttuaan kohta elää kuin jumalattomat. Siksi Jaakobilla oli syytä muistuttaa, että elleivät teot lainkaan osoita ihmisen olevan uskossa, hän ei todennäköisesti enää uskossa olekaan. Luterilaiset taas yrittivät ratkaista ongelman säätämällä lain kolmannen käytön, eli seurakuntalaisten palauttamisen lain alle.

Jos usko ilman tekoa on kuollut ja teko ilman uskoa on kuollut, emme voi päätellä toista toisesta. Voimme yrittää teoillamme esiintyä uskovaisena, mutta emme uskollamme osoittaa tekoja. Jumalalle meidän ei tarvitse todistella mitään. Hän näkee sydämeen ja lukee uskon vanhurskaudeksi.

Mutta miten näkee Luther kiistan vanhurskauden perusteesta, usko vai teot. Hän saarnaa eräänä Tuomaan päivänä:

Mutta tämä tapahtuu kaikki uskon kautta. Sillä joka ei sitä usko, hänelle on se mahdotointa ymmärtää: jaa, tämä on järjelle hulluus [---] koska saarnataan Kristuksesta, että hän on meidän vanhurskaudemme, että me hänen kauttansa tulemme autuiksi, ja ijankaikkisen elämän lapsiksi, ilman meidän töitämme ja hurskauttamme, silloin kiukustuuvat hurskaat [---] tämän mailman visaille on se hulluus ja tyhmä asia...(1527/1845,13-14.)

Kiukustuttaako nykyajan hurskaita uskon kautta saatava lahjavanhurskaus, vai onko teologinen tulkinta vain pikkuhiljaa vääristynyt? Kun hyvien tekojen on perinteisestikin katsottu kumpuavan hyvien ihmisten sydäimestä, niin onko normatiivisen moraalin valtasema johtanut moraalin takaperoisen johtamisen oppiin? Jo ennen kristinuskoa jotkut asioita pohtineet ymmärsivät hyvien tekojen tulevan hyveestä eikä päinvastoin.

(c) Hyveen filosofia

Kreikkalainen filosofi Platon syntyi 427 eKr. Hän oli Sokrateen oppilas, ja perusti Akatemian. Platon kirjoitti Sokrateesta. Tuon ajan moraalikeskustelu oli puhetta hyveestä. Keskustelussaan Theaitetoksen kanssa Sokrates totesi:

Ei ole kuitenkaan helppoa saada ihmisiä uskomaan, että hyvettä on tavoiteltava ja pahaa kartettava toisesta syystä kuin yleensä luullaan. Tavallisestihan sanotaan, että ihmisen on pyrittävä hyveeseen ja vältettävä pahaa, jotta hän ei näyttäisi pahalta vaan hyvältä. Minun mielestäni tämä on pelkkää eukkojen lorua. (Platon 1999:III,303/176b.)

Sokrates ei siis pidä hyveenä hyveen jäljittelyä. Toisaalla hän toteaa, että hyve ei ole opittavissa eikä se ole tietoa (1978:II,146/98e). Platonin luku ”Hyveestä” päättyy Sokrateen sanoihin: ”Näyttää siltä, ettei hyve ole opetettavissa eikä liioin luonnon aikaansaama, vaan jumalten lahja niille, jotka sen omistavat” (1990:VII,270/379d).

Aristotelesta (s. 384 eKr) pidetään länsimaisen tieteen isänä. Hän aloitti opiskelunsa Ateenassa, Platonin Akatemiassa. Teoksessaan ”Nikomakhoksen etiikka” hän käsittelee myös hyvien tekojen ja hyveen suhdetta, sitä kumpi on ensin. Hän kirjoittaa:

Mutta jos hyveen mukaiset teot ovatkin tietynlaisia, se ei vielä osoita, että ne on tehty oikeudenmukaisesti ja kohtuullisesti, sillä tekijän on lisäksi oltava tietynlainen [---] hänen on valittava tekemänsä teot ja valittava ne niiden itsensä vuoksi (1105a30).

Aristoteles toteaa samalla sivulla: ”Jos ihmiset tekevät oikeudenmukaisia ja kohtuullisia tekoja, heidän jo ovat oikeudenmukaisia ja kohtuullisia” (1105a20). Aristoteles näkee hyveen mukaisen toiminnan olevan onnellista, vaikka se ei onnellisuutta tavoittelekaan, tuolla toiminnalla kun ”ei ole itsensä ohella tavoiteltavaa päämäärää” (1177b20). Tällaisen hyveellisyyden hän näkee jonain korkeampana osana ihmistä:

Se että hyveen teoilla ei ole muuta päämäärää, tulee n. 2000 vuotta myöhemmin esille Kantin moraalikäsitteyksessä. Moraalinen valinta tapahtuu ilman mitään sivutarkoitusta, palkkion tavoittelua, aatteen edistämistä jne. Kristinuskossa se tietenkin tuli esille jo neljä vuosisataa Aristoteleen jälkeen. Aristoteles viittaa myös kuolemattomuuteen:

Meidän on tehtävä itsemme kuolemattomiksi siinä määrin kuin se on mahdollista ja tehtävä kaikkemme elääksemme sen mukaan mikä meissä on

korkeinta. Sillä vaikka se olisi vähäistä, se ylittää kaiken voimassa ja arvokkuudessa. Ja se näyttää olevan se, mitä kukin on, sillä se on määräävä ja parempi osa. (1178a.)

Edellä olevien lainauksien perusteella on pääteltävissä, että Sokrates, Platon ja Aristoteles eivät pidä aitona hyveellisyytenä ihmisten tavoitteidensa edistämiseksi harjoittamaa hyveiden jäljittelyä. Tämä paljastaa myös ihmisen, jotka antaakseen itsestään hurskaan kuvan jäljittelee lakia. Ei tarvitse kuitenkaan olla filosofi tietääkseen, että hyväksi tekeytyvä paha on huijari.

Tässä yhteydessä voi kuulla kysymyksen: miten ihminen voi olla moraalin lähde vapaana moraalialla määrittävän lakitekstin noudattamisesta. Havainnollisin vastaus lienee tässä jo aiemmin esitetty. Ellei hyvettä ole ennen lakia, lain laatijakaan ei voi olla hyveellinen. Ellei lain laatija tunne oikeaa ja väärää, ei hänen kirjoittamansa lakikaan niitä osaa erottaa. Jumalan tahto on ennen Mooseksen lakia.

(d) Kumous kääntymyksenä

Vanhurskauden ilmestyminen käänteisenä näyttää itseään vanhurskauttavasta epäreilulta ja käsittämättömältä. Kokonaisuhrin antaja on luopunut kaikesta ilman käskyä. Hän on luopunut myös niistä uskonnollisista ansioistaan, joita on omilla teoillaan kerännyt.

Lakivanhurskautta tavoittelevan on vaikeaa ymmärtää sitä, että ihminen joka ei tahdo toimia vastoin oikeana pitämänsä, on vapaa. Kukaan ei voi alistaa vapaata käskytykseensä. Käskyjä totteleva ei uhraa vaan tottelee. Totteleminen on aina vain tottelemista. Tuskin kukaan arvostaa lahjaa, jota antaja ei luovuttanut omasta tahdostaan vaan käskyä tottelemalla.

On ihmisiä, jotka eivät yleensä saa osakseen pyyteetöntä myönteistä kohtelua muuten kuin velvollisuudesta ja tiettyjen käyttäytymissäntöjen noudattamisen tavasta. Suurin osa kehuista, kiitoksista ja lahjoista tulee niiltä, jotka odottavat saavansa jotain. Kun elämäntilanne muuttuu niin, ettei ystävien ympäröimällä ole enää mitään annettavaa, ystävät kaikkoavat kuin säikähtynyt lintuparvi. Silloin paljastuu surullinen totuus: ”Ei minulla ystäviä ollutkaan”. Kaikki oli valhetta.

Kokeeko Jeesus Kristus minun antamani uhrin vain lahjontayrityksenä? Hän antoi itsensä uhriksi rahatta ja hinnatta. Tulemmeko nyt hänen eteensä kukkaro kourassa? Eräälle rahan tarjoajalle Pietari sanoi:

Menköt rahasi sinun kanssasi kadotukseen, koska luulet, että Jumalan lahja on rahalla saatavissa! Sinulla ei ole osaa eikä arpaa tähän asiaan, sillä sinun sydämesi ei ole vilpitön Jumalan edessä. (Ap. t. 8:20-21.)

Jeesus antoi kokonaisuhrin rakkaudesta syntisiin, pois poikkeuksiin, kelvottomiksi käyneisiin. Yritämmekö tekeytyä vanhurskaiksi kelvataksemme hänelle?

Raamatun sanasta vieraantuneessa uskonnollisessa toiminnassa näyttää vallitsevan sekaannus kahden vanhurskauden välillä, joista jo edellä oli puhe. Jeesus erotti selkeästi fariseusten vanhurskauden, jota he olivat hankkineet noudattamalla mahdollisimman tunnollisesti Jumalan tahtoa, ja lahjavanhurskauden, jonka hän uhrillaan hankki lahjaksi jokaiselle joka haluaa sen uskossa omistaa. Hän ilmoitti fariseuksille olevansa ovi, ja niiden jotka tulevat lammastarhaan muualta kuin ovesta, olevan varkaita. (Joh. 10:1 ja 7). Tätä oli ihmisten niin vaikea ymmärtää, että he päättelivät Jeesuksessa olevan riivaajan (Joh. 10:20). Ahdas portti tuntuu järjettömältä siksi, ettei siitä mahdu viemään läpi mitään. Kuka voi olla niin köyhä? Lauluntekijä kuvaa erästä köyhää sanoilla: ”hän petäjään kun kiipeää, ei maahan mitään jää” Mutta Jeesus puhuu hengellisesti köyhistä sanoessaan sellaisten olevan autuaita (Matt. 5:3).

Kahden eri vanhurskauden keskenään sekoittaminen liittyy kahden rakkauden sekoittamiseen. Tuomo Mannermaa tuo kirjassaan ”Kaksi rakkautta” esille Lutherin ajatuksia ihmisen rakkauden ja Jumalan rakkauden erosta. Tuohon eroon perustuu hänen mukaansa kaksi vastakkaista teologian muotoa: kunnian teologia ja ristin teologia.

Mannermaa kirjoittaa:

Kunnian teologi katsoo ylös Jumalan majesteettiin ja kunnian ominaisuuksiin: hänen jumaluuteensa. Ristin teologi taas katsoo alas ristin kuvaan: Jumalaan ihmisyydessä, heikkoudessa ja hulluudessa. (1995, 41.)

Edelleen Mannermaa kuvaa Lutherin käsitystä siitä, kuinka Jumalan toiminta on jatkuvasti ja yleisesti kätkeyty päinvastaisuuteen. Voima on kätkeyty heikkouteen, vain köyhä tehdään rikkaaksi, vain syntinen armahdetaan jne. Jeesus löytyy siis kurjien, köyhien, kärsivien, synnin murjomien luota.

Joka tahtoo antaa omastaan, rientää auttamaan kurjimpia. Jos kuitenkin annan almuja vain siksi, että saisin Jumalan suosion, toimin kaupallisesti. Toimin kaupallisesti koska en ymmärrä. En ymmärrä koska en rakasta. Vaikka jakaisin kaiken omaisuuteni köyhille, mutta minulla ei olisi rakkautta, en siitä mitään hyötyisi. Mutta jos jaan omaisuuteni köyhille, jotta nämä tulisivat autetuiksi, tahtoni toteutuu: he tulevat autetuiksi. Tässä ei ole kyse kaupasta eikä uskonnonharjoittamisesta vaan auttamisesta.

Uskonnonharjoittajat harjoittavat joskus alkoholistien taloudellista tukemista muilta keräämillään varoilla. Keräyksen ja kerjäämisen ero on siinä pyytääkö itselleen vai toisen puolesta. Rappioalkoholisti antaa omastaan kokonaisuhrin kuningas alkoholille. Kun kaikki on annettu, jatketaan elämäntapaa avustusrahoilla. Syntiongelmaa ei voi ratkaista rahalla. Muutoksen mahdollisuus saattaa avautua vasta kun rahat loppuvat. Pietarilla ei ollut rahaa, kun hän kohtasi ramman miehen. Hän antoi sitä mitä hänellä oli ja rampa parani. Onneksi Pietarilla ei ollut rahaa. Sitä ei ollut, vaikka uskovat olivat myyneet maatilojaan ja tuoneet rahansa apostolien jalkain juureen.

Samastuminen köyhään ja kurjaan on myös Kristukseen samastumista. Se ei ole sitä ensisijaisesti siinä mielessä, että tuo kurja olisi Kristus, vaan sen on sitä, koska samastuminen on Kristuksen ominaisuus. Se on uuden luomuksen ominaisuus, joka ei ole jäljittelemällä seipitetty.

Etiikan teoriat lähestyvät asiaa ymmärtämättömyyden suunnasta. Vastakohtien suhteessa syntyy ymmärrys.

Kokonaisuhrissa kymmenysvero päättyy. Sitä ei tässä tarvitse tulkita vain lain lopuksi vaan lain kuvaamaksi ja tavoittelemaksi täydellisyydeksi siinä merkityksessä mikä kreikan sanalla τέλος on Paavalin lauseessa: ”τέλος γάρ νόμου Χριστός εις δικαιοσύνην παντι τώπιστεύοντι” (Room. 10:4).

4.5.4.2. Uuden liiton lupaus uskottavaksi

Jos Abrahamin vanhurskaus luettiin hänelle Jumalan lupauksen uskomisen perusteella, niin minkä lupauksen uskomisesta on kyse uuden liiton uskovaisen kohdalla?

Paavali kirjoittaa:

Lupaukset siis lausuttiin Abrahamille ja hänen siemenelleen. Hän ei sano: "ja siemenille", ikään kuin monesta, vaan niin kuin yhdestä: "ja siemenellesi", joka

on Kristus. Tarkoitan tätä: Jumalan ennen vahvistamaa testamenttia ei neljäsataakolmekymmentä vuotta myöhemmin tullut laki kumoa, niin että se tekisi lupauksen mitättömäksi. Jos nimittäin perintö tulisi lain perusteella, se ei enää perustuisikaan lupaukseen. Abrahamille Jumala on sen kuitenkin lahjoittanut lupauksen kautta. Mitä varten sitten on laki? Se lisättiin jälkeempään rikkomusten vuoksi, kunnes tulisi se siemen, jolle lupaus oli annettu. (Gal. 3:16-19.)

Tämä lupaus koskee siis muitakin kuin israelilaisia kuten Pietarin puheesta Jerusalemissa helluntaipäivänä selviää:

Pietari vastasi: "Kääntykää, ja ottakoon kukin teistä kasteen Jeesuksen Kristuksen nimeen syntienne anteeksi saamiseksi, niin te saatte Pyhän Hengen lahjan. Sillä teille tämä lupaus kuuluu ja teidän lapsillenne ja kaikille, jotka ovat kaukana, ketkä ikinä Herra, meidän Jumalamme, kutsuu. (Ap. t. 2:38-39.)

Paavali lupaa: "Jos sinä siis tunnustat suullasi Jeesuksen Herraksi ja uskot sydämessäsi, että Jumala on herättänyt hänet kuolleista, niin sinä pelastut" (Room. 10:9). Heprealaiskirje 10:10 lupaa, että "meidät on pyhitetty Jeesuksen Kristuksen ruumiin uhrilla kertakaikkisesti" ja jae 14 kertoo, että Jeesus on "yhdeällä ainoalla uhrilla tehnyt pysyvästi täydellisiksi ne, jotka pyhitetään."

Jeesus huusi sanoen: "Joka uskoo minuun, ei usko minuun vaan häneen, joka on minut lähettänyt" (Joh.12:44). Hän sanoi opetuslapsille: "Menkää kaikkialle maailmaan ja julistakaa evankeliumia kaikille luoduille. Joka uskoo ja saa kasteen, pelastuu, mutta joka ei usko, se tuomitaan kadotukseen" (Mark.16:16).

Paavali toteaa: "Mutta koska tiedämme, ettei ihminen tule vanhurskaaksi tekemällä lain vaatimia tekoja, vaan uskosta Jeesukseen Kristukseen, olemme mekin uskoneet Kristukseen Jeesukseen, jotta tulisimme vanhurskaiksi, uskomalla Kristukseen emmekä tekemällä lain vaatimia tekoja. Eihän kukaan tule vanhurskaaksi tekemällä lain vaatimia tekoja" (Gal. 2:16).

Jo galatalaiset uskovat eksyivät sekoittamaan Jumalan lupaukseen lain tekoja. Paavali kysyy: "Oi te älyttömät galatalaiset! Kuka on lumonnut teidät...?" (Gal. 3:1.)

Luther kirjoittaa tuosta lain ja lupauksen sekoittamisen vaarasta:

Hän [apostoli Paavali] näet käsitti (Hengessä), että seurakuntaan oli tuleva se kurjuus, että Jumalan sana hämmennetään, toisin sanoen, lupaus sekoitetaan lakiin ja sillä tavoin lupaus kerrassaan menetetään. Kun näet laki sekoitetaan lupaukseen, syntyy pelkkää lakia. (Galatalaiskirjeen selitys/1931,364.)

Lahjavanhurskauteen ei mahdu lain tekoja edes kymmentä prosenttia sen menettämättä voimaansa ihmisen elämässä. Uuden liiton uhri ei ole laskennallinen osittaisuhri, vaan kokonaisuuhri. Tuo uhri annetaan toisten hyväksi eikä omaksi ansioksi. Siinäpä ahdas portti!

Jeesus sanoi opetuslapsilleen: ”Niinpä yksikään teistä ei voi olla minun opetuslapseni, ellei hän luovu kaikesta, mitä hänellä on” (Luuk. 14:33). Tämä ei ole käsky. Se ei ole sitä lausemuodoltaan eikä tarkoitukseltaan. Se on pelkkä tosiasia. Tahto luopua kaikesta on sydämen tila. Tuo tila syntyy siitä, että sydämen valtaa Jumalan Henki, joka ei tottele vaan hallitsee.

5. Yhteenveto

Kymmenykset oli yksi kolmesta uhrimuodosta, jotka Jumala Siinailla Mooseksen kautta sääsi israelilaisille sen jälkeen kun oli tehnyt siellä heidän kanssaan liiton. Tuo liitto saatettiin voimaan kun israelilaisille oli luettu Jumalan sitä ennen vuorella antama laki ja nämä olivat luvanneet sitä noudattaa. Liittoa voidaan siis kutsua lakiliitoksi, mutta se tunnetaan nykyisin Vanhana liittona.

5.1. Kymmenysten esiintymisen ajallinen rajaus

Nopean tarkastelun perustella näyttää siltä, että kymmenysveroa tai muuta kymmenesosana määriteltyä antia ei tavanomaisena esiinny ennen Siinailla annettuja kymmenysmääräyksiä. Kaksi ennen sitä heprealaisten keskuudessa esiintynyttä kymmenyksiksi nimitettyä tapausta mainitaan 1. Mooseksen kirjassa, jossa nimitys kymmenesosa ja kymmenykset voivat olla Siinain lain antamisen jälkeen vakiintuneen terminologian takautuvaa käyttöä.

Uuden liiton aikana, eli Jeesuksen sovituskuoleman jälkeen, apostolien kirjoittamissa kirjeissä seurakunnille ei löydy ohjetta tai mitään näyttöä kymmenyslain soveltamisesta Uudessa liitossa. Myöskään eläinuhreja ei Uudessa liitossa käytetä. Vain vapaaehtoisen uhrin keräämisestä on näyttöä, mutta sekään ei perustune Mooseksen lakiin, vaan Jerusalemissa vallinneen nälänhädän aiheuttamaan akuuttiin keräystarpeeseen. Nykyaikana esiintyviin keräystarpeisiin soveltuu sama vapaaehtoisten uhrilahjojen kerääminen.

5.2. Veron osamäärän määräytymisen israelilainen peruste

Siinailla määrätyn kymmenysveron osamäärän määräytyminen Israelin sukukuntien lukumäärän mukaan näyttää ilmeiseltä. Jos tavoitteena on tasapuolinen tulonjako, 11 maksavaa ja yksi saava sukukunta sekä yksinkertainen laskutapa, kymmenysvero on niin lähellä optimaalista osamäärää, ettei siinä voida osoittaa epäsuhtaa tuntematta leeviläisten ja erityisasemassa olleiden pappien sekä maksavien sukukuntien tarkempia väestösuhteita.

Noita väestösuhteita huomioimatta laskennallinen tulos olisi 9 ja 10 prosentin välillä. Ei ole mitään perustetta olettaa, että samansuuruinen vero-osamäärä olisi universaalinen ja sopisi kaikkiin verotusyhteisöihin. Suomalaisten verorasitus lähentelee 50%:n määrää.

5.3. Kymmenysveron verovelvollisten laillinen rajaus

Mooseksen kymmenyksistä antamien määräysten mukaan leeviläiset, jotka saavat muilta sukukunnilta kymmenykset, maksavat niistä kymmenesosan papeille. Pappeja koskevaa veronmaksuohjetta ei laissa ole. Sen sijaan kukin pappi uhraa sinä päivänä, jona hänet voidellaan papiksi, kokonaisuhriin. Kokonaisuhri on vertauskuva Uuden liiton papin uhrista, kun hän luovuttaa koko elämänsä Jumalalle, kuten Jeesus teki. Uudessa liitossa pappeja ovat kaikki. Kymmenyslaki siis sulkee papit verovelvollisuuden ulkopuolelle.

Mooseksen laki ei myöskään tunne vapaaehtoisia kymmenyksiä, joten kymmenyksien nimellä lahjoituksia ei ole asiallista kerätä. Verotusoikeudesta kussakin valtiossa säädetään valtion laissa.

5.4. Kumous kääntymyksenä

Uusi liitto kumouksena kohdistuu yksilöihin. Sitä julistettiin kehottamalla ihmisiä kääntymään mielen muutoksen kautta. Kyseessä oli lakivanhurskauden tavoittelemisesta kääntymisen lahjavanhurskauden omistamiseen uskosta Jeesukseen Kristukseen. Seurauksena ei ollut lain rikkomisen vaan vapautuminen laista ja synnistä Jumalan rakkauden tullessa ihmisen sydämeen uudesti syntymän ihmeessä. Kumous ei riko sitä minkä korvaa. Myöskään kokonaisuhri ei ole vähempi kuin kymmenykset, vaan enempi.

5.5. Kumous muodosta sisältöön

Kun lain kirjainta onnistuneesti jäljittelevä käyttäytyminen väärentää pahan ihmisen ulkoisen kuvan hyvän ihmisen kuvan kaltaiseksi, voidaan puhua estetisoitumisesta. Sen suhdetta kuvakieltoon ei tässä tutkimuksessa käsitelty. Uusi liitto merkitsee kuitenkin sen

sisällön ilmestymistä, mitä laki kuvaa. Laki on esikuva tulevalle ja lain uhrimääräykset kuvaavat tulevaa kokonaisuhrin sisältävää armotaloutta.

5.6. Vanhan ja uuden sekaannus hämärässä

Ihminen ei uudestisyntymän kautta erkane ruumiistaan eikä lihallisuudestaan. Niinpä tie hämäryyteen on aina tarjolla. Sekaannusta vanhan ja uuden välillä ilmenee. Eräät juutalaiskristityt aiheuttivat hämmennystä vaatimalla Antiokiassa pakanakristityiltä lain tekoja. Jerusalemin kristittyjen seurakunnan vanhimmissa asia kuitenkin ratkaistiin toteamalla, ettei Mooseksen israelilaisille antama laki koskenut pakanoita eikä siis pakanakristittyjä. Eräitä suosituksia kuitenkin annettiin, mutta niihinkään ei sisällynyt kymmenensasiaa.

5.7. Rahan tarve ei enää puolla kymmenysveroa

Uuden liiton seurakunnan muodostuttua Jerusalemiin, kokonaisuhri kuvastui ihmisten käytökseen. Monet möivät maatilojaan ja toivat rahat seurakuntaan. Uskovat pitivät kaikkea yhteisenä. Keneltäkään ei puuttunut mitään. Nähtävästi ulkopuolisiakin avustettiin. Kun vastaavia seurakuntia muodostui myös pakanamaihin, niin mihin, keneltä, kenen ja miksi niissä olisi tullut kerätä kymmenyksiä? Kokonaisuhri luo tilanteen jossa seurakunnalta ei puutu mitään mitä seurakuntalaisilla on.

5.8. Jeesuksen maininnat kymmenyksistä

Kun juutalaisten odottama Messias tuli, hän kertoi, ettei häntä ole lähetetty muiden kuin Israelin huoneen kadonneiden lampaiden luo. Mooseksen laki koski israelilaisia. Jeesus mainitsi kaksi kertaa kymmenykset. Molemmilla kerroilla hän puhui niitä maksavasta fariseuksesta kielteisessä sävyssä, mutta ei kiistänyt näiden velvollisuutta noudattaa Mooseksen lakia tässäkin asiassa. Hän tuli siis omiensa luo, mutta hänen omansa eivät

ottaneet häntä vastaan. Hänet tapettiin, mutta kuolemallaan hän lunasti itselleen ihmiset kaikista kansoista.

5.9. Luopumusta ei voi parantaa lakiin vetoamalla

Kun Uuden liiton seurakunnassa tapahtuu luopumusta, kokonaisuuhria aletaan vetää pois alttarilta. Armoliittoa ei voi kuitenkaan paikata lakiliiton paikoilla. Kokonaisuuhria ei voi korvata kymmenyksillä. Kymmenysveron kerääminen papeilta rikkoo kuitenkin myös Mooseksen lain. Mooseksen lain noudattaja turvaa lakiin joka kiroaa rikkojansa. Vain lakia tuntematon siis uskaltaa rahan vuoksi pujotella teologisten ongelmien lomitse hyppelemällä liitosta toiseen.

5.10. Te eksytte koska ette tunne kirjoituksia

Tässä tutkiskelussa kymmenyslakia on lähestytty sen oman tekstin johdolla. Omien tekstiensä valossa on myös verrattu Vanhaa liittoa ja Uutta liittoa. On päädytty tulokseen, että Uuden liiton uusi luomus on vapaa synnistä ja laista. Vanhan, lain kautta pelastumaan pyrkivän osan ihmisessä tulee syrjäytyä ja kuolla. Tämä on kokonaisuuhri. Tutkistelussa ei ole onnistuttu löytämään matemaattista mahdollisuutta uhrata kokonaisuuhria + osaa siitä. Kokonaisuuhriin sisäisiä jakomahdollisuuksia ei tässä ole tutkittu. Seurakunnalta, joka koostuu kokonaisuuhraajista, ei puutu mitään, mitä näillä on.

Vetämällä antamaansa kokonaisuuhria pois alttarilta ja uhraamalla vain kymmenesosan tuloistaan, Uuden liiton ihminen näyttää olevan vastaavanlaisessa tilanteessa, kuin Lakiliiton ihminen, joka täyttää lain vain osittain. Tämä ei tietenkään koske kokonaisuuhraajaa joka suuntaa tietyn prosentuaalisen osan uhristaan erityiseen kohteeseen.

Tutkiskelun tulokset näyttävät viittaavan siihen, että kun kymmenyksiä tarkastellaan rahan tarpeista käsin, voidaan luoda teologisia malleja, jotka sitten ovatkin ristiriidassa sen Lain kanssa jonka noudattamiseen ne vetoavat. Lain noudattajan on tunnettava lain sisältö. Mihin tahansa liittoon sitoutuneen on tunnettava liiton peruskirja. Miksi? Jeesus sanoi: Te eksytte koska ette tunne kirjoituksia.

Luvun ”2.4. Abrahamin ja sivistyksen yhteisiä juuria” viitteet

1)

<http://opsti.japo.fi/koulu/askeleita.htm>.

Teologiassa on esitetty sellainenkin uskomus, että heprealaiset oppivat kirjoitustaidon n. 1000 v eKr. Myös suomalaisessa peruskouluopetuksessa on vielä 2000-luvulla viljelty tuota uskomusta.

2)

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Ur>

Ur oli maailman laajin kaupunki noin 2300–1900 eKr. Silloin siellä asui 65000 asukasta

3)

http://www.kp-art.fi/taustaa/taustaa3/T3_L02_030_054.pdf

Urin kaivausten löydöt osoittavat, että ihmisillä oli runsaasti eri alojen tietoa ja taitoa. Kysymyksessä ei ollut alkukantainen ihmisryhmä vaan korkeatasoinen kulttuuriyhteisö, jota voidaan hyvin verrata nyky-yhteiskuntaan.

4)

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Assyrian_Empire_700_BC.png

Assyrian Empire map

5)

<http://www.messiaaninen.net/@Bin/120549/3.Lech+Lecha.pdf>:

”Harran oli hyvin suuri kaupunki. Se sijaitsi suurten kauppateiden risteyksessä ja oli niin kuin suuri kauppakeskus. Sumerin kielellä Harran nimi tarkoittaa tietä.”

6)

<http://concordia.fi/second/2012/06/23/aabraham-hebrealainen/>

7)

<http://www.netikka.net/mpeltonen/ebla.htm>

Pettinato esittää teorian, että Eblan asukkaat kehittyivät monijumalisuudesta yksijumalisuuteen ja keskittyivät ylimmän luoja-jumalan palvontaan.

Vrt. myös: <https://sites.google.com/site/raamatunhistoria/ebla>

8) Ur kaivaukset Niinive kaivaukset

<http://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1200004518>

Paikalta on löydetty savitauluja, joista joitakin oli käytetty nuolenpääkirjoituksen opettamiseen. Jotkin savitaulut osoittavat, että sikäläisillä opiskelijoilla oli kerto- ja jakolaskutaulukoita ja että he käsittelivät neliö- ja kuutiojuuria. Monet savitauluista ovat liikeasiakirjoja.

Kirjallisuus

Aejmelaeus Lars: ”Kristinuskon synty”. Lars Aejmelaeus ja Kirjapaja Oy, Helsinki 2000.

Arffman Kaarlo: ”Mitä oli luterilaisuus? Johdatus kadonneeseen eurooppalaiseen kristinuskon tulkintaan” Gaudeamus, Helsinki 1996.

Aristoteles: Teokset VI, ”Metafysiikka” Suom. Tuija Jatakari, Kati Näätsaari ja Petri Pohjanpelto. Selitykset laatinut Simo Knuuttila. Gaudeamus Oy, Helsinki 1990.

Aristoteles: Teokset osa VII, ”Nikomakhoksen etiikka”. Suom. Simo Knuuttila. Gaudeamus Kirja, Helsinki 2005. Toinen, tarkistettu painos.

Augustinus: Jumalan valtio, osa 1. (kirjat 1-10). Suom. Heikki Koskenniemi. WSOY Helsinki 2003. Latinankielinen alkuteos v. 413-426

Berlin Isaiah: ”Kaksi vapauden käsitettä”. Suom. Timo Soukola. Alkuteos virkaanastujaisesityksen ”Two Concepts of Liberty” 1958, laajennettu versio kokoelmasta ”Four Essayson Liberty”, Oxford 1969. Soukolan suomennos julkaistu teoksessa: ”Vapaus, ihmisyys ja historia”. Toim. Juha Sihvola ja Juha Soukola. Gaudeamus, Helsinki 2001.

Cicero Marcus Tullius: ”Laeista” WSOY Helsinki 2004. Suom. Veli-Matti Rissanen. Latinankielinen alkuteos De Legibus

Eusebius: ”Eusebiuksen kirkkohistoria”. Kreikan kielestä kääntänyt sekä johdannolla ja selityksillä varustanut Ivar A. Heikel. 1. painos 1937. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsingissä 1997. Alkuteos, Eusebios Kesarealainen: ”Historia Ecclesiastica” julkaistu v. 330.

Gilgamesh. Akkadinkielisestä alkutekstistä suomentanut Jaakko Hämeen-Anttila. Basam Books 2000. Alkuteos maailman vanhin eepos.

Heidegger Martin: ”Oleminen ja aika”. Suom. Reijo Kupiainen. Osuuskunta Vastapaino, Tampere 2000. Alkuteos: ”Sein und Zeit” 1927.

Kant Immanuel: ”Tapojen metafysiikan perustus”, alkuteos ”Grundlegung zur Metaphysik der Sitten”, ilm.1785. Kant Immanuel: ”Siveysopilliset pääteokset”. Suom. J. E. Salomaa WSOY Porvoo 1931.

Kant Immanuel: ”Käytännöllisen järjen kritiikki”, alkuteos: ”Kritik der praktischen Vernunft” julk. 1788. Kant Immanuel: ”Siveysopilliset pääteokset”. Suom. J. E. Salomaa WSOY Porvoo 1931

Kant Immanuel: Puhtaan järjen kritiikki. Suom. Markus Nikkarila ja Kreetta Ranki. Työryhmän johtaja Olli Koistinen. Gaudeamus Oy Helsinki 2013. Alkuteos ”Kritik der reinen Vernunft” 1781/1787.

Kierkegaard Søren: ”Päätävä epätieteellinen jälkikirjoitus”. Suom. Torsti Lehtinen. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva 1998. Tanskankielinen alkuteos julkaistu 1846.

Kuhn Thomas S.: ”Tieteellisten vallankumousten rakenne” Suom. Kimmo Pietikäinen. Art House Oy 1994. Alkuteos: ”The Structure of Scientific Revolutions” Chicago 1962/1969.

Laertios Diogenes: ”Merkittävien filosofien elämät ja opit”. Suom. Marke Ahonen. Kustannusosakeyhtiö Summa, Helsinki 2003.

Luther Martti: Puhe hyvistä teoista. Valitut teokset 2,237-316. Suom. A.F. Peltonen ja Mauri E. Lehtonen. Porvoo 1959 (WSOY). Von den guten Werken, 1520.

Luther Martti: Valituille muukalaisille 1-2. Ensimmäisen ja toisen Pietarinkirjeen selitys. Suom. A. V. Lehtola. Sortavala 1931. (SLEY). 12,259 (1522); [14,14 (152324)]. Epistel S.Petri gepredigt und ausgelegt. Erste Bearbeitung 1523.

Luther Martti. Evankeliumi saarna Pyhän apostoli Thomaksen päivänä. [Niin myös Epistolasaarna Uuden vuoden päivänä]. Suom. C. H. Lindfeldt. Turku 1845. (Christ. Ludv. Hjelt). [17,2,289]. Evangelium am Thomastage. Joh. 20,24-29. Roths Festpostille 1527.

Luther M. ”Galatalaiskirjeen selitys” Suom. A. E. Koskenniemi. SLEY, Turku 1932.
Alkuteos: ”In epistolam S.Pauli ad Galatas commentarius ex praelectione D. Martini Lutheri collectus.” [1531] 1535. WA 40,1,15-688; 40,2,1-84.

Luther M. ”Galatalaiskirjeen selitys”. Latinan kielestä suomentanut Jukka Thurén SLEY-Kirjat Helsinki ISBN 951-618-525-8 Karisto Oy Kirjapaino Hämeenlinna 2003.

Luther M. ”Autuuden lähteillä”. Toimittaja A. E. Koskenniemi. Helsinki 1917. (SLEY)

Tohtori Martti Lutherin saarnoja ja selityksiä Suomen kirkon uusille evankeliumiteksteille. Toim. B. ja R. Sarlin. Toinen vuosikerta. Helsinki 1892 (SLEY).

Mannermaa Tuomo: ”Kaksi rakkautta, Johdatus Lutherin uskonmaailmaan” Toinen, täydennetty painos. Helsinki 1995, Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 1995.

Marty, Martin: ”Kristitty maailma”. Suom. Juha Meriläinen. Kirjapaja, Helsinki 2010.
Englanninkielinen alkuteos: ”The Christian World” 2007.

Mäkinen Virpi (toim.) ”Lasaruksesta leipäjonoihin”. Atena Kustannus, Jyväskylä 2002.

Novum 1-5 Uusi testamentti selityksin Kreikan suomen sanakirja. Raamatun Tietokirja Vantaa 1984. Toimitettu norjankielisen Studiebibelenin 1982 pohjalta.

Odeberg Hugo: ”Farisealaisuus ja kristillisuus”. Suom. Erkki Rauha, Kuva ja Sana 1947.
Ruotsinkielinen alkuteos ”Fariseism och Kristendom” ilmestynyt Ruotsissa 1943.

Pieper Franz, Kristillinen Dogmatiikka. Lyhennetty laitos. Laatinut J.T. Müller, suom. Heikki Koskenniemi. 2. uudistettu laitos SLEY-kirjat 1995.

Platon, Teokset I: ”Euthyfron”. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki, 1977.

Platon, Teokset II: ”Menon”. Suom. Marianna Tyni, Otava, Helsinki 1978.

Platon, Teokset III: ”Theaitetos”. Suom. Marja Itkonen-Kaila, Otava, Helsinki 1999.

Platon, Teokset IV: ”Valtio”. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki 2001.

Platon, Teokset V: ”Sofisti” Suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki 1982.

Platon, Teokset VI: ”Lait”. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki 1986.

Platon, Teokset VII: ”Hyveestä” Suom. A. M. Anttila. Otava, Helsinki 1990.

Popper Karl R. ”Avoin yhteiskunta ja sen viholliset”. Suom. Paavo Löppönen. Otava, Keuruu 2000. Alkuteos: ”The Open Society and its Enemies” 1945.

Popper Karl R: ”Arvauksia ja kumoamisia”. Suom. Eero Eerola, Gaudeamus. Helsinki, Tammer-Paino Oy, Tampere 1995. Alkuteos: Conjectures and Refutations 1963.

Raamatut: - Raamattu kansalle - käänös 2012. Pääasiallisesti käytetty.
 - King James Version 1758.
 - Vuonna 1933-1938 käyttöön otettu suomennos.
 - Vuonna 1992 käyttöön otettu suomennos.
 - Pyhä Raamattu Uuden maailman käänös 1995.
 - ”Heprea-suomi Vanha testamentti”. Seppo Seppälä, A&A Kustannus, Lahti 2013. (Hepr. teksti Israelin jemenil. Mechon Mamre järjestöltä.)
 - Novum 1-5 Uusi testamentti selityksin. Raamatun Tietokirja, Vantaa 1984. (Textus receptus, Stephanuksen laitos, Pariisi 1550).

Rousseau Jean-Jacques: ”Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista”. Alkuteos ”Discours sur l’origine et les fondements de l’inégalité parmi les homes” julkaistu Amsterdamissa 1755, ja täydennettynä 1782. Suom. Ville Keynäs. Vastapaino, Tampere 2000.

Schmitt Carl: ”Poliittinen teologia Neljä lukua suvereenisuusopista”. Suom. Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto 1997. Alkuperäisteos: Politische Theologie 1922.

Siirak (Jesus ben Sirak) Jeesus Siirakin poika: Siirakin kirja. Karisto Oy 1997.
Alkuperäinen teos julkaistu heprean kielellä n. 180 eKr.

Snellman J. V. ”Valtio-oppi”. Tukholma 1843. Suom. Antero Tiusanen. J. V. Snellman
Kootut teokset osa 5. Kustantaja Opetusministeriö. EDITA Helsinki 2001.

Snellman J. V. ”Kansakouluista ja kansanopetuksesta”. Suomenkielinen kirjoitus Littera
turbland-lehdessä N:o 1/toukokuu 1847. J. V. Snellman Teokset osa 3. Toim. Reijo
Wilenius ym. Gummerus, Jyväskylä 1982.

Solakivi Maria ja Viren Matti: ”Kuntien henkilöstö, tehokkuus ja kuntakoko”
Kunnallissalan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut, nro 57. Pole-Kuntatieto ja tekijät.
Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 2006.

Talouselämä 22.10.2013

”Yksimielisyyden ohje”, Luterilaisten tunnustuskirjojen suomennoksessa. 25.9.1987.
Luterilaisen kirkon tunnustuskirjat 1580/1987.

Lähteitä Internet-sivustoilla

<http://henriheikkinen.puheenvuoro.uusisuomi.fi/61427> Liittyy sivuun 11.

<http://historianet.fi/sivilisaatiot/egyptilaiset/papit-soivat-itsensa-hengilta> Liittyy sivuun 32.

http://opinnot.internetix.fi/fi/muikku2materiaalit/lukio/fi/fi2/1_etiikka_ja_moraali/03_normatiivinen_etiikka?C:D=1818628&m:selres=1818628 Liittyy sivuun 43.

<http://www.nic.fi/~sherab/bds.htm> Kenting Tai Situpa Liittyy sivuun 48.

<http://areena.yle.fi/tv/2044684> Liittyy sivuun 56.

<http://www.kotinet.com/rsiipola/FILS510esset.pdf> Liittyy sivuun 66.

<http://www.nic.fi/~rsiipola/Laudaturtutkielma.pdf> Liittyy sivuun 66.